جغرافیای نظامی ایران
پشتکوه
تألیف
سرتیپ علی رزم‌آرا

جغرافیای نظامی ایران

پشت کوه

تألیف

سرتیپ علی رزم آرا

۱۳۲۰

فهرست مطالب جغرافیای پشت کوه

مقدمه

در سراسر کشور شاهنشاهی منطقه ایکه حاوی بزرگترین سد های غیر قابل عبور و مهم ترین موانع کوهستانی پر ارزش است ناحیه پشت کوه محسوب خواهد شد چه این منطقه وسیع که بطول ۲۲۰ و بعرض ۱۰۰ کیلو متر میباشد بوسیله یك سد های کوهستانی مشخصی که عموماً موازی با خط مرز است شیار شده و این ارتفاعات هر قدر از باختر به خاور رویم منظم تر خواهد شد بطوریکه آخرین سد این کوهستان سدی غیر قابل عبور محسوب میگردد کوهستانهای پشت کوه بهترین نمونه کوهستان های عظیم و غیر قابل عبور ایران محسوب میگردد این کوهستان عظیم در ادوار گذشته پناه گاه اقوام قدیمه ایران مخصوصاً عیلامی هابوده که خانه و لانه خود را در دو را دور این کوهستان عظیم ودردره های پر آب این کوهستان بزرك ساخته و با اتکاء این کوهستان خود را از شر تجاوزاقوام همسایه درسده های متمادی مصون ساخته اند اگردر تمام مناطق ایران تعرضات وتهاجمات سختی بوقوع پیوسته وفاتحین توانسته اندبقلب کشوررسوخ نمایند ولی در این منطقه دردنبال همین سد عظیم هر گونه تعرض در این ناحیه در هم شکسته شده و ساکنین این مناطق توانسته اند با حداقل قوا درمقابل بزرگترین ارتشهاعرض اندام نموده و قدرت تعرضی آنها رادر هم شکنند بطوریکه صحنه عملیات ایران روم در جناحین سد کوهستانی یعنی در منطقه خوزستان در جنوب و درمحور خانقین کرمانشاهان درشمال انجام وآثار این اردو کشیها اکنون هم باقی و هویدا است بواسطه همین حفاظت دائمی و بواسطه وجود همین مانع پر عظمت است که سکنه این سر زمین خون اصلیت خود را حفظ نموده اند سرزمین پشت کوه یك مانع عظیم و یك سد مهمی درمقابل متعرض محسوب و ازلحاظ نظامی منطقه غیر عاملی بایستی نامیده شود چه رسوخ وعبور از آن عملی بسیار دشوار و اقدامی بسیار سخت میباشد .

فصل یکم

۱ - وضعیت کلی پشت کوه

پشت کوه ازلحاظ وضعیت‌طبیعی‌دارای یك‌شکل بسیار روشن و کاملا واضحی است که میتوان بشرح زیر خلاصه کرد.

سراسر باخته این منطقه بوسیله یك کوهستان عظیم بسیار محکمی محدود شده که درخاور این‌رشته کوهستان رودخانه بزرگ وقابل توجه‌صیمره درجریان‌است

در سمت باختر این منطقه از مهران بطرف جنوب یك رشته کوهستان بسیار پستی‌که بیشتر شبیه ونظیر ارتفاعات خاکی و تپه های کم اهمیت است بنام حمرین قرار گرفته

دروسط‌دورشته‌خاوری‌باختری‌ملاحظه میشود که دوناحیه‌مشخص بوجودمیآورند.

۱ - در قسمت شمالی از کوهستان رنو و مانیشت تا ارتفاعات حسینیه منطقه شمالی پشت کوه محسوب شده و شامل یك رشته کوهستانهای درهم است بطوریکه در این منطقه فقط جلگه عیلام خاص علی وجلگه های کوچك دیکر بنظر میرسد که عموماً کوچك کم اهمیت میباشند

۲ - در سمت جنوب دومین قسمت پشت کوه بنظر میرسد در این قسمت گذشته از دو رشته خاوری باختری یك رشته سومی نیز بموازات رشته کبیر کوه

جلب توجه را مینماید این رشته سوم که از کوهستانهای مجزای - اناران - دینار سیاه‌کوه تشکیل شده مثل کوهستان کبیر کوه بسیار سخت در هم مرکب از کمر های غیر قابل عبورمیباشند دراین‌قسمت تعدادی رود خانه رائی از کوهستان کبیر ورشته دوم‌سرچشمه گرفته بامسیر خاوری‌باختری‌بطرف‌عراق میرودازجمله کاوی - کنجان‌چم چنگوله - دویریج در وسط‌این رشته کوهستان دوم ورشته باختری‌جلگه های بوجود آمده که عموماً صاف است مخصوصاً در دو طرف این منطقه دو جلگه بسیار قابل توجه بنظر میرسد.

در شمال جلگه ویپشرفتگی مهران

در جنوب جلگه دهلران

برای بررسی کامل قسمت های مختلف پشت کوه را یکایك در موقع‌خودمورد بررسی قرار میدهیم.

۲ - مساحت و حدود

منطقه پشت کوه که بطول ۲۲۰ و بعرض ۱۰۰ کیلو متر است دارای حدود طبیعی بشرح زیر میباشد.

از طرف شمال مسیر کوهستان رنو - منیشت که تا رود صیمره امتداد دارد

از طرف خاور مسیر رودخانه صیمره و کرخه

از طرف جنوب مسیر رودخانه دویریج

از طرف باختر کشور عراق.

مساحت این ناحیه که باسم پشتکوه نامیده

مربع است و چون در عقب بزرگترین ارتفاعات ایرا

واقع شده لذا باسم پشت کوه معروف و مشهور گردیده

۲ - آب و هوا

منطقه‌پشت کوه اصالتاً یك منطقه گرمسیری محسوب میگرد فقط وجود ارتفاعات کبیر کوه و کوهستان اناران و دینار یك تغییری در هوای منطقه تولید ودوقسمت مشخصی را در این ناحیه از لحاظ اختلاف هوا ارائه میدهد که نواحی کوهستانی آن خوش آب و هوا و دارای هوای معتدل ولی جلگه ها عموماً سوزان و گرم میباشند در دامنه ارتفاعات هم باز تمام مناطق به یك نسبت دارای هوای معتدل نیست چه دامنه های شمالی کبیر کوه در تمام مدت تابستان دارای هوای بسیار خشك معتدل است بطوریکه محل ارکواز در این قسمت کوهستان مشهور و چشمه های بسیار گوارا وسرد آن بی نهایت‌معتدل وبا صفا است درصورتیکه دامنه‌های جنوبی کبیر کوه و دینار نسبتاً گرنه میباشد - در زمستان هوای کبیر کوه عموماً گرم و بسیار مطلوب است بطوریکه در بهمن و اسفند ماه استحمام مطلوب و سراسر دامنه های کوهستان کبیر کوه از بوته های سنبل و مریم پوشیده شده و مناظر بسیار دلگشائی را ارائه میدهد

فصل دوم

رودخانه‌ها

بواسطه وجود کوهستانهای مرتفع و متعدد که اکثراً در مدت زیادی پوشیده از برف میباشند در منطقه پشت کوه جویبار های زیادی ملاحظه میگردد که این جویبارها اکثرا دائمی بوده و به محض شروع باران بواسطه مجاورت کوهستانها و زیادی ارتفاعات خیلی بسرعت طغیان نموده وحتی برای عبور ومرور خطرناك میشوند

کلیه رودخانه های پشت کوه را میتوان به دو قسمت نمود.

۱ - کلیه مجاری که وارد رودخانه صیمره شده.

۲ - کلیه مجاری که بطور مجزا وارد خاك بین النهرین شده ودر جلگه بین النهرین فرو میرود.

شعب رودخانه صیمره

این مجاری بنوبه خود دوقسمت میشوند.

قسمت اول کلیه مجاری که از کبیر کوه سرچشمه گرفته بطرف خاور جریان یافته و وارد صیمره میشوند.

این رودخانه ها عموماً کوتاه میباشند چه کبیر کوه در کنار صیمره و از خط الرأس این کوهستان تا رود صیمره فاصله زیادی موجود نیست مهمترین این مجاری بشرح زیر است

— آبهای بدره که از کبیره کوه سرچشمه گرفته از تنگ کافری وبرنجان وارد سیمره میشود.

— آب زرانکوش که از پشته‌زید و کوه کوب سرچشمه گرفته درمقابل کوه ویزنهار به صیمره میریزد.

— آب سیکان که از پشته سیکان سرچشمه گرفته پس‌از عبور ازناز آباد وارد صیمره میشود.

— آب شیخ مکان

— آب چوینه

— آب بوژان در

که کلیه این مجاری با تشکیل دره های بسیار مهم و قابل توجهی رشته ارتفاعات جلو کبیر را بریده و پس از عبور ازتنگه های عظیمی وارد صیمره میشوند.

— قسمت دوم ـ شعبی است که از طرف باختر کبیر کوه سرچشمه گرفته پس‌از طی مسافت زیادتری وارد صیمره میشود

— رودخانه سیاه کاوسرچشمه هـای آن از ابدانان شروع شده پس از جمع کردن آبهای بعضی‌جویبار های کبیر کوه و کوه کاسه ماس و پنج برار در مجـاورت طاق اکبر عبور و بالاخره در جنوب خاوری کبیر کوه وارد صیمره میشودآب این رودخانه تلخ و کس است.

رودفت ـ که از پنج برار و مورموری سرچشمه گرفته پس‌از وارد شدن چم کلات از مجاورت مجاره عبور و وارد صیمره میشود آب این رودخانه نیز کس است

رودخانه هائی که بطور مجزا از کبیر کوه سرچشمه گرفته و بطرف بین‌النهرین جریان دارند

نهرترساق ـ که ازامتداد کوهستان رنودرقسمت شیره دول وحورتاب سرچشمه

گرفته پس‌از دخول کلیه آبهای دهلیز عیلام ازجنوب نی خضر عبور کرده به خاك عراق وارد و نواحی اطراف ترساق را درعراق مشروب میسازد.

رود کنجانجم ـ که از رشته اصلی کنجان چم و کاوی بشرح زیر تشکیل‌میشود.

کنجان چم ـ این‌جویبار ازسراب کل کل از ارتفاعات شلم که امتداد کبیر کوه است سرچشمه گرفته پس‌ازعبورازجنوب کوهستان پشت اسپزاز تنك (ویزه در بند) عبور نموده وارد جلگه امیر آباد شده پس‌از عبور ازتنك‌حسینیه بین دوارتفاع کولك میش خاص وارد جلگه مهران گردیده از این جا خط مرز را تشکیل و از فیروز آباد ۹ کیلومتری مرز با شعبه کاوی اتصال خواهد یافت مسیراین رودخانه نسبتاًعریض دارای یك عمق ۱۰ الی ۸ متر بستر آن بعرض ٥ مترمیباشد در روی این رودخانه پل کنجان چم در شرف ساختمان است

نهر کاوی ـ این جویبار ازارتفاعات سیاه کوه که‌ازشعب کبیر کوه است‌سرچشمه گرفته پس‌از عبور از امامزاده سید محمد و کوه بشمی از مجاورت قلل کاوی عبور وارد جلگه مهران شده پس‌از زدن یك‌دوری درطرف جنوب جلگه مهران در فیروز آباد به کنجان چم متصل میشود.

رودخانه کنجانچم که‌دائمی است کلیه منطقه زرباطیه وبدره را درعراق‌مشروب کرده سپس درشن زارها فرو میریزد.

آب‌چنگوله ـ این‌جویبارازدامنه‌های کبیر کوه درامامزاده ناصرالدین سرچشمه گرفته پس‌از عبور از سد کوهستانی وتنك‌تیمه‌در امامزاده جلیل ازکوهستان خارج و پس از عبور از مرز ایران و عراق منطقه‌باغ شاهی را در عراق مشروب میسازد.

بریدگی این رود حلته زیاد و عمیق میباشد در حدوده ۳ متر عمق و ٥٠ الی ٦٠ متر عرض است‌آب این رودخانه درتابستان کم ولی درسایر فصول زیاد شده حتی مانع بزرگی برای عبور و مرور است

رود میمه ـ این جویبار از ارتفاعات گل کبود و سراب میمه از دامنه های کبیر کوه سرچشمه گرفته پس از مشروب کردن اراضی زرین آباد از مناطق کوهستانی خارج و پس از عبور از پاسگاه بیات حمرین را قطع و بخاك عراق رفته نواحی اطراف در این منطقه را مشروب میسازد

رودخانه تلزی ـ که از مجموعه آبهای ابدانان در سراب ابدانان تشکیل شده پس از رشته دینار کوه آب ان بکلی کس و وارد جلگه دهلران میگردد

آب چیغاب که از تپه های کناره و ارتفاعات کوتاه مجاور سیاه کوه سرچشمه میگیرد در فکه با تلزی بهم متصل شده تشکیل رود خانه دو یریج را میدهد این رودخانه حدبین منطقه خوزستان و پشت کوه را تشکیل و پس از عبور از مجاورت جلگه فکه وارد خاك عراق میشود.

جز چند رشته رودخانه های که در سمت خاور وارد صیمره میشوند بقیه رودخانه های جنوبی پشت کوه شور و کس است.

درصورتیکه عموم این رودخانه ها در سرچشمه از آبهای بسیار شیرین و گوارا تشکیل شده بعداً بمناسبت عبور از تپه های خاکی و گچی واملاحی که در ارتفاعات اطراف است مزه و طعم آن تغییر مینماید.

رودخانه صیمره

رودخانه صیمره یکی از مطول ترین رودخانه های ایران و حاوی قسمت عمده آبهای باختر میباشد چه قسمت عمده آبهای کرند ـ شاه آباد ـ کرمانشاهان ـ لرستان پشت کوه وارد این رودخانه شده وسراسر باختر ایران را مشرب ساخته سپس بطرف خوزستان سرازیر میشود این رودخانه معظم حد خاوری پشت کوه را تشکیل میدهد و ارزش بیشتری از لحاظ مانع بودن برای این منطقه در پس کبیر کوه بوجود میاورد.

شعب مهمی که این رودخانه را تشکیل میدهد بشرح زیر است.

شعب کرمانشاهان ـ رودخانه قره‌سو که از کوههای کرمانشاهان سرچشمه میگیرد

ـ رودخانه کاماسیاب که از ارتفاعات اسد آباد و نواحی سنقر سرچشمه میگیرد.

در سلمانیه ۲۲ کیلو متری کرمانشاهان بهم متصل میشوند

رودخانه کرند که پس از عبور از جرد اول در هلیلان وارد صیمره میشود.

شعب لرستان ـ رودخانه کشکان که حاوی مجموعه آبهای قسمت شمالی لرستان میباشد.

ـ رودخانه زال که حاوی مجموعه آبهای جنوبی لرستان میباشد.

شعب پشت کوه ـ سیکان ـ شیخ مکان ـ لرخه ـ سیاه گاو ـ که قسمت عمده آبهای کبیر کوه را پس از مشرب کردن اراضی اطراف وارد این رود خانه مینمایند.

سطح این رودخانه از سطح اراضی اطراف پست تر و برای استفاده از این رودخانه تهیه سد های لازم خواهد بود پس از دریافت آبهای زال باسم کرخه موسوم شده و پس از عبور از دم کبیر کوه و تشکیل جنگلهای بسیار انبوه و زیادی درمنطقه خوزستان وارد حورالعظیم وحور های مجاور آن میگردد که شرح آن درجغرافیای خوزستان بطور کامل مندرج است .

تا هلیلان مسیر این رودخانه آنقدر ها مهم و قابل توجه نیست ولی پس از هلیلان این رودخانه تشکیل بریدگی قابل توجهی را میدهد ومیتوان گفت که یک مانع مهمی را از این محل بوجود میاورد که عرض آن در اکثر نقاط در حدود ۱۵۰ الی ۲۰۰ و عمق مسیر آن در حدود ۱۰ الی ۱۲ متر است آب رودخانه دائمی و عبور از تمام نقاط آن حتی در فصل کم آبی هم مقدور نیست در فصول پر آبی یک مسیر عظیمی را تشکیل میدهد لبه‌های جمیره در حدود پشتکوه تدریجاً بریده و بابر تگاهای مهمی خواهد بود .

بطوریکه از پل گاومیشان به‌بعد دربرخی نقاط لبه‌های این رودخانه برتگاههای غیر قابل عبوری را بعمق ۱۰ الی ۱۲ تشکیل میدهند .

در طول این رودخانه بین لرستان و پشتکوه تعدادی گدار وجود دارد که کاملا معین و مشخص است چه در گدار ها عرض رودخانه زیاد است لذا عبور از این نقاط و وصول بر رودخانه قدری سهل تر است در صورتیکه در سایر نقاط وجود پرتگاه ها وصول به رودخانه را غیر مقدور ساخته است در دو طرف رودخانه یک رشته تپه های قرار گرفته که بایستی از آنها برای وصول به رودخانه عبور شود در منطقه لرستان فقط در یک قسمت موسوم به کنار بلوط این تپه هاخیلی کمتراست .

در طول این رودخانه پل هـای قدیمی زیادی وجود دارد که ابهت و عظمت آن را در ازمنه گذشته ثابت و میرساند که اهالی برای ارتباط پیشکوه و پشتکوه درازمنه

سطح این رودخانه از سطح اراضی اطراف پست تر و برای استفاده از این رودخانه تهیه سد های لازم خواهد بود پس از دریافت آبهای زال باسم کرخه موسوم شده و پس از عبور از دم کبیر کوه و تشکیل جنگلهای بسیار انبوه و زیادی درمنطقه خوزستان وارد حور العظیم وحور های مجاور آن میگردد که شرح آن درجغرافیای خوزستان بطور کامل مندرج است .

تا هلیلان مسیر این رودخانه آنقدر ها مهم و قابل توجه نیست ولی پس از هلیلان این رودخانه تشکیل بریدگی قابل توجهی را میدهد ومیتوان گفت که یك مانع مهمی را از این محل بوجود میاورد که عرض آن در اکثر نقاط در حدود ۱۵۰ الی ۲۰۰ و عمق مسیر آن در حدود ۱۰ الی ۱۲ متر است آب رودخانه دائمی و عبور از تمام نقاط آن حتی در فصل کم آبی هم مقدور نیست در فصول پر آبی یك مسیر عظیمی را تشکیل میدهد لبه‌های صمیره در حدود پشتکوه تدریجاً بریده و پرتگاهای مهمی خواهد بود .

بطوریکه از پل گاومیشان به بعد در برخی نقاط لبه‌های این رودخانه پرتگاههای غیر قابل عبوری را بعمق ۱۰ الی ۱۲ تشکیل میدهند .

در طول این رودخانه بین لرستان و پشتکوه تعدادی گدار وجود دارد که کاملا معین و مشخص است چه در گدار ها عرض رودخانه زیاد است لذا عبور از این نقاط و وصول بر رودخانه قدری سهل تر است در صورتیکه در سایر نقاط وجود پرتگاه ها وصول به رودخانه را غیر مقدور ساخته است در دو طرف رودخانه یك رشته تپه های قرار گرفته که بایستی از آنها برای وصول به رودخانه عبور شود در منطقه لرستان فقط در یك قسمت موسوم به کنار بلوط این تپه ها خیلی کمتر است .

در طول این رودخانه پل هـای قدیمی زیادی وجود دارد که ابهت و عظمت آن را در ازمنه گذشته ثابت و میرساند که اهالی برای ارتباط پیشکوه و پشتکوه در ازمنه

نقشه تقریبی رودخانه صیمره و گذارهای قابل عبور (پشتکوه)

شماره ۶

گذشته هم ناچار از تهیهٔ پل در روی این رودخانه بوده اند.

پل های مهم عبارتند.

— پل دو کر در مقابل رود بار

منظره پل تنگ و برج آن از کنار

— پل گاومیشان که بهترین پلهای معظم این رودخانه است.

— پل تنگ ـ که در این محل این رودخانه عظیم در عمق ۳۰ الی ۴۰ متر در عرض سه متر با غرش و فشار بسیاری عبور و منظره بسیار جالب توجهی را تهیه نموده است.

— پل کرخه که بزرگترین پل های گذشته و در محل نسبتاً صافی قرار گرفته ولی از آثار آن چیز مهمی باقی نمانده است.

۲ - کوهستانها

پشت کوه بطوریکه در مقدمه ذکر شد شامل کوهستانهای بسیار است که شاید بهترین سدهای کوهستانی ایران محسوب گردد این کوهستان هابرقدر وازطرف باختر

بطرف خاور داخل شود سخت تر و مهمتر میگردد در قسمت شمالی یك منطقه بسیار درهمی را تشکیل میدهد ولی در سایر مناطق دارای مسیر مشخصی بود . دهلیز های معینی را بوجود میآورد با این نظر کوهستانهای پشت کوه را ازخاور به باختر میتوان بشرح زیر بیان نمود :

۱ ـ رشته اول ـ رشته ارتفاعات کبیر کوه

۲ ـ رشته دوم ـ ارتفاعات آنار آن ـ دینار ـ سیاه کوه وامتداد آنها

۳ ـ رشته سوم ـ ارتفاعات حمرین که شرح آن درقسمت خوزستان ذکر شده

٤ ـ رشته چهارم ـ ارتفاعات ما نیشت ورتو وامتداد آنها

رشته اول کوهستان کبیر کوه

کبیر کوه یکی ازبزرگترین ارتفاعات ایران محسوب میشود چه این کوهستان ازلحاظ طول ـ بریدگی دره های عمیق یك تمایز مخصوصی نسبت به سایر ارتفاعات ایران دارا میباشد .

این کوه بطول ۲۰٤ و بعرض ٦ الی ۷ کیلو متر است خود کوه دارای سمت عمومی شمال باختری جنوب خاوری است قلل اولیه این کوهستان در گردنه بانه سر در جنوب جلگه عیلام ملاحظه میشود در طرفین این کوهستان درسمت باختر و خاور دو رشته کوهستان بریده بسیار کم عرضی واقع شده که این دو رشته کوهستان بریده با کوهستان اصلی دارای فاصله در حدود ۳ الی ٤ کیلو متر و در نتیجه تودئی بین کوهستان اصلی واین دورشته فرعی تشکیل گردیده گرچه این رشته فرعی درتمام طول کبیر کوه وجود نداشته و فقط ازمقابل مازین تا تنك میکان درطرفین کوهستان میباشد در این دو رشته فرعی تنگ های زیادی که بسیار بریده و با عظمت است به نظر میرسد .

از جمله تنك دره شهر سیکان ـ شیخ مکان ـ یوزان در وغیره بهمین قسم در
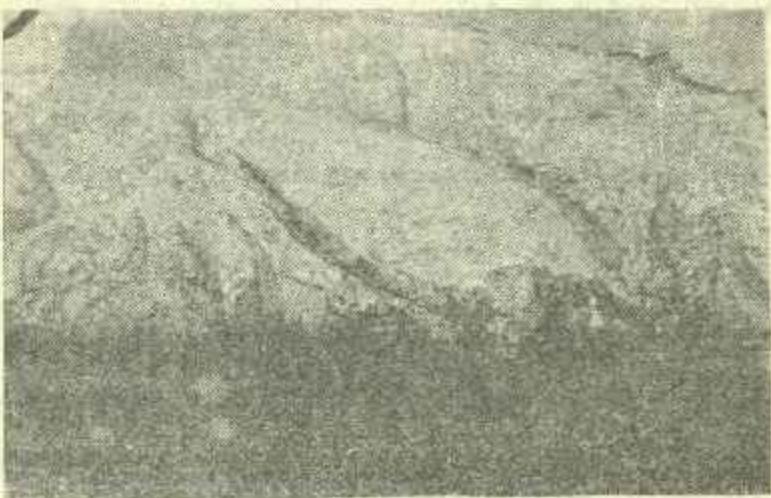
مرتفع ترین نقاط کبیر کوه موسوم به لیطه انار است

طرف باختر که نظیر همین تنك هافتل وجگو و غیره تشکیل میگردد .

کوهستان کبیر کوه در تمام طول خود مشجر و پوشیده از اشجار بلوط است .

مفارهای بسیار ازهرسوی این کوهستان را احاطه کرده و یك منظره وحشت آوری به این کوهستان میدهد گذشته از منظره موحش خود راه عبور از این کوهستان را نیز بسیار محدود ساخته و نا گزیر برای عبور از روی رشته این کوهستان از معابر مخصوصی بایستی عبور نمود .

کبیر کوه در قسمت عمده مسیر خود بشکل دیوار ساروجی بسیار عظیمی بوجود آمده که بزرگترین موانع و سدهای طبیعی بایستی خواند این کوهستان در تمام طول خود انحصاراً دارای تعدادی جاده و معابر کوهستانی بسیار سخت و دشوار است که عبور ستونها را با اشکال اجازه داده و با قوای بسیار قللی میتوان آنها را مسدود و حتی غیر قابل عبور ساخت .

شرح بیشتری برای شناسائی این کوهستان در قسمت کبیر کوه درج گردیده است.

رشته دوم

کوهستان آناران ـ کوهستان دینار ـ سیاه کوه ـ کاسه ماس ـ وشاط ورشته تپه های امتداد آنها است.

کوهستان اناران

این رشته کوهستان که در امتداد دینار کوه قرار گرفته اولین سد کوهستانی پشت کوه را تشکیل میدهد کوهستان سنگی ـ بسیار سخت و دارای کمرهای مشکل و غیر قابل عبور است.

گرچه یك رشته کوهستانی که از جنوب رودخانه کاوی شروع و تا شمال رود میمه ادامه دارد باسم کوه اناران خوانده میشود ولی این رشته باز در نقاط مختلف به اسامی محلی مخصوص خوانده میشود که بذکر آنها مبادرت میگردد

— کوه انجیر — که با کوه پشت اسپز تشکیل دره ئی را داده و آب کاوی در آن جریان دارد

— کوه کورتین ۱۲۹۹ متر کوه سان زرد و کوه پشمی ۱۲۱۹ که کلیه ارتفاعات نامبرده مشجر میباشد.

ارتفاعات خردم ۲٦۲۰ متر کوه که با قله اصلی آناران تشکیل دره چنکوله را داده و آب چنکوله در وسط آن جریان دارد.

کوه اناران ۱٦۳۱ متر کوه پاسالار ۱٦۳۱ کوه چنزه ۱۲۳۰ کوه دنه کوه چهار دی کوه قلعه انجیر ۱۰٦٦ کوه شهمیر ۱۱٤۹ که با دینار کوه تشکیل دره ئی را داده و آب میمه در آن جریان دارد.

دینار کوه

کوهی است تقریباً کرد عرض و طول آن در حدود ۷۲ کیلومتر است جنس

شمارہ ۸

منظرہ کلی ارتفاعات پشتکوہ
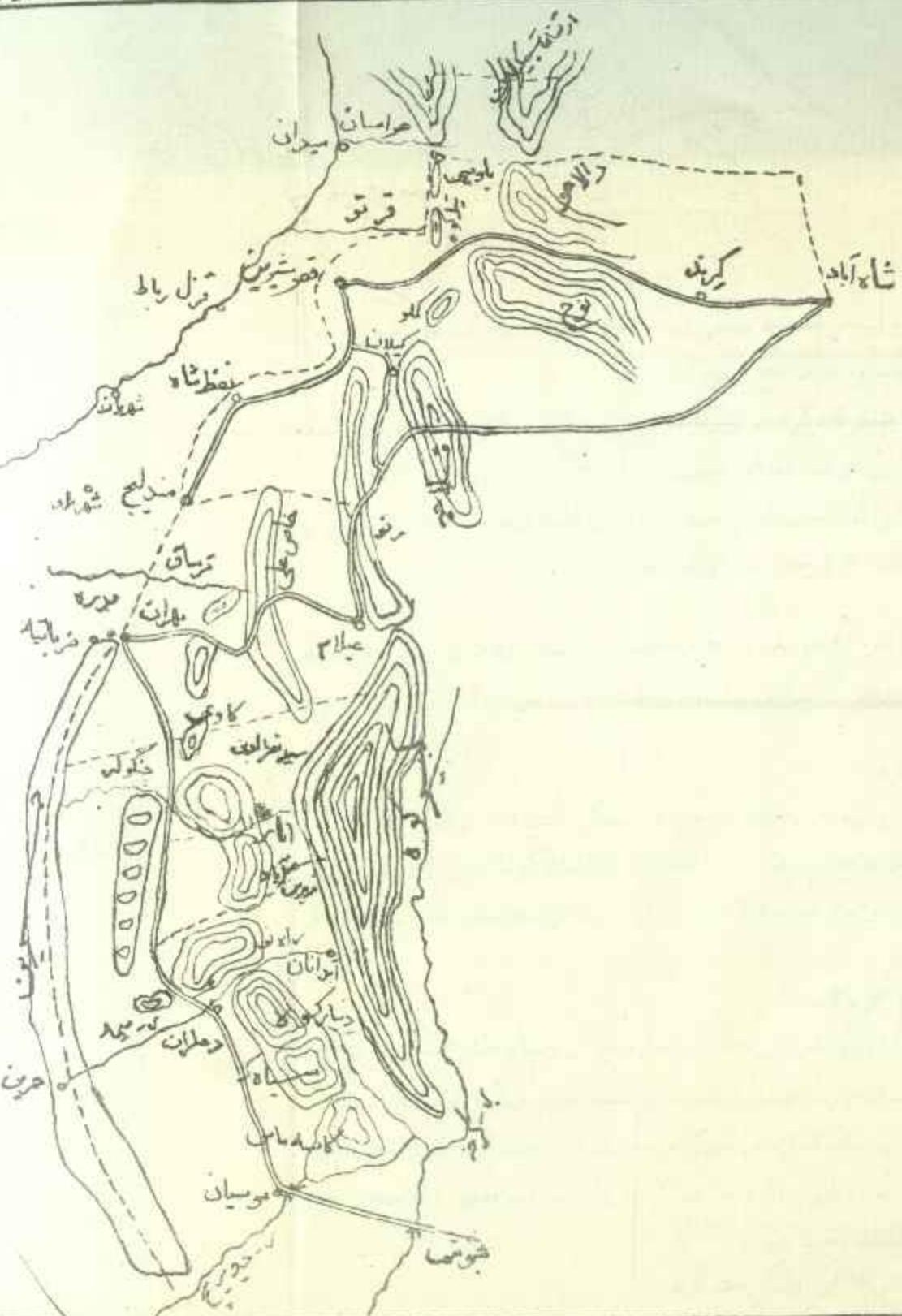
کوه تمام گچ و بهیچوجه نقاط سنگی در آن ملاحظه نمیشود آب ها و مجاری که در آن ملاحظه میشود تماماً تلخ وشور است .

منطقه دینار کوه گرم‌سیری ودر ۱۵ بهمن‌ماه علف منطقه مذکور بارتفاع نیم‌متر میباشد قلل مهمی در کوه مذکور نیست .

معابر این کوه بسیار کم‌ولی تهیه معابر از آن اشکال زیاد نخواهد داشت . سراسر کوهستان پوشیده از درخت های کوتاه است .

سکنه

در سوابق ایام طوایف و سکنه مخصوصی باسم دیناروند در این کوه سکونت داشته اندکه بمرور زمان بکلی پراکنده شده حالیه در بین طوایف کرد وقاید خورده می باشند .

سیاه کوه

رشته این کوه جهت باختری خاوری وسنگی است قلل مرتفعی ندارد ولی در اکثر نقاط دارای درخت بلوط است . سه رشته ارتفاعات کوتاه موازی درسمت جنوبی این کوه واقع وموسوم است به (دالبیری) درسیاه کوه مغارهای متعددی وجوددارد از قبیل گور گبر و غیره .

شلط یا کوه کاسه ماس

به شکل نیم دایره ئی واقع شده ارتفاع آن زیاد و معابر معدودی دارد در اطراف این کوه قلاع و ساختمانهای قدیمه چند ملاحظه میشود که معمور بودن آنرا در زمان سابق میرساند کاسه ماس سنگی و پوشیده ازدرخت بلوط بسیاراست مغارئی درآن ملاحظه نشده درپای کوه بطرف گردنه شلط سرآب فعلیان که محل خوش آب وهوائی میباشد وجود دارد .

ارتفاعات خاکی حلت پشت کوه

هشت فعلیان قسمت زیر است :

١ — تین و خیزر — ٥ — تیسه کن
٢ — کلات — ٦ — چاه‌قلعه باطول
٣ — سنك بهرام — ٧ هیجده دالان
٤ — عین خوش — ٨ — شرشراب وسر گیج

شکل وفرم خاصی دارامیباشند چه تمام قرمز رنك وخاك سرخ میباشندار تفاعات این نقاط کم و یك منطقه پوشیده از تپه های تك‌تك ومجزا میباشد که در وسطاین تپه ها و ارتفاعات کوتاه زوایای بی روح و نقاط مخفی گاه فوق العاده وجود دارد در زمستان بواسطه بودن آب و جوی بار های متعدد حرکت کردن در این نقاط سهل و آسان است ولی در تابستان بواسطه گرمای فوق العاده و عدم وجود آب نمیتوان از نقاط مذکور عبور و زندگانی نمود باضافه برای عبور در این مناطق یك بلدیت تام و کاملی لازم دارد.

منطقه مذکور مخفی گاه و پناه گاه زیادی برای اشرار و متواریان میباشد که باکمال خوبی و با استراحت دران زیست کرده و در صورت لزوم با مختصر حرکتی خود را از نظر متعاقبین راحت و آسوده میسازند. مخصوصا این قسمت ارتفاعات و معابر مخفی آنها راه های بسیار مناسبی در خاتمه کبیر کوه بوجود آورده که به بسهولت میتوان متوجه حسینیه و قسمت اندیمشك سیر راه‌آهن گردید.

فصل سوم

١ - از لحاظ اداری

منطقهٔ پشت کوه که‌بطول ٢٢٠ کیلو متر میباشدتشکیل شهرستان ٢٠ رامیدهد که جزو استان ٥ محسوب میگردد این شهرستان از٩بخش بشرح زیر تشکیل شده:

١ - بخش ارکواز — ٦ - بخش بدره
٢ - بخش چوار — ٧ - بخش زرین آباد
٣ - بخش صالح آباد — ٨ - بخش ایدانان
٤ - بخش مهران — ٩ - بخش دهلران
٥ - بخش دره شهر

٢ - سکنه

کلیهٔ سکنهٔ پشتکوه مطابق امار هائی که در دست است از ٨٠٠٠٠ نفر تجاوز نمی نماید که ٤٢٠٠٠ خانوار محسوب میدارند این سکنه در بخشها طبق صورت تقریبی زیر سکونت دارند.

١ — عیلام و حومه — ٦١٢٨ نفر
٢ — ارکواز — ٩١٣٧ نفر
٣ — چوار — ٦٢٥٥ نفر

٤ — صالح آباد	۶۰۰۷
٥ — مهران	۲۹۸۱
٦ — دره شهر وصیمره	۶۸۶۹
۷ — بدره	۹۱۲۷
۸ — زرین آباد	۵۵۰۰
۹ — ایدانان	۷۱۹۷
۱۰— دهلران	۲۰۰۰

بخوبی دیده میشود

۱۵۰۰۰ نفر از این سکنه در منطقه بین کبیر کوه و صیمره

۳۰۰۰۰ نفر در قسمت شمالی پشت کوه تا مهران و اطراف عیلام

۳۰۰۰ نفر در جلگه مهران

۲۰۰۰ نفر در جلگه دهلران

۱۲۰۰۰ نفر دردهلیز کوهستانی بین کبیر کوه وایدان و دینار وسیاه کوه

سکونت دارند.

از این توجه مختصر بخوبی ملاحظه میگردد که قسمت شمالی عیلام ـ وسط کوهستان و قسمت خاوری آن نسبتاً مسکون و نواحی جلگهٔ آن مخصوصاً ناحیه مهران و دهلران بسیار کم سکنه است. با در نظر گرفتن و سنجش مساحت منطقه به سکنه آن ملاحظه میگردد.

که در کیلومتر ٤ نفر بیشتر دراین منطقه بطور متوسط سکنه وجود ندارد درصورتیکه درقسمت های جلگه یك نفر در کیلومتر هم سکنه آن کمتر است

۳ ـ طوایف پشت کوه

پشت کوه بواسیله طوایفی مسکون است که از لحاظ اخلاق و عادات بایکدیگر

تباین و اختلاف زیادی دارند ـ بزرگترین طوایف پشت کوه طوایف کردمیباشند که این طوایف اصالتاً باسایر طوایف پشت کوهی ازلحاظ اخلاق و عادات فرق زیاد دارا بوده و تصور میرود این عده از نقاط دیگر کشور در ازمنه قدیمه باین منطقه کوچ داده شده ازاین طایفه عده زیادی دربین النهرین مسکون میباشند بطوریکه اکثر بستگان و کسان این طایفه در مندلیج ـ و علی غربی و نواحی این نقاط فعلا زندگانی میکنند.

طایفه دارای شعب و تیره های زیاد است منزل و محل سکونت این طوایف سوابق ایام در زرین آباد و شمال کبیر کوه بوده است ولی پس از کوچ طوایف بیرانوند و تخلیه کبیر کوه این طایفه قسمتی بحوالی کبیر کوه آمده و فعلا در این نواحی سکونت دارند

منظره یك طایفه اکراد پشت کوهی بالباس های محلی خود

قسمتی از طوایف پشت کوه ازجمله طوایف صیمره واطراف عیلام کاملا دارای همان اخلاق و عـادات الوار بوده و تصور میرود از طوایف الوار از یك نژاد باشند.

طوایف ملك شاهی که درقسمتهای کوهستان ایلوان سکونت دارند با دو تیره نامبرده بالا اختلاف کاملی داشته و تصور میرود از اهالی اصلی محل باشند خاصه آنکه درنواحی کوهستانی مسکون بوده و کمتر نقل و انتقالاتی در این مدت حاصل نموده اند.

طایفه صیفی و ملخطاوی که در ناحیه مهران سکونت دارند بنظر میرسدازنژاد عرب بوده و با سایر طوایف پشت کوه ارتباطی ندارند.

از این مختصر این قسم میتوان نتیجه گرفت که کلیه سکنه کوهستانی پشت کوه از سکنه قدیمی وبالرستانی بوده وسکنه جلگه پشت کوه قطعاً از نژاد ومردمانی میباشند که از اطراف به این ناحیه آمده وسکونت اختیار نموده‌اند.

از نژاد های قدیمی این سر زمین کوچکترین آثار و علائمی در دست نیست خاصه آنکه این سکنه هم اکثر بی‌سواد ـ بی‌اطلاع و فاقد کوچکترین سوابق نسبت به زندگانی اجداد و پدران خود میباشند ـ اینك برای اطلاع بیشتری صورت کلیه طوایف پشت کوه ومحل سکونت آنها درج میشود:

طبق بعضی سوابق سکنه اصلی پشت کوه در سوابق ایام دیناروند ها و قاید خورده و سکنه اصلی ابدانان بوده‌اند که درقسمت های معینی سکونت داشته بقیه نقاط و اراضی آن محل مرتع و علف‌چر و محل قشلاقی بیرانوند ها بوده است پس از آنکه طوایف بیرانوند بشرارت مشغول و بالاخره کوتاه کردن دست آنها از کبیر کوه و پشت کوه لازم شد طایفه کرد را که محل سکونت آنها در زرین آباد پشت کوه بوده است باین منطقه کوچ داده و در نقاط قابل سکونت دادند پس بطور

کلی ساکین فعلی این منطقه عشایر و طوایف زیر میباشند.

دینار وند ـ درحدود ۱۰۰ خانوار اکثر پراکنده مرکز اصلی این طوایف دالپری و خود دینار کوه میباشد.

۲ ـ قاید خورده ـ در حدود ۱۵۰ خانوار محل سکونت آنها در پنج برار و مورموری میباشد

۳ ـ طایفه کرد ـ که کلیه در حدود ۵۰۰۰ خانوار میباشد دو سوم این طایفه در محل سابق خود زرین آباد سکونت داشته فقط یك سوم آن درمنطقه پشتکوه میباشد نقاط سکونت طوایف کرد بشرح زیر است.

ابدانان ـ سراب باغ ـ سراب نقل ـ شلط ـ کاسه‌ماس ـ پنج برار و مورموری ـ سر کج چون شناسائی تیره های طایفه کرد نیز لازم است لذا بشرح تیره های مختلف

تفنك چی‌های پشت کوهی درسر کبیر کوه موقع خدمت دراردو های نظامی

آن میبر دازم چه‌طایفه کرد به سه قسمت عمده تقسیم میشود.

۱ ـ طایفه مراد خانی

دارای تیره زیر:
- شهر یاروند
- جابروند
- مموس
- ناصرعالی
- ایل بکی

۲ ـ طایفه شکربکی

دارای تیره های زیر:
- دستی
- قیطولی
- باز گیر
- پاسی

۳ ـ طایفه سلیمان خانی

دارای تیره های مختله:
- زر کوش
- مموس
- مال ملائی

— علاوه بر طایفه مندرجه درقسمت پشتکوه رعایای خالصه کار ورعیت محلی وجود دارد باسامی زیر

— سادات سید سلاح‌الدین دربای کبیر کوه در سید صلاح‌الدین

بابای پیر محمد در نزدیکی پیر محمد

دراویش ـ سله ورزی ـ قلائی ـ درابدانان

اسامی طوایف پشتکوه

شماره ردیف	اسم طایفه	ملاحظات
۱	ملکشاهی جمزی	
۲	ملکشاهی کججی	بخش ارکواز
۳	شوهان	
۴	بولی	
۵	ارکوازی	بخش جوآر
۶	عالی بگی	
۷	پنجستونی	
۸	دهبالائی	بخش صالح آباد
۹	بابای علی‌صالح	
۱۰	صیفی	
۱۱	ملخطاوی	بخش مهران
۱۲	زرگوش	
۱۳	صیمره	بخش دره شهر
۱۴	علی شروان	
۱۵	دوستان	
۱۶	کامی	
۱۷	قیطولی	بخش بدره
۱۸	تموس	
۱۹	جابر	
۲۰	هندمین	
۲۱	مرادخانی	
۲۲	« سلیمانی	کبیر کوه دوبخش‌زرین آبادو ابدانان‌از این چهار قلم تشکیل میشود
۲۳	« شکربگی	
۲۴	« زید علی	
۲۵	قاید خورده وغیره	بخش ده لران

٤ - اخلاق و عادات

طوایف پشت کوه اکثر مردمان بسیار خوش هیکل و بلند قد و رشید میباشند از دوران بسیار قدیم تاکنون افراد جنگجوی این منطقه مخصوصاً طوایف ملکشاهی در بین کلیه سکنه منطقه باختر ایران مشهوربوده است سکنه این منطقه در بردباری وقسمتی در کوه گردی بسیار زبردست و ماهر بوده و شاید باسنجش با سایر سکنه این منطقه ورزیده ترین وقوی ترین سکنه میتوان محسوب داشت.

سکنه این منطقه بسیار مطیع وفرمان بردارمیباشند بطوریکه والی سابق پشت کوه و پسران او که اصالتاً خرم‌آبادی واز سکنه لرستان بودند ازاین حس اطاعت و فرمانبرداری سکنه استفاده نموده و یك مرکز حکمرانی مستقیمی در سالهای دراز برای خود تشکیل داده بودند که اسماً به حکومت مرکزی اظهار اطاعت نموده ولی باطناً کوچکترین اطاعت و فرمانبرداری در اظهارات آنها نبوده تا در دوران تجدید سازمان کشور دست آنها نیز از این منطقه کوتاه گردیده و بلافاصله پس از تشخیص افکار غلط والیان قدیم فوری در راه خدمتگذاری داخل و زندگانی جدیدی را طبق اصول نوین ازسر گرفته و در ظرف مدت قلیلی آبادیهای بسیار خوب و باغات در این منطقه که فقط شامل چند ساختمان والیان بوده تهیه گردید.

٥ - مذهب

سکنه پشت کوه دارای مذهب شیعه بوده ولی اصولا این سکنه خود را پابست هیچ یکی از شرایط و قوانین مذهبی نمی‌دانند در بین سکنه پشت کوه خیلی کمتر سکنه غیر شیعه دیده میشود.

٦ - نقاط مهم

عیلام - وه بالا یا حسین‌آباد سابق که مرکز والیان پشت کوه بوده و تاده سال

پیش فقط شامل چهار قلعه و ۱۰۰۰ نفر سکنه بوده که در زیر چادر و در اطراف این قلاع باسم زندگانی مینمودند پس از قطع‌دست والیان این محل تبدیل به‌یك‌شهر کوچك بسیار باصفائی‌شده بطوریکه امروزه دارای خیابان بندیها - بنگاههای بهداری وغیره شده دارای ۷۰۰۰ سکنه ومرکز شهرستان پشت کوه محسوب میشود - و این شهر از هرلحاظ استعداد ترقی زیادی را دارد این شهر دورا دور از جنگلها احاطه شده ودر درئیکه از کوهستان مانیشت و بانه‌سر است قرار گرفته که عرض این‌دهلیز در حدود ۱۰ الی ۱۵ کیلومتر میباشد - خاك ناحیه بسیار مستعد - هوای معتدل ودارای چشمه های متعددی است که احتیاجات زراعتی و آشامیدن سکنه‌آن را بطور اکمل مرتفع می‌سازد.

مهران - این قصبه بین دورودخانه کنجان چم وکاوی قرار گرفته فعلادارای ۳۰۰ خانوار بیش نیست اطراف آن سراسر جلگه و خاك عراق بخوبی دیده میشود ارتفاعات کولك و میش خاص در عقب این قصبه بنظر میرسد.

در این شهر اقدامات کامل برای آبادانی شده در صورت بستن سد در روی کنجان چم طبعاً اهمیت این قصبه بیش از امروزه خواهد شد.

امروزه مرکز کلانتر مرزو گردان مرزی است در این جلگه زراعت بکلی‌دیم در صورت نبودن ملخ حاصل آن بسیار زیاد وخوب خواهد بود.

دهلران - دارای ۱۰۰ خانوار مرکز کلانتر مرز در جلگه غیر مشجری‌واقع شده بواسطه نبودن‌آب کافی فعلا دارای استفاده نیست فقط اهمیت این نقطه بواسطه وجود کانهای نفط و قیر است که در سه کیلومتری آن قرار گرفته ودرازمنه گذشته نیز مورد استفاده بوده و بهره برداری ازآن میشده است.

هوای این محل ناسالم و مالاریائی است.

قصبه صیمره که در قسمت خاوری کبیرکوه قرار گرفته وشامل چندین قلعه وتعدادی ساختمان است منطقه بسیار مستعدی برای زراعت و کشاورزی است دربعضی نقاط آن باغات جدید تهیه شده .

ابدانان . زرین آباد ـ در قسمت باختری کبیر کوه مرکز حکومت طوایف دارای باغات جدید وساختمانهائیکه از چندی باین طرف در این محل تهیه شده است

بقیه نقاط را ضمن شرح مناطق تشریح خواهیم کرد .

فصل چهارم

۱ ـ استعداد کشاورزی

تمام مناطق پشتکوه به یك نسبت استعداد کشاورزی ندارد در بین مناطق مستعد پشتکوه میتوان قسمت ایلام ـ منطقه صیمره رادربین مناطق حاصلخیز این ناحیه شمرد .

منطقه مهران با وجود دارا بودن دو رودخانه کنجان چم و کاوی که درست از وسط منطقه عبور مینمایند بواسطه پستی مسیر تا کنون قادر به استفاده از آب این دو رودخانه نشده وفقط به زراعت دیم اشتغال دارند درصورتیکه اگر سدی تهیه شود تمام این منطقه بطور اکمل آبیاری شده و میتوان کلیه این جلگه را بطور خوبی زراعت نمود .

جلگه دهلران که از جلگه مهران وسیع تر وپر وسعت تر است دارای سکنه بسیار کم وآب غیر مکفی است چه اکثر مجاری که در این جلگه جریان دارند شور وکس و غیر قابل استفاده است و فعلا زراعت این جلگه وسیع به زحمت احتیاجات ۲۰۰۰ نفر سکنه آنرا تأمین مینمایند .

خاك پشتکوه بسیار مستعد و حاضر است بطوریکه در ظرف چند سال اخیراً با تهیه باغات نمونه و اشجار آبادانی کاملی حاصل نموده است .

۲ ـ حشم داری

منطقه پشتکوه یکی از بهترین مناطق مستعدبرای حشم داری بوده و زندگانی

این منطقه قسمت عمده از حشمداری است چه زراعت و کشاورزی این منطقه بواسطه عدم توجه ناچیز وفقط حشمداری بزرگترین راه معیشت زندگانی اهالی است باضافه وضعیت مراتع و توده‌های متعدد وجود غار ها و نواحی مستعد نگاهداری گله های بزرگی را امکان پذیر ساخته گذشته از احشام در منطقه پشتکوه همیشه تعداد زیادی اسب و قاطر نگاهداری شده چه جلگه های مهران و دهلران نگاهداری گله های اسب و قاطر را بسیار تسهیل مینماید

فعلا احشام این منطقه در حدود ۷۰۰۰۰ و اغنام آن در حدود ۲۵۰۰۰۰ رأس است

۳ - جنگلها و اشجار

کلیه منطقه پشتکوه از ارتفاعات رنو تا تنگ نیاز و در تمام طول کبیر کوه - دینار کوه - و ارتفاعات سیاه کوه پوشیده از اشجار است وفقط جلگه مهران و جلگه دهلران و ناحیه واقع بین تنگ نیاز تا مرز فاقد است اشجار .

اشجار منطقهٔ پشتکوه همان اشجار جنگل های پشتکوه و اکثر انواع بلوط میباشد بعضی نواحی دارای جنگلهای بسیار انبوه است مخصوصاً دامنه های کبیر کوه و نواحی تنگه ها که سراسر پوشیده از اشجار زیاد درهم بوده و جنگلهای واقعی را تشکیل میدهد هر قدر از کوهستان دور گردیم از قد اشجار کاسته و بواسطه مجاورت با محل زندگانی سکنه خیلی از اشجار ازبین رفته و جنگلها تنک گردیده اند از میوه بلوط این جنگلها مخصوصاً از بلوطهای کبیر کوه در سال های کم آبی سکنه استفاده کرده و بجای نان و میوه آنرا مصرف مینمایند در بعضی نقاط کبیر کوه باغات جنگلی ومیوه یافت میشود از جمله یکی در دامنه های باختری آن بطرف ارکواز که توسط والیان سابق تهیهٔ شده از منطقه امیر آباد به بعد فقط در منطقه نخل های خرما دیده میشود .

٤ - مرتفع

دامنه‌های بسیار وتوه‌های متوالی کبیر کوه ومعابر کوهستانهای پشتکوه بهترین مراتع را تهیه نموده که ملیونها احشام با کمال راحتی ممکن است محل های تابستانی و زمستانی بسیار مناسب در آنها تهیه و تعلیف نماید چه علوفه این کوهستان‌ها بسیار خوب و احشام این مناطق دارای شیر بسیار لذیذ و مطلوبی خواهند شد بطوریکه حساب شده ممکن است فقط کبیر کوه بزرگترین چراگاه ایران واقلا ۲۰ میلیون احشام را با بهترین طریقی تعلیف و نگاهداری کند امروز سکنه فقط از علوفه توه های کبیر کوه استفاده کرده و سایر مناطق آن بهیچوجه مورد استفاده نیست .

٥ - کانها

در پشت کوه تاکنون بررسی های راجع به کانهای مختلفی که ممکن است بهره برداری شود نشده ولی قطعی است که در کوهستانهای اطراف بایستی مواد زیادی بدست آید فعلا محلی که بخوبی مشهود و از آن بهره برداری میشود کانهای نفت دهلران است .

کان نفط دهلران

در ۸ کیلومتری دهلران در پای کوهستان دالپری محل کان نفط واقع شده .

در این محل مایعی که دارای مواد نفتی است از زمین خارج ودر حوض کوچکی جریان دارد در این مایع مقداری قیر ذوب شده وجود دارد که در سطح این حوض قرار گرفته آب حوض گرم است در این حوض دو چشمه نسبتاً بزرك تشخیص داده میشود که این مواد قیری و نفطی از آن خارج میگردد .

مقدار قیران بقدری است که بسهولت قیران را جمع و خارج مینمایند وحتی برای سهولت بهره برداری جویهائی از این حوض منشعب شده که مواد نفتی پس از خروج چشمه ها در این جویها جریان یافته مواد نفطی و آب آن در داخله آن

جویبارها فرو رفته و مواد قیری آن در سطح باقی میماند و عده‌ئی با ظروف حلبی جمع آوری و برای استفاده اسفالت کاری باطراف و مخصوصاً تهران با اتومبیل از راه پای پل کرخه حمل می نمایند

انگلیسها تاموقع جنك بین الملل دراین محلی ساختمانهائی تهیه نموده وحتی یك خط آهن کم عرضی از دهاران به علی غربی کشیده بودند که مواد نفطی و قیر را بوسیله آن به بین النهرین برای احتیاجات خود حمل مینمودند خط آهن فعلا برچیده شده و ابنیه آن نیز خراب گردیده ولی در هرحال مطابق آثاری که دیده میشود یکی از کانهای بسیار قابل استفاده و بخوبی میتوان ازآن بهره کامل حاصل نمود.

گذشته از کان نفط نامبرده دردامنه سیاه‌کوه چشمه آب ترشی وجود دارد که اهالی از آن برای طبخ غذا استفاده کرده و ضمن ریختن یك قاشق کوچك در غذا مخصوصاً پخت گوشت را خیلی تسهیل و مزه آنرا خیلی خوب و مطلوب خواهد ساخته شده.

این‌مایع دارای اسید خیلی زیاد و شدید وخیلی زود ظروف شیشه را شکسته و نگاهداری آن مشکل است.

فصل پنجم

قسمت های مهم پشت کوه

برای آنکه بهتر بوضعیت پشت کوه آشنا گردیم مناطق‌مختلف آنرا بشرح زیر تشریح مینمائیم:

۱ ـ منطقه عیلام

۲ ـ منطقه مهران

۳ ـ منطقه دهاران

٤ ـ منطقه کبیر کوه

٥ ـ منطقه صمیره

٦ ـ بقیه جلگه های کبیر کوه

۱ ـ جلگه عیلام

اولین جلگه پشت کوه که درجنوب سد کوهستانی رنو قرار گرفته جلگه عیلام است این جلگه بیشترشبیه ونظیر یك دهلیز است که ازطرف شمال بوسیله ارتفاعات رنو از طرف جنوب ارتفاعات مازیره و بر آسان و امتداد آنها از طرف خاور ارتفاعات کبیر کوه و ملکوان کوه محدود گردیده ولی از طرف باختر این دهلیز تا مجاورت خط مرز امتداد می یابد عرض این دهلیز در حدود ۱۰ الی ۱۵ کیلو متر و طول آن بالغ بر ۵۰ کیلومتر است این جلگه در نقاط پست بکلی فاقد اشجار ولی

منظره قله کله‌جار وجنگل‌های اطراف آن (قلعه‌قبران)

در دامنه ها و شیب ارتفاعات کاملا مشجر است در این دهلیز کلیه آبادی های بخش عیلام قرار گرفته که عموماً تـازه ساز و جدید است و بهترین آبادی آن خود عیلام محسوب میشود از ارتفاعات ملکوان کوه ورنو جویبارهائی تهیه میشود که در این دهلیز ازخاور بطرف باختر جریان داشته و بالاخره وارد رودخانه کلال خوش خواهد شد.

طرف خاور این قسمت دارای آب و هوای بسیار خوب و حتی جنبه ییلاقی دارا میباشد در صورتیکه هرقدر بطرف باختر رویم هوا گرمتر و وضعیت گرمسیری را دارا خواهد شد.

در این جلگه یك قله مجزا که سنك وخاك است درپای کوهستان رنو باسم که جار قرار گرفته که شکل بسیار جالب توجهی را ایجاد ویك نقطه مشخصی را از

دور ارائه میدهد در این جلگه بواسطه وجود جلگه صاف و غیر مشجر اراضی بسیار برای زراعت و کشاورزی وجود دارد که از هر لحاظ مستعد و حاضر است راه ها و معابر بطرف جنوب و باختر این جلگه زیادتر ازمعابر بطرف شمال وخاور است که بایستی از گردنه های و مشکل عبور نماید از جمله گردنه های ما نیشت ـ کانوره رنو ـ بالانه شکن و غیره این جلگه با توجه با سایر نقاط پشت کوه از پرسکنه ترین مناطق پشت کوه محسوب میشود.

۲ ـ جلگه مهران

جلگه مهران که بشکل یك پیشرفتگی خیلی محسوس در سمت باختر قرار گرفته بعرض ۲۰ و بعمق ۳۰ کیلو متر در خاك عراق پیش رفته است و حد شمالی این پیشرفتگی را رود کنجانچم وحد جنوبی آنرا کوهستان حمرین ساخته است رأس پیش رفتگی بیش از ۵ کیلو متر نیست سراسر خاور این پیشرفتگی بواسطه ارتفاعات کاوی ـ میش خاص کولك تحت دید وحاکمیت قرار گرفته.

وضعیت حمرین در مقابل این ارتفاعات بیشتر شباهت بیك تپه های بسیار کم اهمیتی را دارا میباشد در این جلگه دو رودخانه کنجان و کاوی که از طرف خاور جریان دارند جاری بوده هر یك پس از خروج از دره ها و زمینهای سختی در اراضی روان شده و در دوآب بهم متصل و یك رشته راتشکیل میدهد بواسطه پست بودن سطح رودخانه‌ها تمام جلگه را نمیتوان مشروب ساخت وشاید فقط قسمت بسیار کمی از اراضی مشروب میشود مخصوصاً رود کنجان چم که بستر آن خیلی پست تر از سطح جلگه است ـ در این جلگه در حدود ۱۲ قریه در خاك ایران دیده میشود که کلیه سکنه آن از ۲۰۰۰ نفر متجاوز نمیباشد در سمت باختر رود کنجان چم آبادیها و قراء عراق که عموماً از نخلستانهای بزرك احاطه شده دیده میشود که آنهم

منظره مهران و ارتفاعات حمرین در عقب آن

عموماً در حدود یازده قریه میباشد زراعت کلیه این جلگه دیم و اکثر سنوات بواسطه نبودن باران و یا بواسطه هجوم ملخ بکلی فاقد ثمره است و حتی برای احتیاجات داخلی خود بایستی از خارج اجناس لازم وارد نمایند.

ضمن بررسیهائی که شده تنگ حسنیه بواسطه تنگ بودن و بواسطه وضعیت کوهستانی خود تهیه یك سد بسیار خوبی را اجازه میدهد که با تهیه این سد میتوان کلیه جلگه مهران را بخوبی مشروب ساخت گرچه این عمل در بدو امر مستلزم مخارج وهزینه زیاد است ولی نتیجه این عمل بسیار و در اولین سنوات شاید کلیه مخارج خود را تأمین نماید ـ سکنه این جلگه بکلی درهم و مخلوط و باتوجه به سکنه آبادیها و قراء که ذکر شده میتوان وضعیت آنها را درك کرد.

اسم قراء	تعداد خانوار	طایفه
قریه کاوی	٤٠ خانوار	ملك شاهی ٢٠٠ نفر
سید حسن	« ٢٥	ملخطاوی ٨٠ «
بهمن	« ٢٢	«
بهروزان	« ٤٥	«
هرمز آباد	« ١٢٠	زرگوش
رستم آباد	« ٥٠	صیفی
مهران جدید	محل دوائر دولتی	
فرخ آباد	١٠٠	زرگوش
فیروز آباد	٢٣	ملك شاهی
بهرام آباد	٥	« «
باغبان	٢٠	ملخطاوی

اسامی قراء عراق که درمجاورت رودخانه قرار گرفته

بدره ٢٥٠٠
ذرباطیه ١٠٠٠
ورمزیار ٣٠٠
طعان ٢٠٠
امام رضا ٧٠
قلمه ٧٠
عبده ٧٠

قلاجه	۱۰۰
شوشه	۲۰۰
کردی	۲۱۰
صبان	۸۰۰

اراضی مهران عموماً صاف و بدون مانع است اگر به رودخانه ها تصادف نشود برای عبور وسائل موتوری اشکالی نخواهد بود بطوریکه ازمهران بطرف کوت درظرف دو ساعت میتوان رفت.

۳ - جلگه دهلران

این جلگه که ازکلیه جلگه‌های پشت کوه وسیع تر و در سمت جنوب منطقه پشت کوه قرار گرفته و از اطراف بشرح زیر محدود ومحصور شده.

از طرف جنوب مسیر رود خانه دویریج - از طرف باختر ارتفاعات حمرین - ازطرف شمال ارتفاعات سنگر نادر وراه نو کوه - ازطرف خاور ارتفاعات دینارسیاه کوه

این جلگه وسیع که تقریباً بطول ۸۰ و بعرض ۳۰ کیلومتراست ازتمام جلگه‌های پشت کوه که تاکنون نامبرده شده صاف ترو بی‌عارضه تر است چه در این جلگه صاف کمتر تپه و یا بریدگی هائی وجود داشته و بسهولت میتوان در هرجهت این جلگه حرکت نمود.

یگانه بریدگی‌های این جلگه همان مسیر رود خانه میمه - تلزی چیغاب است که عموماً این رودخانه‌ها دارای مسیر خاوری باختری بوده از سد های کوهستانی بطرف ارتفاعات حمرین جریان دارند.

این جلگه صاف را با آنکه باسم جلگه دهلران نامیده میشود معهذا قسمت‌های مختلف آن را باسم جلگه علی گریزان - امام اکبر معرفی مینمایند.

شماره ۷

نقشه تقریبی جلگه دهلران

دهلران
کبیر کوه
موسیان
جلگه
شوش
دزفول
اندیمشک
احواز
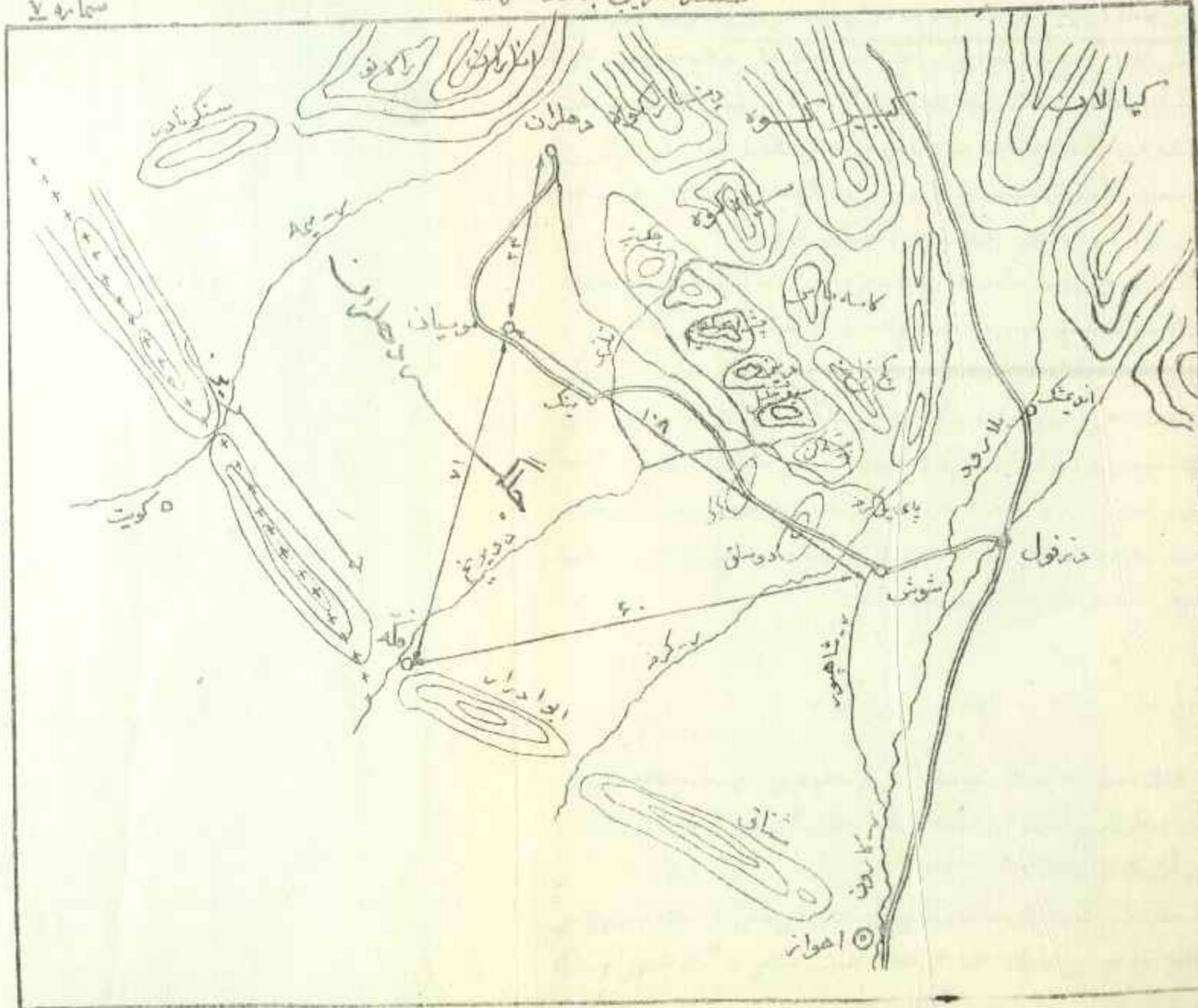
این جلگه درنتیجه کمی آب بهیچوجه دارای حاصلخیزی وزراعتی نیست وزراعت بسیار قلیلی که در آن وجود دارد برای احتیاجات خود اهالی منطقه بزحمت کافی است در این جلگه وسیع سکنه بسیار ناچیزی که از ۲۰۰۰ نفر تجاوز نمینماید سکونت دارند . کلیه این سکنه از طوایف پشت کوهی ولرستانی تشکیل شد . اگر در این جلگه وضعیت کشاورزی مناسب نیست ولی برای نگاهداری احشام بسیار مستعد و میتوان در مراتع زمستانی احشام زیادی نگاهداری شود .

از طرف خاوری بواسطه سدهای کوهستانی راه ورود به این جلگه بسیار محدود و جز راههای کوهستانی معابر دیگری نخواهد بود از طرف شمال نیز یگانه معبر و راه ورود این جلگه همان راه شوسه پشت کوه بین مهران و دهلران است ولی در تمام جهت باختر وجنوب وجنوب خاوری این جلگه باز وبی عارضه و بدون زحمتی با وسائل خود روی میتوان حرکت کرد بطوریکه از این جلگه تا کناره های کرخه اکثر بار و محمولات را بواسطه کامیون حمل می نمایند وبطرف جنوب راه عادی بطرف خوزستان محسوب شده معابر بطرف باختر نیز بواسطه وجود حمرین که بیشتر شبیه به تپه هائی است درتمام نقاط تقریباً مقدور است .

٤ — کبیر کوه

همان قسمی که اسم کوه میرساند یکی ازمعظم ترین کوههای منطقه پشت کوه محسوب ومطول ترین جبال این منطقه میباشد ـ طول کبیر کوه تقریباً ۲٤ فرسنك و وعرض آن يك فرسنك است .

حالیه کبیر کوه دارای سکنه واهالی نمیباشد وبکلی خالی از سکنه است بررسی و مطالعه ما در این منطقه فقط از لحاظ اهمیت نظامی و گزار شاتی است که
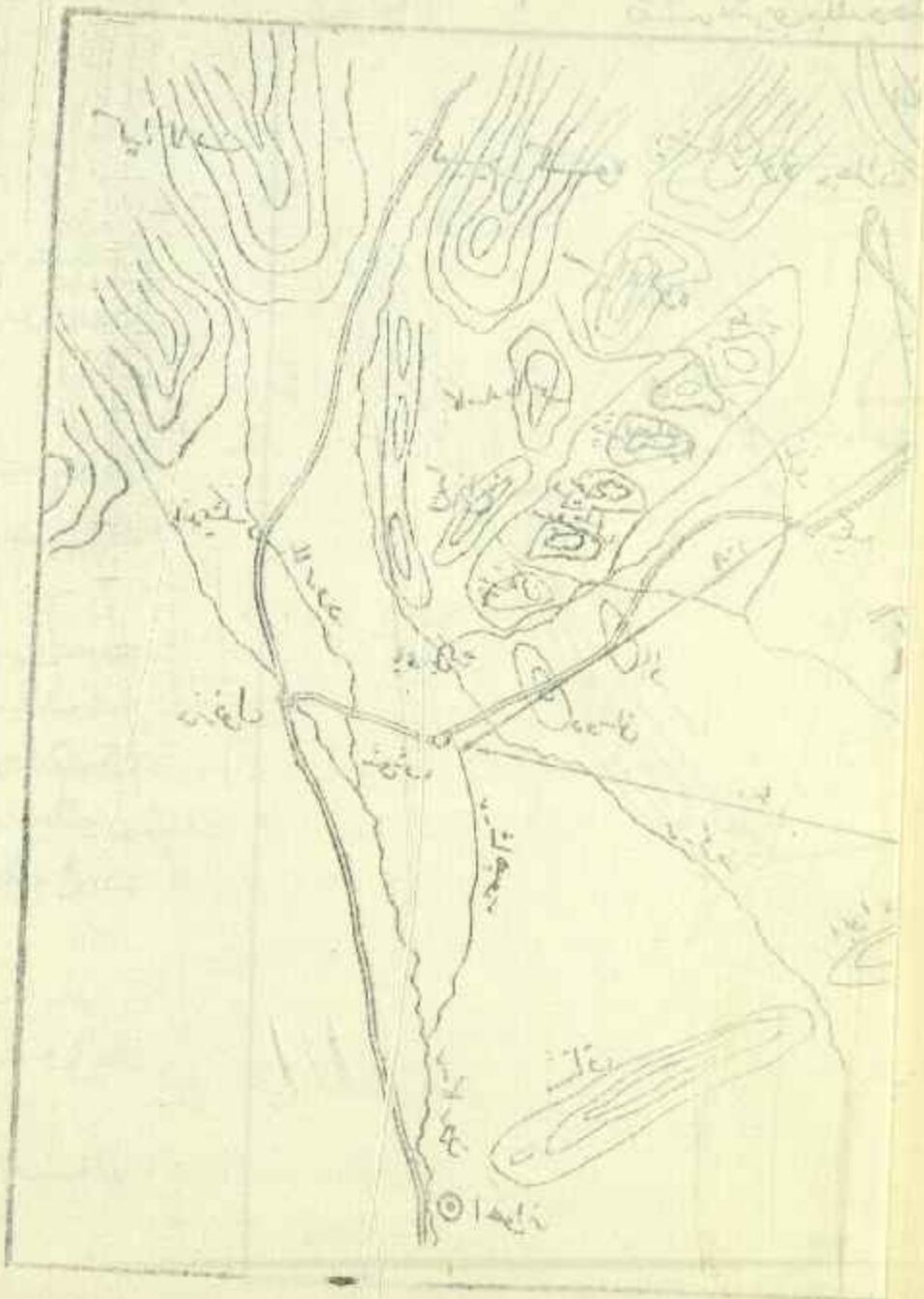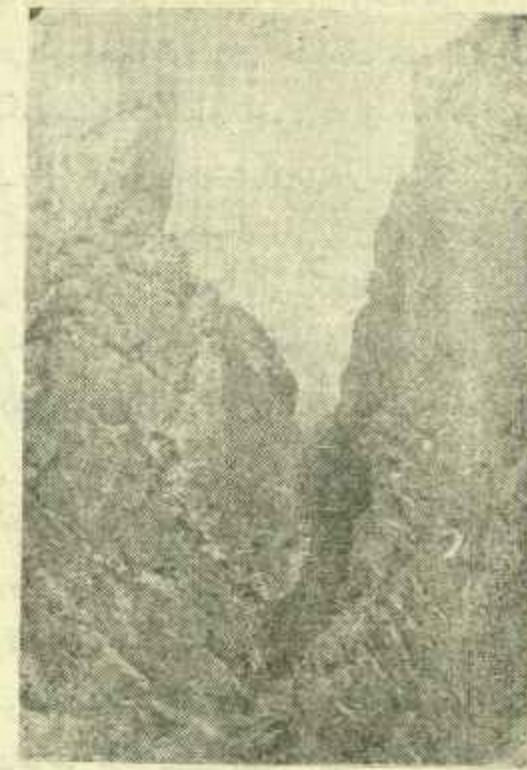
دورنمای تنك بوژان‌در در خاور کبیر کوه بطرف صیمره

در این منطقه و کوه معظم رخ نموده است گذشته از اینکه رشته کوه فوق العاده بزرك و عظیم میباشد یك خطوط مستقیم و یك فرو رفتگی های که میتوان اسم غار یا شکاف گذارد وضعیت این کوه را مهمتر وقابل توجه‌تر ساخته است.

تعداد این شکاف ها بسیار و عمق آنها باندازه ارتفاع کوه است چه شکافها در نقاط مختلف از رأس کوه شروع و تا آخر کوه امتداد یافته در هریك از این شکافهای عجیب مغاره هائی یافت میشود که ممکن است یك هنك با کمال راحتی و

آسودگی زندگانی کند چه بکلی محفوظ و مصون است دفاع این مغاره‌ها و شکافها نیز خیلی بسهولت ممکن است انجام گیرد گذشته ازاینکه این شکافها وضعیت کوه را عظیم و هیولای نموده عبور و مروررا در کوه نیز خیلی دشوار وسخت کرده‌است چه برای عبورازیك نقطه کوه که شایدنظراًیك دو کیلومتر فاصله نداشته باشدبواسطه وجود این شکافها ساعات ممتدی بطول خواهد انجامید و اجباراً بایستی دوری زده تا بتوان به محل و نقطه منظور رسید دیگر آنکه بواسطه وجود این معابر مختلف در هر نقطه بدون وجود بلد نمیتوان در کبیر کوه حرکت و طی

منظره تنك‌چویه که معروف به بهرام چوبینه است

طریق کردچه معابر معدود وجز اشخاص مطلع اشخاص دیگری قادر به پیدا کردن آن نمی‌باشند.

در قسمت دم کبیر کوه که در مجاورت ذال اتفاق افتاده است معابر زیادتر و شاید ممکن است معابر کوچك برای عبور یافت ولی پس از عبور از دم کبیر کوه در سایر نقـاط کوه‌کبیر منظره غریبی را ارائه داده شباهت تامی بیك دیوار ساروجی دارد که عبور از آن جز ازمعابرمخصوص غیرمقدور است در روی رشته‌کبیر ازمحل ماژین ببعد راهی‌در رأس کوه ملاحظه میشود که اگربرف نباشد ممکن است ازماژین بطرف عیلام یا سایر نقاط رفت اکثر قلل و ارتفاعات کبیر کوه در تمام مدت سال پوشیده از برف و یخ است با وصف این برف و یخی که ذکر میشود غریب است که کبیر کوه گرمسیر و دارای نقاط گرمسیری هم میباشد یعنی در صورتیکه سر کوه سرد وتحمل‌یك ساعت درآن غیر مقدوراست ولی در دامنه‌کوه نزدیك مغاره‌ها جاهای مفرح قشنگی یافت میشود که گرم سیر و قابل توجه است.

دربهمن ماه درنزدیك اشگفت عماره وبهمین قسم درنزدیك ماژین در کبیر کوه نقاطی دیده میشود سراسر پوشیده از گل وسنبل که عطر وبوی‌خوش آن یك‌فرسنك مسافت را فراگرفته.

تمام مغاره ها وشکافهای مختلف کوه‌کبیر آثار زندگانی و علائم حیات‌ومعیشت ادوار گذشته وقدیم را ارائه داده از دود زدگی‌وآماده کردن نقاط داخلی منظم‌نمودن اطراف آن میرساند که طوایف ومردمانی‌سالهای متمادی‌در این غارها زندگانی نموده

ساختمان کبیر کوه ومواد ظاهری آن

کبیر کوه‌کوهی است‌اکثر نقاط‌آن‌سنگی و حتی‌سنگهای یك پارچهٔ فوق‌العاده

سخت وبعضی معبر کوه‌استثناء خاکی میباشد.

قلل کبیر کوه در کبیر کوه چندین قلل باسامی زیر مشاهده میشود.

۱ ـ شاه احمد که شاید بارتفاع ۲۷۰۰ یا از سطح دریا میباشد و درآن قله‌قبر شاهزاده محمد از اولادان امام جعفرصادق ملاحظه و زیارت‌گاه عمده و بزرك اهالی لرستان و الوار است که با زحمت زیاد تا آن قله صعود نموده وپس از یك دو روزی توقف معاودت می‌نمایند.

۲ ـ قله تبریز ـ قله وسیع و بزرگی است

۳ ـ قله کله باد

٤ ـ قله فیلمان ـ سخت ترین قلل کبیر کوه

٥ ـ قله دماغه انار ـ بلندترین قلل کبیر وراهی ندارد جز با طناب

٦ ـ قله ریواسان ـ مرتفع

۷ ـ قله پونه ـ سخت و مرتفع

۸ ـ قله سبز خانی

۹ ـ قله زربن

۱۰ ـ قله کل کل ۲٤ کیلومتری شهر عیلام است.

جغرافیای اقتصادی

وضعیت داخلی کبیر کوه ـ در رأس کبیر کوه در چندین نقطه اراضی زراعتی وجود دارد که برای زراعت قابل توجه میباشد:

۱ ـ محل محمد کوه نشین باندازه یك خروار بذرافشان دارد یك دو دهنه چاه نیز در آنجا ملاحظه میشود

۲ ـ در محل سرخه اراضی یك خروار زراعت مشاهده شده

٣ ـ کله باد در حدود ٥ خروار بذر افشان

٤ ـ تخت نرم ١٠ خروار زمین زراعتی

٥ ـ دامنه کرکسیا ٤ خروار زمین زراعتی

٦ ـ بالای تنك چوبینه ١٠ خروار زمین زراعتی

درخت

کبیر کوه پوشیده از اشجار بلوط است بعضی اشجارمیوه جات جنگلی ازقبیل انار ـ انجیر ـ کلابی ـ و پیازهای کوهی که موسوم است به موسیر در بعضی نقاط یافت میشود ولی اشجار عمده و مهم درخت بلوط است

در فیلمان بهترین درختهای بسته جنگلی یافت میشود که اهالی از هر درختی

منظوره تنك وچکو در باختر کبیر کوه بطرف پشت کوه

در سال ٥ سیر سقز میگیرند

در کبیر کوه درختی‌معروف بخازوله وجود دارد که در بهار ثمری شبیه بکتیرا میدهد زرد رنك اهالی برای معالجه زخم آنها را بکار میبرند ارتفاع درخت یك زرع الی یك زرع نیم است .

علوفه

منطقه کبیر کوه در دامنه پوشیده از یك نوع‌علف های فوق‌العاده مقوی است که برای احشام گرمسیری بهترین علوفه میباشد و تصور نمیرود که در کلیه منطقه لرستان علف ومراتعی بهتر ازمراتع کبیر کوه برای چرا و نگاهداری احشام باشد در بهمن ماه ارتفاع علوفه مذکور یك چهارم متر میرسد بعلاوه علوفه خشك درهر طرف منطقه و هرغاری ممکن است یافت شود .

کبیر کوه بهترین مراتع باختر جهت پرورش و نگاهداری احشام میباشد چه گذشته ازدارا بودن بهترین علفهای مقوی و نافع وسیله پرورش وترقی احشام است غارها و شکافهای کبیر کوه بهترین منازل و بهترین محل را برای احشام دارا بوده و دیگر احتیاجی به چادر و حمل و نقل آن نیست در کبیر کوه شاید متجاوز از پنجاه میلیون احشام را میتوان با کمال راحتی و آسودگی پرورش داد و تصور میرود خیلی بموقع و بجا خواهد بود که کبیر کوه را برای چرای دوآب و گله چرانهای باختر تعیین نموده و اجازه داده شود که گله ها را ازهر طرف و هرسوی باین کوه عظیم پر علف برای نگاهداری بیاورند . چه گله داری یکی از مسائل مهم زندگانی و یکی از راههای مهم تجارتی است اگر در باختر گله داری ترقی نماید جای تردید نخواهد بود یك اقدام مهم و قابل توجه خواهد بوده است .

تنك بسماره (باختر كبير كوه) در پشت كوه

معادن

در كبير كوه و نقاط مختلف آن آثار ذغال سنك در داخله كوه يافت ميشود بعلاوه بعضى رگهاى فلزى نيز در كوه ديده ميشود كه تشخيص نوع آن مقدور نبوده است عليهذا كانهاى مشهوده بشرح زير است

۱ ـ كان ـ ذغال سنك در تنك وجكو

۲ ـ كان گچ در تمام نقاط

۳ ـ كان ذاغ در تنك ورازان (در نزديك زرين آباد)

٤ ـ كان مومنائى ـ در تنك قدح (كه بهترين مومنائى ها محسوب مى‌شود)

٥ ـ كان سرب در تختان

تنك بسماره (باختر کبیر کوه) در پشت کوه

معادن

در کبیر کوه و نقاط مختلف آن آثار ذغال سنك در داخله کوه یافت میشود بعلاوه بعضی رگهای فلزی نیز در کوه دیده میشود که تشخیص نوع آن مقدور نبوده است علیهذا کانهای مشهوده بشرح زیر است

۱ - کان - ذغال سنك در تنك وچکو

۲ - کان گچ در تمام نقاط

۳ - کان ذاغ در تنك ورازان (در نزدیك زرین آباد)

٤ - کان مومنائی - در تنك قدح (که بهترین مومنائی ها محسوب می‌شود)

٥ - کان سرب درتختان

۶ ـ کان سنگ مرمر ـ در بالای کول کنی که راه آن خیلی سخت و دشوار است

آثار تاریخی

۱ ـ در زور رم چندین چشمه سار و محل باغهای قدیمی ملاحظه میشود حالیه درخت انار و گلهای نرگس زیاد دارد

۲ ـ در معواز محلی است موسوم به بردفال که الوار اعتقاد کاملی بآن داشته برای هر گونه کاری بآن متوصل شده و درخواست مینمایند
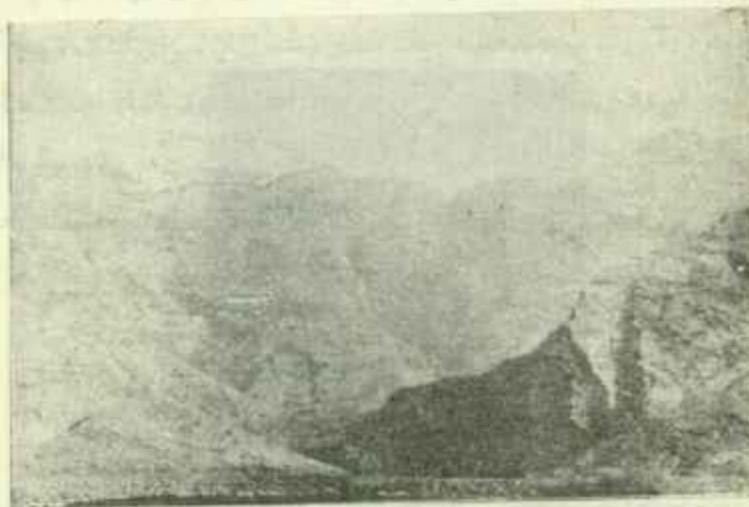
سنگ الجبر چراغ در کبیر کوه

تبصره

بعضی حکایات راجع به دخمه انوشیروان در کبیر کوه و طوایف مجاوران شایع است که اکثر افسانه بنظر میرسد ـ قسمت طوایف پشتکوهی که در آخر دامنه

کبیر کوه و در مجاورت گل گل سکونت دارند معتقدند که دخمه انوشیروان دررشته کبیر درغاری میباشد برای اثبات مدعای خود مطالب زیر را اظهار میدارند در ۵۰ سال قبل ٤ نفر از طایفه ملك شاهی که یك نفر از آنها پیره مردمسنی بوده است برای گردش و شکار بطرف دامنه کبیر کوه میروند غفلتاً به غارسنگی و بزرگی مصادف شده و در انتهای غار مدخلی ملاحظه وداخل اطاق محفوظی که در قسمت غاراست میشوند در اطاق مذکور که مکعب و بکلی سنگی بوده تخت سنگی ملاحظه میکنند که جسدی روی آن قرار داده شده و یك دست آن از زیر روپوش بیرون و انگشتر درخشانی به انگشت آن ملاحظه میگردیده در اطراف اطاق نیز کتیبه‌های

منظره دیوارهای سنگی کبیر کوه در کنار صیمره نزدیکی پل تنك

نوشته شده بود پیرمرد مربه ۳ نفرهمراهان خود اظهارمیدارد ازوضعیت غاروضعیت اطاق معلوم میشود این جسد بایستی از اشخاص مهم و بزرگی باشد نباید کوچکترین تخطی باثاثیه این اطاق نموده فوری خارج شویم در موقع خروج پیرمرد با دو نفر جلوتر و یکی از همراهان قدری عقب تر خارج میشود پس از طی قدری راه کسالت و نقاهتی بچهار نفر عارض شده بطوریکه قدرت حرکت را نداشته پیره مرد فوری اظهارمیدارد بایستی چیزی ازدخمه شماها برداشته‌باشید بالاخره پس ازسئوالات واصرار بسیار نفری که از عقب‌مانده بود اظهار مینماید من انگشتر آن جسد رابرداشته و با خود آورده ام فوری پیره مرد با همراهان خود معاودت کرده انگشتر را بجای قرارداده رجعت مینمایند و در ورود بطایفه کلیهٔ مطالب را برای طایفه نقل کرده‌فوری بوالی پشتکوه راپورت میدهند دسته جات بسیار وعده زیادی برای کشف وپیدا کردن دخمه‌مذکور میرود و تمام تجسسات بی‌نتیجه بوده است ـ چه باتمام جدیت هااحدی موفق بکشف محل مذکور نشده حتی یکنفر ازاشخاصی که بدخمه رفته بود تا ۱۳۰۸ زنده و اکثر این مطالب را برای عابرین نقل کرده است کلیهٔ اهالی معتقدند که این دخمه انوشیروان است که جای آن حالیه مخفی و مستور است.

۵ ـ صیمره

مقدمه

صیمره منطقه ایست‌واقع بین‌رودخانهٔ صیمره و رشته کبیر کوه بعرض ۱۲ الی ۲٤ و بطول ۹۰ کیلومتر

شمالا بقسمت هندومینی و کلم

باختر بکبیر کوه

جنوب‌بدم کبیر کوه

خاور ...

مساحت آن تقریباً ۲۱۰ الی ۲۴۰ کیلومتر مربع است.

وجه تسمیه - در بعضی از مدارک قدیمه دیده شده که صیمره را صیدمره نوشته ودر وجه تسمیه آن افسانه ها گفته اند - لیکن آنچه بنظر صحیح میرسد اصل آن سحره و یکی ازشهرهای بزرك دوره سلاطین ساسانی بوده و غالب اوقات سلاطین مذکوردر زمستان در این منطقه تمرکز داشته و بهمین مناسبت دارای بناهای عالی نیز بوده است و مشهور است که علی ابن محمد السحره که آخرین نواب اربعه میباشد از اهل سحره وباساکن صیمره بوده است.

صیمره را به دو محل زیر نشان داده اند.

۱ - ودالحنیی   - ۲ - مدینة فی الجلالقة

(طایفه جلالقت) طوایفی بوده اند درایران ودرلرستان کنونی زندگی کرده‌اند ودرهمان عصر دستهٔ از رامشگرانرا درقرب صیمره سکونت داده اند (نقل ازقابوس).
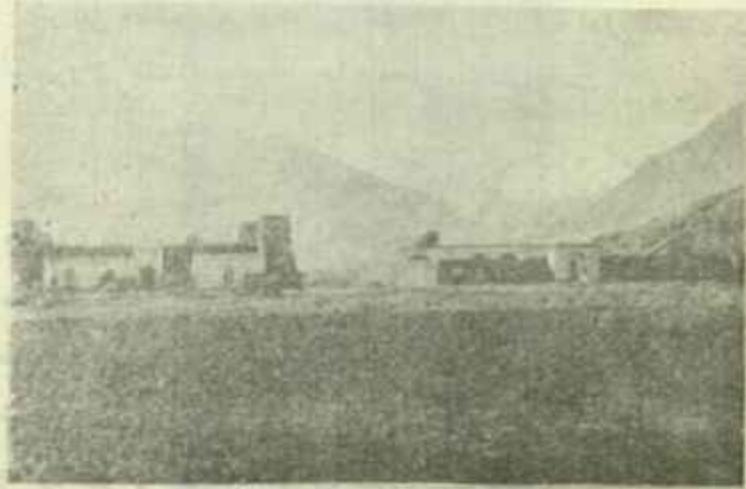
قلعه جدید میر غلامرضا هاشمی دردره شهر ومجاورت ابنیه قدیمی

(ناحیه رود سیکان وصیره)

(پیشکوه)

نمره ۵
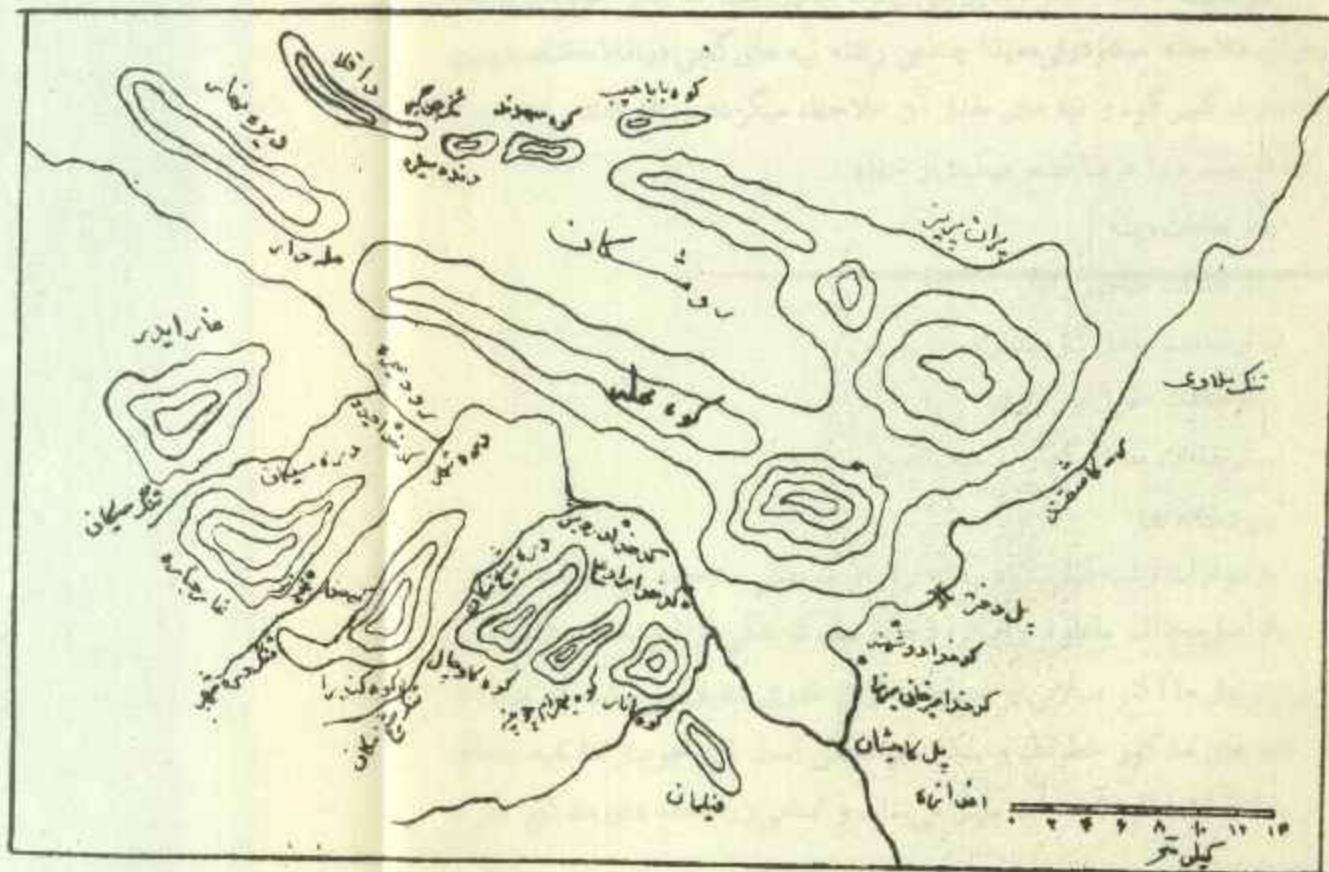
جغرافیای طبیعی

کوهها منطقه صیمره بطور کلی جلگه صافی است که کمتر کوه یاارتفاعات مهم در آن ملاحظه میشود ولی معهذا چندین رشته تپه های گچی در نقاط مختلف صیمره در مجاورت کبیر کوه و تپه های مقابل آن ملاحظه میگردد باضافه چند رشته مجزا نیز جلگه صیمره را عرضا قطع میکند از جمله :

- ارتفاعات رته
- ارتفاعات جاجیم راه
- ارتفاعات مقابل گاومیشان
- ارتفاعات مقابل یوژان در
- ارتفاعات مقابل گدار باباسیف الدین

رودخانه ها

به موازات رشته کبیر کوه رشته ارتفاع کوچکی ملاحظه می شود که در فواصل مختلف مقطوع و آب رود خانه های کوچکی از این نقاط جاری است و این جویبار ها اکثر سیلابی و به محض باران بقدری طغیان می نماید که عبور از رود خانه های مذکور خطرناك و بلکه غیر ممکن است این جویبار ها کلیه منطقه صیمره را از ابتدا الی آخر آب یاری می‌نماید و اسامی رود خانه های مذکور بشرح زیر است :

۱ ـ رودخانه ماژین که تنك ماژین و اراضی اطراف آنرا آب یاری مینماید
۲ ـ لوله هر که داخل صیمره میشود
۳ ـ آب باریکه که از مقابل گاومیشان وارد صیمره میشود
٤ ـ رود یوژان در

۵ ـ آب چوبینه

٦ ـ آب شیخ مکان

۷ ـ رودخانه دره شهر

۸ ـ رودخانه سیکان

دور نمای سراب سیکان دروسط رشته کبیر کوه

صیمره چون قسمت عمده جلگه و مسطح است لذا جاده های فعلی آن مسطح است جز جاده هائی که به پشت کوه رفته واز کبیر کوه بایستی عبور نماید

۱ ـ راههائی که از کنار رودخانه بطرف هند ومینی و بالاخره به عیلام پشت کوه ممتد میشود خوب و پیاده ممکن است در چهار روز آنرا طی نمود

۲ ـ جاده هائی که از صیمره بطرف کبیر کوه میرود
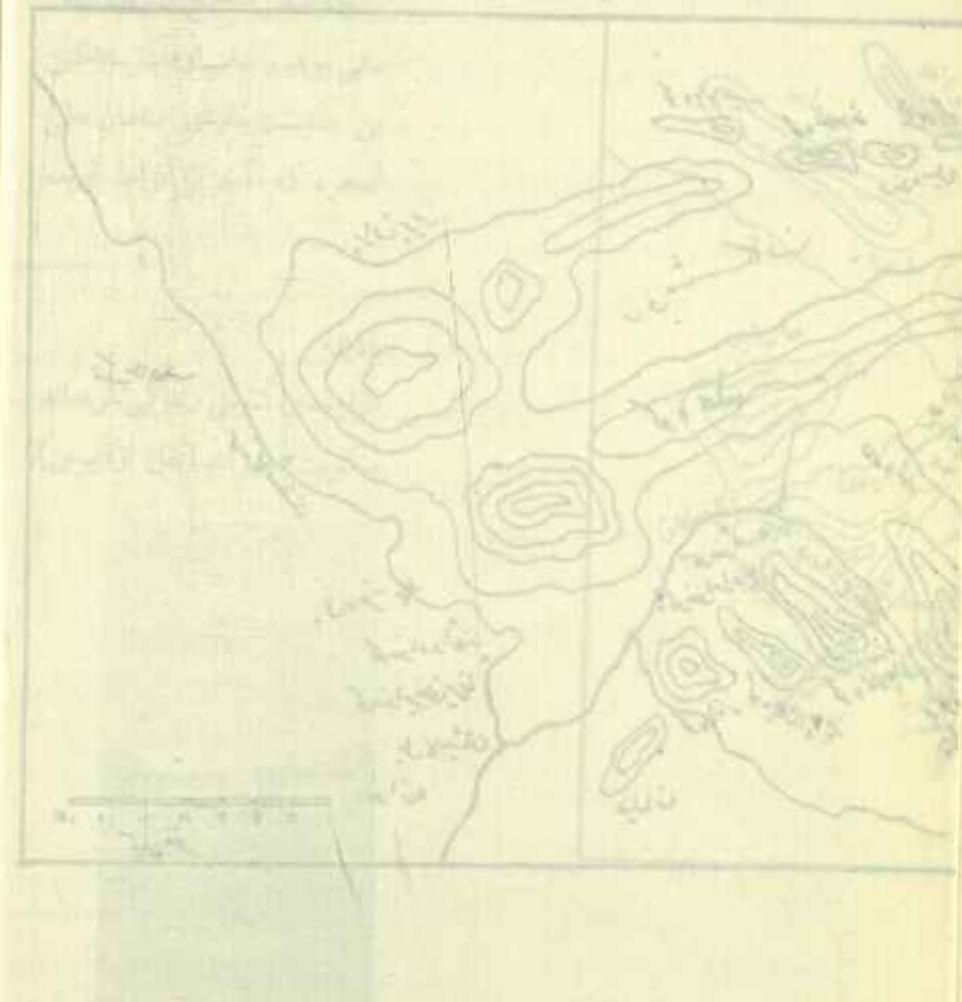
۳ ـ جاده هائی که از صیمره عبور و بطرف بالاگریوه یا طرحان میرود این جاده ها جز از یك پل که موسوم به (پل تنك) است عبور مینماید

در سایر نقاط پلی در روی رودخانه نداشته وناچار از گدارها بایستی عبور کرد و در نقشه پیوست گدارها نیز نموده شده .
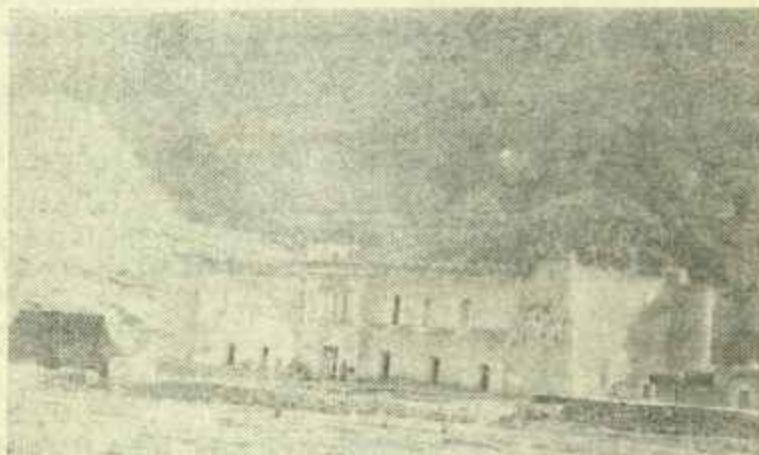
منظره قله شیخ‌مکان در پایان کبیر کوه بطرف صیمره

جغرافیای سیاسی

اهالی وساکنین صیمره بسیار مختلف واز کلیه طوایف دراین منطقه جمع آوری و سکونت داده شده میرهای دیر گوند ـ کولیوندهای سلسله ـ و بالاخره اشخاصی که از اهالی اصلی خود صیمره میباشند و ساکنین اصلی صیمره محسوب میکردند تعداد معدودی هستند که درحدود قلعه قدیمی صیمره سکونت دارند . نفوس تقریبی آنها ٤ هزار نفر میباشد .

در صیمره ساختمان ابنیه شروع شده و اهالی تخت قاپو گردیده اند سکنه فعلی صیمره بالغ بر ۱۲۵۵ خانوار است.

مذهب - اهالی صیمره کلیه شیعه میباشند

جغرافیای اقتصادی

صیمره دارای اراضی و زمینهای حاصل‌خیز قابل توجهی میباشد اهالی صیمره عشق وعلاقه فوق العاده بزارعت داشته و دارند و بهمین جهت وضعیت زراعت صیمره روز بروز درترقی وپیشرفت میباشد زراعت فعلی منطقه عبارت است ازبرنج دردرجه اول که زراعت اصلی و مهم منطقه محسوب میشود

گندم باندازه کفاف اهالی

جو باندازه کفایت اهالی

تریاك بطور متوسط

اشجار در منطقه صیمره بهترین اشجاری که یافت میشود بلوط است اشجار میوه جنگلی کم است در محل لاستوکلم باغهای احداث و اشجار آن عبارت است از انار - انجیر - انگور - گلابی

در جلگه چوبینه نیز در امام زاده معروف به (بابا سیف الدین) درخت زبان گنجش زیادی موجود است.

مراتع - فاصله بین کبیر کوه و پشته های مقابل آن که ذکر شده در بعضی نقاط ٦ الی ۹ کیلومتر و همیشه دارای بهترین علف ها و مهمترین گیاه ها برای علوفه احشام میباشد و بطوریکه همیشه ملاحظه و مشاهده شده احشامی که در این منطقه چرا مینماید پروار و بی اندازه خوب است و درحقیقت گله داری درصیمره را را میتوان در ردیف اول محسوب داشت چه به بهترین طریقی ممکن است این

عمل را انجام داده احشام واغنام را نگاهداری نمود.

در صیمره کانها زیر دیده شده است.

۱ - تنگ شیرین واقعه در ماژین گوگرد یافت میشود.

۲ در زوزرم واقعه در طرف باختر رود خانه ماژین در چشمه سار موجود که آثار نفت در آنها پیدا است و مطابق معتقدات در هرموقع عشایری بدنشان خارش می‌نماید از آب چشمه سار استحمام نموده وفوراً معالجه میشوند.

آثار تاریخی - بطور کلی قسمت کبیر کوه و پشتکوه حاوی بزرگترین آثار و علائم قدیمه است اینك برای اینکه کاملا کلیه نقاط و آثار مشهوده درج شده باشد محل‌هائی‌را که شخصاًملاحظه کرده واظهاراتیکه نسبت بآنهاشده است درج مینماید.

ماژین - جلو تنگ ماژین - و تنگ کول کنی آثار ساختمان قدیم ازسنگ وگچ و در خود تنگ ماژین تقریبا در حدود پنجاه شصت آسیاب هست که با وجود مرور زمان هنوز قسمتی از آنها باقی و رعایای مقیم آن محل از آنان استفاده مینماید.

در بالای تنگ کول کنی ساختمانی استکه فعلا هم پیداست و موسوم بطوریکه به (دخمه انوشیروان) بوده و از آن قسمت به پائین کوه را بریده اند که بهیچوجه راهی بآن نقطه نبود که کسی در آن داخل شود ودر زمان سابق نقل شده ساختمان مذبور درای درب چوبی بوده لیکن فعلا درب ندارد.

گاو میشان - در گاومیشان آثار (پل شاپوری) میباشد که دو پایه آن ازبین رفته و بقیه آثار آن باقی است و چند باب خانه در زیر پل مزبور موجود و می‌توان از آنها استفاده نمود وبزرگترین پلهائی‌است که از ساختمانهای سابق باقی‌مانده است.

سنگیکه تاریخ ساختمان پل در آن ذکر شده است در زمین افتاده و عشایر در موقع ایاب وذهاب سنگ دیگری روی آن انداخته و بوسیله آن سنگ بلوطو گندم خورد مینمایند خط تاریخ بکلی محو فقط چند حرف در روی آن ملاحظه میشود.

پل عظیم کاومیشان در ۲۰ کیلو متری جاده شوسه خرم آباد دزفول روی صیمره به ارتفاع ۲۰ متر از سطح رود خانه

یوژان‌در - آثار قلعه و ساختمانی نیست فقط آثار پل کوچکی در آن پیداست.

چوبینه - در جلو تنك چوبینه آثار ساختمان دهکده و سنگرها ئیکه ازسنك و گچ ساخته شده پیدا است و در میان تنك سنگی است که میان آنرا گود نموده ود ربالای کمرها آب شاری است بارتفاع ٥ متر که آب از روی آن بمیان سنك ریخته و جاری میشود و محل استحمام اهالی است بعلاوه چشمه ئی در این محل موجود است که از تمام آبهای صیمره بهتر و گوارا تراست بطوریکه نقل میشود محل مزبور جای بهرام چوبینه استکه ازخسر و پرویز فراری و در آنجا پناهنده شده است.

دره شهر - آثار شهر آن باقی و بعضی از خانه های زیر آن بر جااستودر

زمستان اغلب از رعایا در آن خانها سکونت مینمایند و بناهای شهر از سنك و گچ میباشد بطوریکه از سابق نقل شده اسم این شهر (مهرجان قذف معروف بوده.

دره شهر ازسابق دارای دو قلعه بوده و آثار آن معلوم است یکی در وسط شهر و دیگری قلعه توخن معروف که ٦ کیلومتر از شهر خارج و بطرف خاور واقع است دهنه تنك دره شهر آثار پل کوچکی است که بعضی سنگهای محکوك نیز در آن یافت میشود.

بعضی سکه های که در دره شهر پیدا شده تاریخ خلفای بنی عباس در آن ها ملاحظه گردید.

تنك شیخ مکان - آثار قلعه قدیمی است و میان خود تنك فعلا یك قلعه جدید ساختمان شده که محل سکونت نور محمد اولاد اشرف است - آثار تاریخی در آن دیده نشده ولی میان تنك شکافی استکه در فصل تابستان جهت رفع گرما اشخاص در آن شکاف زندگانی می‌نمایند.

محل موسوم به بابا سیف‌الدین در کناره صیمره

وبعضی اشخاص حکایت میکنند که در زمان سابق در همین شکاف مسکوکات
طلا پیدا شده .

تنگ سیکان ـ در دهنه تنگ سیکان آثار ساختمان قدیمی کوچکی پیداست
بهمچنین درکلیه مناطق صیمره آثار قریه و دهکده های کوچك است و بعضی آثاردر
در سر تپه‌های آنجا است که معلوم نیست محل سکنی بوده و یا اینکه سنگر و قلعه
بوده است.

درحدود صیمره بیشتر درطرف جلگه چوبینه قبرهای زیاد هست که در ۱۳۱۰
رعایا مشغول حفاری شدند در بعضی ازقبرها آهن و بعضی آثار سبك قیمت یافت‌شده .

جلگه های پشتکوه

۱ـ یکی از جلگه های پشت کوه جلگه دچه عباس است که وسیع و بزرگ
و در وسط آن امامزاده و قبر کوچکی سفید رنگی ملاحظه مشاهده میشود برای
علف چر و نگاهداری دواب در زمستان خوب است

۲ـ طاق اکبر ـ در پای ارتفاعات هیجده دولان و رودخانه لرخه دشت صاف
که جناح چپ رودخانه بطاق اکبر وجناح راست بلرخه موسوم است هر دو جلگه
وسیع مسطح میباشد .

۳ — علی‌کریزان که پس از وچه عباس جلگه وسیعی میباشد

٤ — ایوان کوت جلگه وسیع و مطولی است ولی مثل دو جلگه دچه عباس
گریزان مسطح نموده پست وبلندیهای درآن ملاحظه وآثار وخرابه‌های ایوان کوت
که از آثار مهمه بوده است هنوز بیادگار باقی و بر پا مانده .

جلگه های — چك جراغ — جلوکی — شلط

شماره ۴

نقشه نظری جنوب کبیرکوه و سیاه‌کوه (پشتکوه)

امامزاده سید صلاح الدین در پائین کبیر کوه بطرف پشت کوه
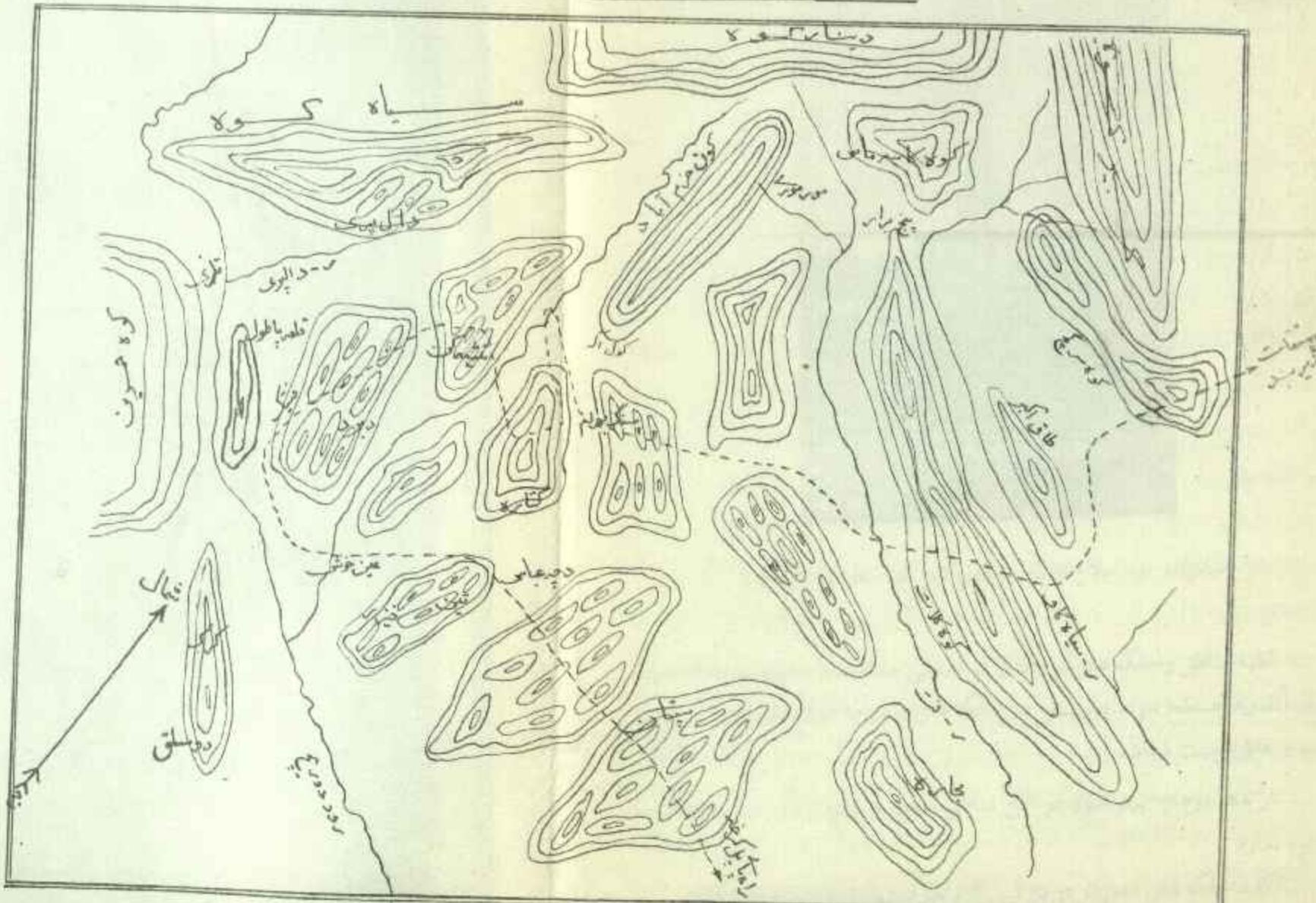
کلیه مناطق وجلگه های کوچك وکم اهمیتی میباشند و نسبت به جلگه های فوق آنقدرها مسطح نبوده بطور کلی در جلگه های مندرجه موقع زمستان آب یافت شده و قابل زیست میباشد

از ماده دوم — بهار عبور در این مناطق سخت و بهیچ وجه وسائل زندگانی وجود ندارد

کلیه جلگه های لاعبرده در دم کبیر کوه بطرف رودخانه کرخه قرار گرفته

فصل ششم

سوابق تاریخی و آثار موجوده

در کلیه قسمت باختر یگانه و تنها قسمتی که حاوی آثار بسیار خرابه های بیشمار میباشد قسمت جناح راست رودخانه صیمره است که درهر قدم آن آثار بسیاری ملاحظه و حاکی از آبادانی وقدرت ساکنین این منطقه میباشد شخصاً چون کلیه نقاط این منطقه را دیده و آثار آنرا یکایك بنظر دقت خود آورده ام این است تاحدودی که در نظر دارم جهت خوانندگان درج مینماید.

۱- معابر - جاده ئیکه از روی پل تنك عبور مینمایند و از آنجا بطرف ماژین یا سایر نقاط میرود.

جاده و پلی که در گاومیشان بوده و جاده از روی آن که دارای چندین چشمه و ساختمان آن مانند پل کر دختر است عبور مینماید و آثار این پل کاملا برقرار و حتی از روی آن تا چند سال قبل عبور و مرور میشده و در چند سال قبل میر های زینی وند آنرا خراب نموده اند ولی اطاقهای زیر پل آن بطور کامل باقی و برقرار است این جاده پس از عبور از رودخانه در کنار رشته کبیر کوه حرکت و بشهر هائی که در آن زمان آباده بوده است متصل و مربوط بوده و بطرف انتهای کبیر کوه ممتد میشده.

ثالثاً - جاده کوچکی است که در مقابل رودبار از روی پل موسوم به دو کر

(که باز هم عصر با ساختمان پل کردختر است) عبور مینماید.

غیر از آثار نام برده آثار دیگری از پل یا ساختمان راه در این قسمت ملاحظه نشد.

۲ - آثار تاریخی شهر ها و ساختمانها

در خود رشتهٔ کبیر کوه ازطرف رودخانهٔصیمره کمتر آثار شهری بوده است ولی در مقابل ماژین یك نوع پشته از رشتهٔ کوه قطع و در مقابل کبیر شروع میشود که این رشته نیز مرتفع و در بعضی نقاط متصل بکبیر کوه و در بعضی نقاط بفاصله ۶ تا ۳ کیلومتر از کبیر کوه میباشد در وسط رشتهٔ اصلی و این پشته نیز جنگل ونقاط سبز حاصلخیز خوب یافت میشود کههمه قسم قابل زراعت است این پشته ها درنقاط مختلف وبفواصل مختلف بواسطه شکافهای طبیعی قطع وپشته ها باسم - تنك پوزان در تنگ چوبینه - تنگ شیخ مکان - تنگ دره شهر - تنگ سیکان تشکیل در هریك از این تنگهها رودخانه کوچکی جاری و مطابق آثار وعلائم حاضره در کلیه این تنگها ساختمانهائی بوده که اکثر بزرك و دارای خانههای متعددبوده است بزرگترین ساختمانها که شبیهبشهر بیشتر بوده ساختمانهای واقعه در دره شهر است که ساختمان بسیار زیاد و در ده سال قبل موقع بازدید آن آثار ابنیه کاملا ملاحظه شده و پس از دقت مفهوم شد که این قسمت شهری بوده و حتی خیابانهائی از وسط شهر عبور مینمود که علامت خیابان دیده شده و در دو نقطه که تقریباً در وسط خیابانها بود دو سنگ مرتفعی بشکل مناره ئی ملاحظه میشد - از ابنیه کاملا مشهود بود که بعضی ساختمانهای مهم و بزرك و بعضی ساختمانهای کوچك بوده کلیهٔ مصالح و طرز ساختمان این شهر و شهری که در سیکان بوده است با ساختمان پل کردختر و ساختمانهای پل گاومیشان کاملا هم عصر بوده است بعد از شهری که در دره شهر واقعبوده یكشهر کم اهمیت تری درسیکان وجودداشته - درشیخ مکان نیز ساختمانهائی

منظره خرابه های هزار دره در مجاورت دره شهر خاور کبیر کوه

که مسکون بوده است ملاحظه میشود بهمین قسم در مقابل تنگ بوزان در ولی بواسطه زراعت اکثر ساختمانها را بکلی ازبین برده‌اند و کمتر آثاری از ساختمانها حالیه درمحل یافت میشود . اهالی در موقع شخم چند سنگ پیدا نموده اند که شخصاً ملاحظه نمودم دارای خطوط کوفی بوده وچنین معلوم میشود این ساختمانها تازمان اعراب نیز وجود داشته و بعداً خراب شده است .

از وضعیت ساختمانهای سیکان و مخصوص ساختمانهایکه در روی تپهٔ موسوم به توخن ملاحظه میشود چنین درك میگردد که پادگان نظامی این منطقه در تپه مذکور بوده است چه ساختمانها شبیه سرباز خانه و بالاخره منازلی فقط مخصوص نظامی میباشدو شاید حالیه بازبعضی آثار آن باقی است واز نتیجهٔ مطالعات مذکور چنین نتیجه گرفته میشود که جلو کبیر کوه قبلا شاید درزمانهای خیلی سابق که مربوط

منظره تپه توخن وابنیه خرابه اطراف آن در خاور کبیر کوه

بهمان عیلام باشد بکلی مسکون و آبادیهای بسیار وجود داشته — قوای نظامی و ساختمانهای مخصوص نیز دارا بوده اند ساختمانها اکثر دارای دو طبقه طاقی ومصالح سنگهای تراشیده و سنگ معمولی واهك بوده است اهالی اصلی این سرزمین بهیچوجه وجود ندارند اگر فرضاً هم باشند بقدری مخلوط و ممزوج با سایر اهالی شده اند که نمیتوان تشخیص داد و باضافه این اشخاص اکثر جاهل و دارای اطلاعاتی راجع به سوابق منطقه نیستند — در صیمره اهالی خود منطقه در نزدیك قلعه قدیمی صیمره سکونت دارند وموسوم به غیاثوند (که قسمتی از آنها در نزدیك قزوین هستند میباشند) ولی بقیه اهالی ازنقاط مختلف باین حدود آمده اند . در تنگ ماژین نیز آثار ساختمانهای زیاد ملاحظه میشود که کمتر ازسیکان و دره شهر است در خود کبیر که ساختمانهائی نیست فقط یك ساختمان در شکاف موسوم باشگفت عماره موجود است که حدسا برای حفاظت راه و قراول خانهٔ مانندی برای ارتش و قوای نظامی آن عصر بوده است .

در طرف باختری کبیر کوه در ابدانان آثار ساختمان زیادی در پای کوه نزدیک چشمه و در مجاورت سید صلاح الدین میباشد که قطعاً ابدانان نیز در ازمنهٔ قدیمه شهری بوده و در روی تپهٔ بزرگی که در ۵۰۰ متری ابدانان است آثار قلعهٔ بزرگی وجود دارد که دیوارهای آن کاملا برجا و حتی چیزی که در قلعه وضوحاً جلب نظر مینماید موضوع معبر بزرگ و وسیع است که از قلعه بطرف رود خانهٔ میرفته و اشخاص داخل قلعهٔ در موقع محاصره یا حملات احتیاج بآب نداشته و از معبر مذکور استفاده مینموده اند آبادی و ساختمان ابدانان خیلی زیاد و شاید بیش از دره شهر باشد

از ابدانان در کنار کبیر کوه بمسافات قلیلی ساختمانهائی پی در پی ملاحظه میشود و در رأس اکثر تپه ها ساختمانی شبیه ببرج وجود دارد ـ در سراب باغ ساختمانهائی باز شبیه به آبادی وجود دارد ـ در سر آب نقل باز ساختمانهائی بوده است ـ در مجاره پای کبیر آثاری نیز وجود دارد ـ از آنجا بطرف دامنه کبیر محلیکه موسوم به باغ جنت میباشد و دارای ساختمانهائی است و از قرائن چنین معلوم میگردد

دورنمای خرابه قلعه قدیمی سراب کل در پشت کوه
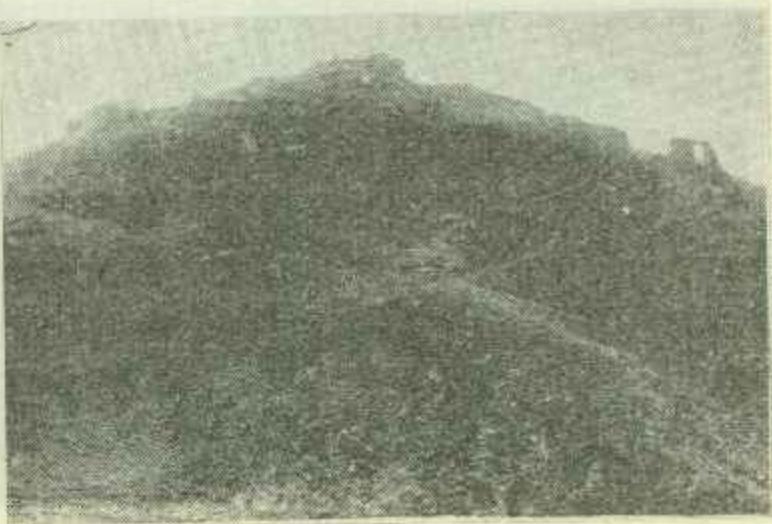
باغ و محل باصفائی بوده است ولی حالیه آب خیلی کمی در آن وجود دارد ـ رشته ساختمانها پس از رسیدن بسراب نقل بطرف کوه کاسه ماس منحرف شده ـ در شلط چندین ساختمان دیده میشود در اطراف کوه کاسه ماس سه ساختمان که بطرز قلعه ساخته شده وجود دارد که اهالی یکی را قلعه سینه مرغ ـ و یکی قلعه قلندر ـ دیگری را قلعه شلط میگویند و قلاع بطوری ساخته شده که کلیه اطراف کوه حفظ میشده ـ در آخر کوه کاسه ماس باز ساختمانهای زیاد و آبادیهای بسیار موسوم به پنج برار و مورموری وجود دارد و حتی محلی که جانستان است هنوز در پنج برار اسم میبرند ـ در جلگه سرخه که مجاور کوه کاسه ماس است ساختمانهای زیاد وجود دارد ولی در قسمت جلگه پشتکوه بهیچوجه آثار و علائمی از ساختمانهای قدیمی ملاحظه و مشاهده نشده ـ در قسمت سیاه کوه در انتهای سیاه کوه در محلی موسوم به کوه کبیر ساختمانها و قبور

دورنمای خرابه قلعه ابدانان در پای کبیر کوه

زیادی ملاحظه میشود رشته ساختمانها باز در کنار سیاه کوه تا دالیری و از آنجا تا دهلران که کان نفط است باقی و بطور کلی جز در کنار کوه ها و ارتفاعات عظیمه ساختمانهائی در جلگه دیده نشده است .

در طرف باختر رشته کوههای مقطع شبیه بقسمت خاوری وجود دارد که در این پشته ها نیز و رود خانه هائی وجود دارد و در داخل هریك از شکافهای فوق الذکر ساختمانها و آثاری ملاحظه میشود که کم و بیش میتوان ملاحظه و مشاهده نمود ولی آثار اصلی قسمت باختری کبیر کوه آنچه شخصاً ملاحظه و مشاهده کرده ام بقرار زیر میباشد

آثار و علائمی که ملاحظه نموده ام در یك قبری که در دره شهر حفر کرده و محتویات آنرا ارائه دادند چند عدد مجسمه های فلزی مجوف شبیه بماهی زردرنك
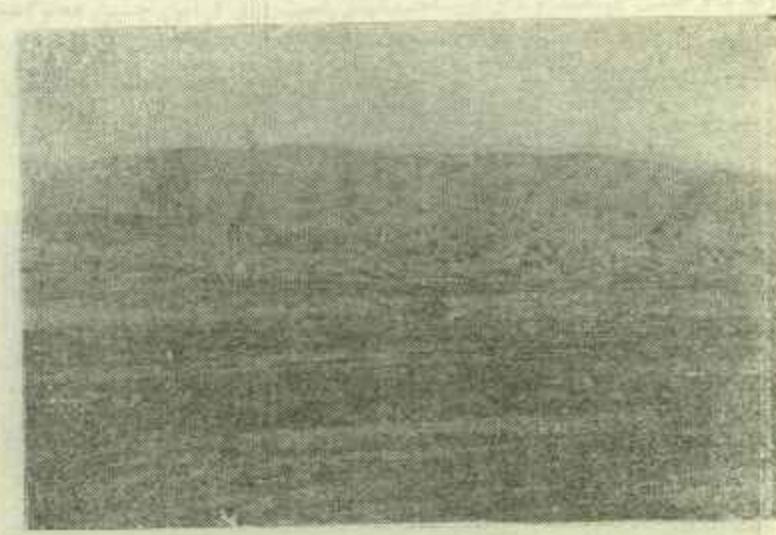
دورنمای خرابه های دره شهر دربای کبیر کوه (درخاور)

پیدا شده بود که در ساختن آن دقت فوق العاده گردیده و دست بندی که از تیکه و قطعات سنك صاف و درخشنده شبیه سنك مرمر تهیه شده بود .

درسیاه کوه محل موسوم به گور کبر چند - تیر کمان فلزی دیده شده که خیلی بزرك و جهت حمل آن یك نفر قوی مکفی نبود باضافه کارد و سایر ادوات فلزی ولی بد شکل و لوازم دیگری شبیه تیر - نیزه کارد بطور کلی خلاصه ملاحظات و مطالعات شخصی این جانب نسبت به ابنیه قدیمه این منطقه بدین قسم است که در سه ها ی گذشته شاید بیش از چند هزار سال طوایف و سکنه بسیاری در قسمت پشتکوه سکونت داشته اند این اهالی وسکنه عموماً ابنیه وساختمانهای خود را در مجاورت کوههای مرتفع و نقاط صعب العبور ساخته و اکثر بناهای قلعه مانندی در اطراف
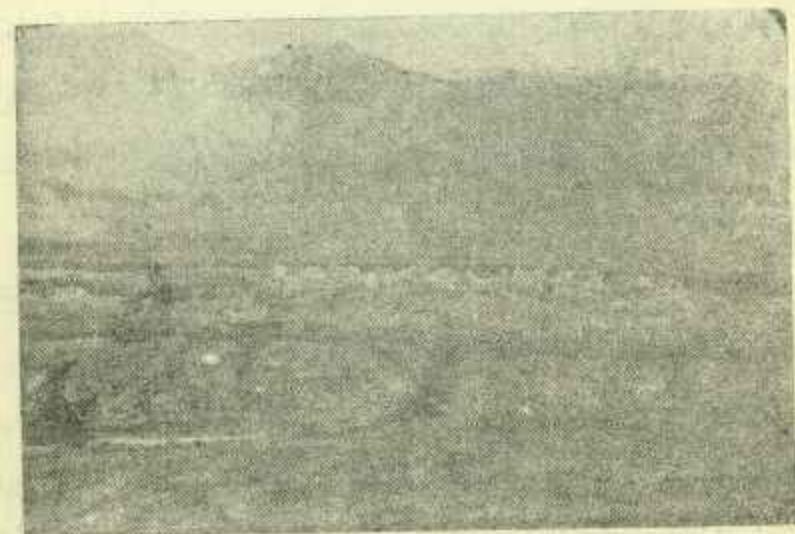
خرابه ابنیه قدیمی درسراب باغ باختر کبیر کوه

امکنه خود دارا بوده‌اند که کاملا ترس و وحشت آنها را از حملات طوایف مجاور میرسانند اکثر ساختمانها در دو طرف کبیر کوه و در کنار رود خانهائی که از پشته ها جاری است میباشد .

مصالح ساختمانی خیلی محکم و قوی و بامقاومت میباشد بطوریکه حالیه نیز بسختی ممکن است آنها را خراب نمود .

در جلگه چز ساختمانهای نظامی قلعه قوخن که ذکر شد ساختمان دیگری ملاحظه و مشاهده نمیشود .

فصل هفتم

مرز های پشتکوه

منطقه پشتکوه در حدود ۳۰۰ کیلومتر خط مرزرا باکشور عراق تشکیل میدهد .

این خط مرز از چم شاهیلان در جنوب جبل کلاله شروع و در مقابل موسیان خاتمه خواهد یافت .

خط مرز در این مسافت با اعوجاجات بسیاری پیش میرود که جهت اطلاع مـبر آنرا از شمال بجنوب تشریح مینمائیم پس از عبور از سومار خط مرز از خط الرأس جبال غربی که ارتفاعات کوتاهی نظیر حمرین است عبور کرده و این ارتفاعات در پاسگاه قلعه لان خاتمه میباید .

از اینجا جویباری که باسم چم تنگ حمامی معروف و از کوه شم سرچشمه میگیرد جریان یافته از خاك ایران بطرف عراق داخل میگردد در محل عبور این جویبار یك پیشرفتگی در خط مرز بعرض ۳ و بطول ٤/٥ ملاحظه میگردد که باسم چم شاهیلان معروف است این پیشرفتگی از ٤ کیلو متری جاده شوسه بدره بمندلیج عبور مینماید این پیشرفتگی اگر از طرف شمال ٤ کیلو متر است از طرف جنوب در حدود ١٤ کیلومتر خواهد بود .

چه خط مرز پس از عبور از چم‌شاهیلان متوجه ارتفاعات میمك شده درخاتمه
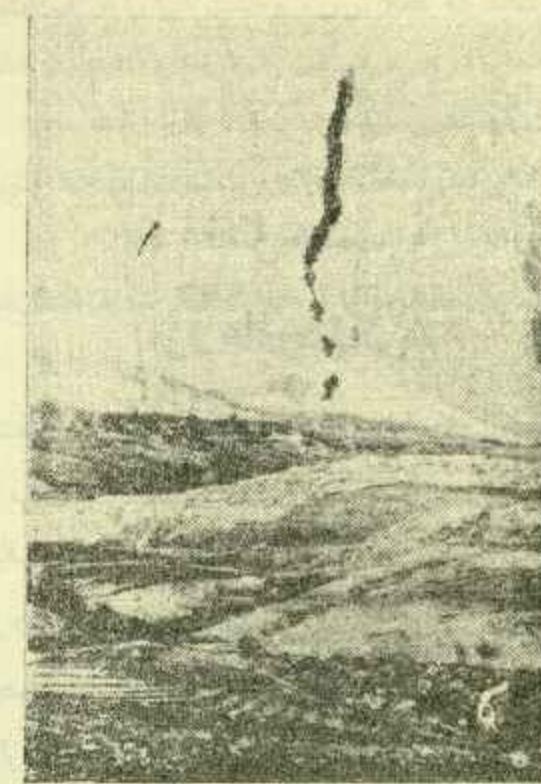
دور نمای سر آب ابدانان در باختر کبیر کوه

این ارتفاع باز بطرف باختر متوجه و بیشرفتگی دومی در دور جم ترساق بطول ۸ و بعرض ۳ کیلو متر تهیه خواهد نمود.

این پیشرفتگی باسم نی خضر یا جم ترساق نامیده میشود فاصلهٔ بین پیشرفتگی وترساق در حدود ۱۳ کیلومتر میباشد که در وسط این دو پیشرفتگی یك فرورفتگی بعمق ۱۲ کیلو متر در آن بنظر میرسد - از این پس خط مرز در مجاورت ارتفاعات دریکوان کروسور عبور کرده وپس از تهیهٔ یك فرورفتگی کوچکی در مقابل پاسگاه کانی سخت متوجه ارتفاعای کولك شده و مسیر این کوهستان را تا پاسگاه نمکلان مقابل رضاآباد

طی خواهد نمود ازاین محل خط مرز منطبق برودخانه گنجان چم شده وتا ۲ ½ کیلومیر باختر بهرام آباد منطبق بـاین رودخانه بوده سپس با عبور ازاراضی صاف برشتهٔ حمرین منطبق خواهد شد تا جویبار یلك

در این منطقه از مقابل نمکلان تا جویبار یلك یك پیشرفتگی بسیار محسوسی در ایران بنظر میرسد بعرض ۱۵ و بعمق ۱۹ کیلومتر این پیشرفتگی بخط مستقیم ۴۵ کیلومتر در جنوب پیشرفتگی شاهیلان قرار گرفته و همین پیشرفتگی است که مهران ایران را تشکیل میدهد.

از جنوب جویبار یلك خط مرز پس از مختصر پیچشی سمت باختری خاوری گرفته وبا طی بعضی تداریس مختصر تا درب رومیلی امتداد مییابد.

بواسطهٔ همین پیچش یك پیشرفتگی چهارمی نیز در منطقه هلت حاصل خواهد شد که میتوان پیشرفتگی مهران منظم ساخته و یکی محسوب داشته و درنتیجهٔ ابعاد پیشرفتگی مهران بشرح زیر خواهد شد. طول از پست نمکلان تا آب سرخه ۳۰ کیلو متر عرض ۲۱ کیلو متر است.

خط مرز از آب سرخر تا درب رومیلی در شیب ارتفاعات مختصری که همان ادامه حمرین است عبور خواهد کرد این ارتفاع از ۲۰۰ متر تجـاوز نمینماید.

یك سلسله کال های که عموماً جهت شمال خاوری جنوب باختری را دارند در این منطقه که بطول ۹۰ کیلومتر است ملاحظه میشود که عموماً خشك و بی آب بوده و بمحض شروع باران فوری پر آب و غیر قابل عبور میشوند.

در تمام طول این مرز از شمال به جنوب بطور کلی پیشرفتگی طبق شرح بالا بنظر میرسد

پیشرفتگی شاهیلان

پیشرفتگی نی خضر

مهران وهلت

در تمام این طول خط مرز اگر بطوردقت توجه شود ۳ ناحیه بنظر خواهد رسید.
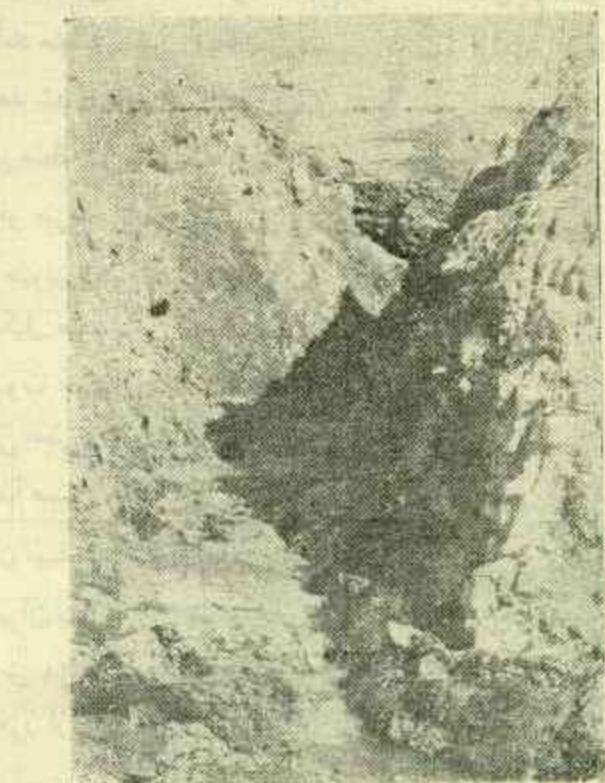
سر آب نقل در پشت کوه در دامنه کبیر کوه

۱ — از جنوب سومار تا ارتفاعات کولك

۲ — پیشرفتگی مهران و هلت

۳ — از جنوب هلت تا ترساق

مختصات اراضی دراین سه منطقه یکسان نبوده و دارای اختلافاتی بشرح زیر است

منطقه سومار تا کولك — این منطقهٔ کوهستانی بطور خیلی درهمی در مقابل مرز قرار گرفته ودره های بیش و کم مهمی را بطرف داخلهٔ ایران امتداد میدهد

که در وسط کلیهٔ این معابر راه نمك لان بتنگ نیاز از همه مهمتر میباشد گرچه این راه فقطاز تنگ نیاز تا نی خضر قابل خود رو رانی و از این پس با جزئی مرمتی قابل استفاده خواهد بود .

در این منطقه تعداد زیادی معابر پیاده وسوار رو بنظر میرسد که عموماًمتوجه تنگ نیاز و جلگه عیلام خواهد شد

منطقه مهران — این پیشرفتگی که جلگهٔ صاف و بی عارضه میباشد بواسطهٔ خط‌الرأس باختری کوه کولك مورد تحدید قرار گرفته گرچه رودخانهٔ کنجان‌چم حد فاصل بین دو خاك گردیده است اگر از طرف شمال رودخانهٔ کنجان چم مانع مهمی است ولی از طرف جنوب حمرین مانع مهمی محسوب نشده و رسوخ بطرف جلگه ایران بسیار سهل و آسان بنظر میرسد جاده شوسه خیلی در مجاورت مرز شمالی و پاسگاه نمك لان عبور و تهدید آن از هر نقطه مقدور است .

۳ — از هلت تا مقابل موسیان نسبتاً صافتر ولی ارتفاعات متوالی بکلی موازی با خط مرز است .

بطوریکه دره های رسوخی مثل قسمت اول بنظر نرسیده برعکس قسمتی از هر رشتهٔ کوهستان به جلگه هائی وارد خواهد شد که عبور ما را در جهت شمال و جنوب خیلی سهل و آسان میسازد .

فصل هشتم

۱ ـ جاده ها و خطوط مواصلاتی

منطقه پشت کوه بواسطهٔ موقعیت کوهستانی خود دارای راه‌ها و جاده های صافی برای خود رو رانی نبوده و اگر در جلگه های آن حرکت سهل و آسان است بمحض رسیدن به کوهستان های متعدد بکلی مسدود و عبور غیر مقدور میشودو حتی راههای پیاده وسواره روهم‌دراین منطقه بواسطه وجود این کوهستان ها بسیار محدود است رشته ارتفاعات حمرین در برخی نقاط برای وسائل‌موتوری قابل استفاده و قابل عبور است ولی دو رشتهٔ کوهستانهای بعدی مناطق غیر قابل عبوری محسوب میشوند در منطقه پشتکوه جاده قابل اتومبیل رانی بشرح زیر است .

راه‌شوسه‌شاه آباد ـ عیلام ـ مهران ـ دهلران‌موسیان‌خرمشهر که قسمت‌مهران تا عیلام راه نفوذی محسوب شده ولی از مهران تـا دهلران و مکه یك جاده مرزی محسوب میگردد گذشته از راه شوسه منطقه در خاتمهٔ ارتفاعات کبیر کوه میتوان معابر زیادی بطرف داخله ایران بدست آورد .

برای اطلاع کاملتری راه های اتومبیل‌روی این منطقه را تشریح مینماید .

۱ ـ محور عیلام ـ مهران

مقدمهـ عیلام درپای‌قله مانیشت واقع و مرکز فرمانداری پشتکوه میباشد این شهردر سابق محل ییلاق والی پشتکوه وبه حسین آباد معروف بوده است والی پشت کوه که یکی ازمتنفذین و خوانین پشتکوه و از طرف حکومت وقت والی پشتکوه دراین محل‌بود برای خودچندین عمارت مسکونی تهیه نموده ودر فصول گرما در این محل زیست نمودهٔ راه عیلام ـ مهران در سال ۱۳۱۱ ساخته شده است این راهٔ کوهستانی مسیر راه از ارتفاعات و خط الرأس های عمود عبور مینماید .

این راه‌به ۳قسمت مشخص تقسیم میشود .

۱ ـ منطقه کوهستانی مشجر

۲ ـ منطقه کوهستانی غیر مشجر

۳ ـ منطقه جلگه

۱ ـ منطقهٔ کوهستانی مشجر ـ این قسمت از عیلام شروع و تا ۴۰ کیلو متری ادامه دارد جاده از گردنه‌های براسان و مازبره و غیره عبورنموده ورشتهای کوهستانی عمود بخود را قطع مینماید .

این کوهستانهای عمود به‌جاده تشکیل دره‌های‌متعددی را می‌دهند که عموماً بدون درخت می‌باشند .

۲ ـ منطقه کوهستانی غیر مشجر ـ از شش کیلومتری تنك نیاز شروع الی ۱۲ کیلومتری مهران خاتمه میباید .

ازتنگ نیازالی گردنه گنجان‌چم جاده‌ازمنطقه هجدان دشت میگذرد اینقسمت نسبتاً صاف وعوارض آن کم است .

رودخانهٔ گنجانچم در ۳۲ کیلومتری مهران جاده را قطع و برای عبور از آن بایستی از گدارها استفاده نمود ودر مواقع بارندگی عبور از آن ممکن نخواهد بود.

فعلا یك پل بتنی در روی آن دردست ساختمان است که تحمل سنگینترین کامیون ها را دارا میباشد آب این رودخانه گس و دارای املاح گچی فراوان بوده و بطرف خاك عراق جریان دارد.

۳ ـ منطقه واقعه در جلگه: ازپست رضاآباد داخل درجلگه مهران شده زمین صاف و بدون عارضه و بصحرای بین النهرین منتهی میشود.

وضعیت طبیعی

ابتدا از داخل دهلیز عیلام حرکت نموده در یك کیلومتری عیلام در طرف باختر جاده بمسافت ده کیلومتر از آبادیهای نوروزآباد ـ شاه آباد رسیده در ٥ کیلومتری عیلام نیز در باختر جاده آبادی سرچشمه و چاله سرا گذشته و از همین محل بطرف چپ منحرف شده و دهلیز عیلام را ترك نموده داخل یك مسیر کوهستانی موسوم به گرگاب میشود و از یك گردنه عبور میکند — طول این گردنه ۳ کیلومتر از کیلومتر ۸ وارد یك دهلیز خاوری میشود ـ این دهلیز موسوم به گرگاب و در قسمت چپ جاده ٥ آبادی که نزدیکترین آنها ۳ کیلومتر تا جاده فاصله دارد باسم چشمه کبود ـ چشمه تند ـ بلبن ـ خیکنه ـ سرتیشه میرسد ـ پس از طی سه کیلومتر از دهلیز گرگاب از کیلومتر ۱۱ به ابتدای گردنه براسمان میرسد ـ گردنه براسمان یك گردنه ارتفاع خاور باختری است که تا رأس گردنه ۳ کیلومتر ازیك مسیر باریك باشیب بسیار تند عبور میکنیم ـ بین گردنه براسمان از جنوب و ارتفاعات مامیشت از طرف شمال جلگه عیلام تشکیل یك دهلیز خاوری باختری را میدهد که از کبیر کوه تا سومار امتداد دارد.

جاده از رأس گردنه با اعوجاجاتی سرازیر شده و از ارتفاع جنوبی دامنه براسان عبور میکند

در ۲۱ کیلومتری براس گردنه می رسیم ـ این ارتفاع در سمت شمال دارای نشیب نسبتاً ملایمی بوده و ارتفاع آن در حدود ۲ کیلومتر درصورتیکه دامنه جنوبی آن دارای نشیب تندتر و مسافت زیادتری در حدود ۳ کیلومتر میباشد

در حقیقت رشته ارتفاعات کوجان و براسان بهم متصل هستند

در ۲٤ کیلومتری جاده در دامنهٔ کوه شاه نخجیر بطرف بالا میرود. بین کوه شاه نخجیر و کچان یك دهلیز تنگی ایجاد شده که هرچه بطرف باختر امتداد می یابد عرض آن زیادتر میشود

در ۲۸ کیلومتر ارتفاعات کچان در امتداد باختر ـ خاور شکل منظمی را بخود میگیرد.

در سمت چپ جاده بمسافت ۲ کیلومتر آبادیهای کره بو و سیاه رك در دامنه کوه شاه نخجیر واقع هستند و در سمت چپ جاده آبادی جم آباد دیده میشود.

از بین ارتفاع براسان و سیاه کوه دهلیز گراب و رودخانه بهمن اسم عبور میکند.

در ۳۳ کیلومتری براس گردنه شاه نخجیر میرسیم و در این محل بطرف پائین سرازیر شده و جاده بطرف چپ منحرف و در یك دهلیزی که از طرف جنوب کوه سمور ودرطرف شمال کوه شاه نخجیر واقع هستند باسم جلگه تخت خان عبور میکنیم

در ۳۷ کیلومتری وارد یك دهلیز دیگری موسوم بجلگهٔ بان روشان شده و جاده بطرف خاور امتداد می یابد و منحرف میشود

در ۳۹ کیلومتری به ده بان روشان و ده تنگ نیاز در یك کیلومتری آن می رسیم.

تا این محل کوهستان پوشیده از جنگل بوده و در اینجا یك مرتبه وضعیت تغییر فاحشی نموده و جنگل دیده نمی شود

در کیلومتر ۴۳ بمسافت ۳ کیلومتر در قسمت راست جاده آبادی کلك دیده می شود.

یك رودخانه‌سیلابی باسم تنك نیاز بطرف جنوب ممتد و از تنك نیاز میگذرد

از منطقه تنك نیاز جاده ازمنطقه کوهستانی خارج و وارد جلگه هجدان‌دشت می‌شویم ـ این جلگه واقع شده بین ارتفاعات بان سر از طرف شمال و ارتفاع‌خلیفه و رودك از طرف‌باختر و دهلیز شمال خاوری‌را بعرض ۱۵ کیلومتر تشکیل میدهد

در ۴۸ کیلومتری در طرف راست جاده آبادی هجدان دشت که تقریباً شش کیلومتر از جاده واقع است و امامزاده خاص علی نیز در نزدیکی همین آبادی دیده می شود

در ۴۸ کیلومتری رودخانه تنك نیاز جاده را قطع میکند و یك پل در روی این رودخانه در دست ساختمان است در تنك نیاز جاده بدو قسمت تقسیم میشود

اولی بطرف باختر بطرف سومار راه نی خضر میرود

دومی بطرف خاور بطرف مهران امتداد دارد و از یك جلگه صاف میگذرد

در ۵٤ کیلرمتر جاده وارد منطقه جدید که از تپه و ماهور ها تشکیل شده وارد میشود

در ۶۵ کیلومتری جاده از یك گردنه کوچك موسوم به چشمه تك می گذرد و از اینجا وارد یك دهلیزی می‌شود که در طرف شمال آن ارتفاع گچ میرزا وطرف جنوب ارتفاع پست تری باسم دهل خان واقع است ـ این دهلیز در بدو امر دارای عرض کم و کم کم عریض می‌شود

منظره پایه های پل جدید التأسیس گنجان چم

در سمت چپ جاده در ۵۹ کیلومتری آبادی گلان دیده میشود

در ۶۰ کیلومتری یك رودخانه سیلابی باسم گلان جاده را قطع میکند وازاین ببعد جاده وارد جلگه نسبتاً وسیعی میشود

در ۶۹ کیلومتری آبادی امیرآباد واقع است

در ۷٤ کیلومتری کوه کیر که از شمال بکوه کولك نزدیك شده و تشکیل یك سدی را در معبر میدهد

جاده در ۷٤ کیلومتری از گردنه کوچك ولی مشکل حیاتی عبور میکند

از گردنه حیاتی به گردنه گنجان چشمه سرازیر می‌شویم. رودخانه گنجان چم در امتداد خاور و باختر امتداد داشته و دارای بریدگی نسبتاً مهمی است

چون عبور در فصل بارانی از روی این رودخانه ممکن نیست. یك پل جدید در دست ساختمان است

بلافاصله‌پس ازعبور ازرودخانه جاده بطرف چپ منحرف شده داخل‌ارتفاعات کیرکه می شود

۱ - ارزش نظامی محور عیلام مهران

نظر باینکه محور مهران عیلام یك محور نفوذی است لذا ارزش آنرا از لحاظ نظامی بررسی مینمائیم - این محور باآنکه بطول ۱۳٤ کیلومتر میباشد ولی در این محور در صورت دقت چند خط مشخص بیش نیست.

۱ - خط ارتفاعات بآن سرو ماربره
۲ - ارتفاعات تنك نیاز
۳ - تنك کنجان‌چم

برای آنکه بخوبی پی به‌ارزش این خطوط برده شود مشخصات هریك جداگانه تشریح میشود

ارتفاعات بآن سرو ماربره

این رشتهٔ ارتفاعات در ۲۵ کیلومتری عیلام واقع شده که پس از طی یك سراشیبی به‌رأس آن مصادف خواهیم‌شد این خط‌الرأس دارای میدان دید بسیارخوبی بطرف دشت عیلام - میباشد زیرا یك‌دهلیز خاوری باختری بین این رشته و ارتفاعات رنو تشکیل شده که این دهلیز بکلی صاف و بی‌عارضه و شهر عیلام در زیر قلهٔ مانیشت کاملا در معرض دید مستقیم این ارتفاعات است جلگه بکلی صاف و بدون اشجار است جز قراء و قصبات وباغات مختصران ولی دو ارتفاع بکلی‌مشجرو پوشیده از اشجار میباشد.

در سمت خاور این دهلیز بوسیله ارتفاعات کبیر کوه و امتداد ارتفاعات‌ملکوان کوه محدود شده در صورتیکه از طرف باختر بکلی باز و عوارض مهمی بنظرنمیرسد این موضع بطرف عیلام موضع باارزشی است درصورتیکه بطرف مهران بواسطه وجود دره های بسیار در هم وضعیت آن بسیار غیر مشخص و بهیچوجه نمیتوان خط مشخصی راکه دارای شرایط لازمه باشد در نظر گرفته عمق این خط بطرف عیلام بسیار مکفی است.

ارتفاعات نامبرده از ارتفاعات بآن‌سر مرتفع تر و بلندتر است.

مرز عراق در نزدیك پست رضا آباد
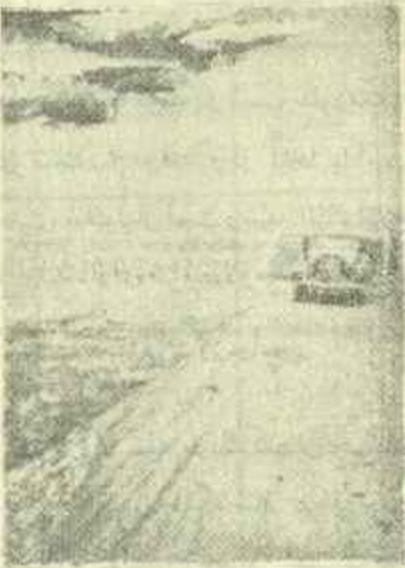
تنك نیاز

این محل در خاتمه ارتفاعات بآن سرو ماربره واقع شده در این جا ارتفاعات بکلی خاتمه یافته و تشکیل یك دره بزرگی را که عرض آن در حدود ۵۰۰ الی ۸۰۰ متر است می دهد.

این تنك که بااسم تنك نیاز موسوم است از طرفین بوسیلهٔ ارتفاعات مرتفع و بزرك‌محدود شده ارتفاعات منظور از هردو طرف سخت بلند وقابل توجه است.

در جلوی این ارتفاعات جلگه هجدان دشت که دارای ۱۵ کیلومتر عرض است واقع و در افق ارتفاعات خاگی مختصر خاصی علی و آبادی آن بنظر میرسد.

این جلگه و ارتفاعات خاصی علی بدون درخت و بکلی بی‌عارضه و در نتیجه

دید بسیار ممتد و خوبی از طرف ارتفاعات تنگ نیازبطرف این جلگه و این ارتفاعات خواهد بود.

از سمت باختر منطقه بطرف مرز باز است بطوریکه حتی با خود رو میتوان تا سراب ۲۰ کیلومتری تنگ نیاز رفته و از آنجا با اسب وحتی با جزئی مرمتی تا خط مرز که ۵۰ کیلومتری تنگ نیاز است رسید. تنگ نیاز در ٤٥ کیلومتری عیلام واقع شده وبرعکس خط اولیه دارای شرایط لازمه برای دفاع اینمحور محسوب میشود.

تنگ گنجاچم

در ۱۱۰ کیلومتری عیلام از تنگ باریك گنجان چم یا حسینه که دارای عرض بسیار کم است خارج شده و در مقابل جلگه صاف عراق جلوه خواهد کرد و فقط در این جلگه برجستگی کوچك و کم اهمیت حمرین است که قدری وضعیت صاف منطقه را متزلزل ساخته است. در این محل که آخرین نقطه سد باختری ارتفاعات ایران است ارتفاع در طرفین تنگ ملاحظه میشود طرف جنوب باختری ارتفاعات کولك در طرف جنوب خاوری ارتفاعات میش خاص این دوارتفاع دارای دره ها و زوایای مخفی زیاد میباشد و حتی ارتفاعات کولك چون از قلل متعدد تشکیل شده خط الرأسهای متوالی را در پس هم بطرف جلگه مهران ارائه میدهد.

این دو ارتفاع بدون درخت ولی دارای عمق زیاد و دید بسیار ممتدی درجلوی خود میباشند این دوارتفاع بوسیله رودخانه گنجان چم که دارای عرض و عمق کافی است از یکدیگر جدا شد پاسگاه زالیات در دامنه کولك واقع شده که خط الرأس اولیه این ارتفاع خط مرز را بین دو کشور ارائه میدهد.

این موضع از لحاظ دید ـ میدان تیر ـ عمق ـ قطعاً به مواضع نامبرده بالارجحان خواهد داشت در صورتیکه تحدید خط الرأس کولك مرتفع شود.

وضعیت اقتصادی از عیلام تا مهران

شماره	نام آبادیها	جمعیت	احشام و اغنام: گوسفند	احشام و اغنام: گاو	مزارع غلات	ملاحظات
۱	عیلام بطور کلی	۸۰۰ خانوار	۱۵۰۰۰۰	۸۰۰	—	
۲	شادآباد	۱۰۰ »	۳۰۰۰	۱۰۰	—	
۳	نوروزآباد	۸۰ »	۱٦۰۰	۷۰	—	
٤	چاله سرا	٦۰ »	۱۲۰۰	٦٥	—	
٥	بازغلا	۱۰۰ »	۱۸۰۰	۱۱۰	—	
٦	هفت چشمه	۸۰ »	۱۳۰۰	۸۰	—	
۷	چشمه کبود	٦۰ »			—	
۸	چشمه بند	۳۰ »			—	
۹	بل بن	٤۰ »	۱۰۰۰	۱۷۰	—	کسری غله را از آبدانان و صیمره خریداری میکنند
۱۰	جیگنه	۳۰ »			—	
۱۱	سرتیشه	۲٥ »			—	
۱۲	فرهاد آباد	۲٥ »	۸۰۰	۳۰	—	
۱۳	کوه بره	۳۰ »	۷۸۰	۳٥	—	
۱٤	سیاه رك	۱۹ »	٦۰۰	۲۰	—	

شماره	نام آبادیها	جمعیت	احشام و اغنام		مزارع غله	ملاحظات
			گوسفند	گاو		
					—	
۱۵	چم آب	۳۵ خانوار	۹۰۰	۳۰	—	
۱۶	بان‌روشان	۶۰ »	۲۰۰۰	۶۵	—	
۱۷	تنگ‌نیاز	۱۰ »	۶۵۰	۱۵	—	
۱۸	کلک	۳۰ »	۱۰۰۰	۱۰	—	
۱۹	خاص‌علی	۱۰۰ »	۲۰۰۰	۳۰ قاطر	—	
۲۰	داروند	۱۵ »	۴۵۰	۱۰ گاو	—	
۲۱	آب گرم	۱۵ »	۴۰۰	۱۲ »	—	
۲۲	امیرآباد	۳۵ »	۸۰۰	۲۵	—	
۲۳	رضی‌آباد	۱۲ »	۳۰۰	۱۰	—	
۲۴	قلعه کهنه	۳ »	۵۰	۴	—	
۲۵	مهران	۲۱۰۰ نفر	۱۰۰۰۰	۴۰۰	—	۴۰۰ الاغ - مادیان ۳۰۰ راس
۲۶	زرگوش	۱۱۰ خانوار	۲۵۰۰	۱۰۰	—	
۲۷	سیدحسن	۲۵ »	۸۰۰	۲۰	—	
۲۸	مل‌خاوی	۴۵ »	۱۰۰۰	۵۰	—	
۲۹	نصربان	۲۰ »	۴۵۰	۲۵	—	
۳۰	بیشه‌دراز	۸ »	۴۰۰	۵۰	—	
۳۱	دهلران	۱۲۰۰ نفر	۲۲۰۰۰۰	۲۰۰۰		بخش دهلران کلیتاً دارای ۱۲۲۶ خانوار و ۲۲۰
جمع	منطقه‌عیلام-مهران-دهلران	۳۲۰۰ خانوار	۳۸۰۰۰۰	۳۲۰۰	—	هزار حشم است که قسمت عمده آن گوسفند است

بطور کلی میتوان این قسم اظهار نظر کرد که در روی این محور ۳ موضع ـ ماربره ـ تنگ نیاز ـ حسینیه وجود دارد از این سه خط بخصوص خط اخری بیش از دیگران با ارزش بود و درصورت عدم دستیابی به خط حسینیه تنگ نیاز یگانه موضع باارزش این محور محسوب خواهد شد در صورتیکه اینموضع هم بواسطه باز بودن جناح خود ممکن است مورد تحدید قرار گیرد.

۲ـ محور عیلام و گیلان

این محور را میتوان بدو قسمت تقسیم نمود:

محور از عیلام تا گردنهٔ قلاجه (در اینجا راه دو شعبه میشود)

محور از قلاجه تا گیلان

محور عیلام تا قلاجه عمود بخط مرز و محور قلاجه تا گیلان تقریباً موازی با مرز است طول این محور ۱۲۴ کیلومتر است (از عیلام تا گیلان)

این محور قسمت عمده آن کوهستانی و پوشیده از جنگل است.

جاده پس ازطی ۱۴ کیلو متر واردرودخانه (چاوار) میشود در اینجا مشغول ساختن پل جدیدی میباشند و آبادی کوچک چاوار در کنار جاده واقع شده

در اینجا جاده پس از عبور از رودخانه بطرف شمال باختر متوجه و در دامنهٔ ارتفاعات بالا رفته و در ۲۲ کیلو متری بگاله جار میرسد.

ازکله جار محور میان یک دهلیز باریک و مشجری واقع شده که از یکطرف بکوه رنو و از طرف دیگر بکوه کوار بوده این دهلیز متدرجاً تنگتر شد و بالاخره کوه رنو و کوه کوار بهم دیگر متصل میشوند در اینجا محور در دامنه های کوه رنو عبور نموده و دراین دامنه ها متدرجاً کسب ارتفاع نموده و در ۳۲ کیلو متری بگردنهٔ

رنو میرسد و از تونلی بطول ۳۰ متر عبور و وارد دهلیز دیگری میشود و این دهلیز معروف است بسرآب ایوان این دهلیز مشجر و حاصلخیز است این دهلیز دارای آبادی های زیاد میباشد و در ۴۰ کیلومتری وارد جلگه ایوان میشود و جاده از ارتفاعات رنو با شیب نسبتاً تندی وارد جلگه میگردد.

در ۶۵ کیلو متری جاده وارد تنگه میشود بعمق ۷ کیلومتر (تنگ قلاجه) بعداً از گردنهٔ عبور مینماید گردنهٔ تماماً مشجر در انتهای گردنه یاسگاه امنیه واقع شده در ۸۲ کیلو متری جاده ۲ راه میشود یکی به شاه آباد و دیگری بگیلان میرود باترتیب فوق سه راه پیدامیشود.

محور اولی — عیلام بگیلان

محور دوم — شاه آباد بگیلان

محور سوم — عیلام به شاه آباد

در اینجا قسمت اول محور تا ارتفاعات قلاجه تمام میشود.

محور قلاجه و گیلان

طول این محور ۴۳ کیلو متر

محور پس از خروج از قلاجه در ۱۰۳ کیلو متری عیلام به آبادی سرچله میرسد و همیشه در دهلیزی عبور مینماید که اطراف آن کوهها واقع شده پس از آن محور درجلگهٔ وارد شده موسوم به گیلان و بعداً به قصبه گیلان منتهی میشود.

بررسی جاده — :

جاده بین عیلام و گیلان یك جاده کوهستانی است عرض فعلی آن اجازه نمیدهد که اتومبیل های باری سنگین عبور نمایند.

سرعت خود رو سواری ۳۰ الی ۴۰ کیلو متر

در امتداد این جاده آب زیاداست راه پیمائی در روز امکان پذیر چون مستور است منابع محلی در ایوان و عیلام و گیلان کافی است.

از لحاظ دفاع

۱ — موضع رنو

۲ — موضع قلاجه ـ موضع تنگ باران جهت عمل تأخیری مناسب است

۱ — موضع رنو را میتوان با حد اقل قوا دفاع نموده و دارای امتداد زیاد و قابل دور زدن نیست.

این موضع صعب العبور و دارای ۵ راه پیاده رو نفوذی است.

دارای دید خوب

۲ — موضع قلاجه ـ متصل بارتفاعات رنو میشود و دارای دیدکافی بجلگه ایوان قابل دور زدن میباشد وراههای نفوذی پیاده رو دارد.

نتیجه

محور عیلام قلدجه یك راه نفوذی است.

محور قلدجه گیلان یك راه عرضی و چون به سومار میرود میتوان گفت که یك راه نفوذی هم محسوب میشود.

ارزش نظامی محور سرچله به گیلان

در این محور یگانه موضع با ارزش موضع تق و توق است که در ۷ کیلومتری گیلان واقع شده این موضع بعرض ۵ کیلومتر و از جناح راست بوسیله ارتفاعات

دم و از طرف جناح چپ بوسیله ارتفاعات کمکره محدود گردیده ارتفاعات جناح راست عموماً سخت و سنگی و باشکال قابل عبور است در صورتیکه ارتفاعات جناح چپ بکلی گچی و در تمام طول خود قابل عبور میباشد پس از خط نامبرده زمین بکلی باز و عوارض خیلی پست و دیگر موضعی تا مرز نمیتوان یافت در صورت متکی شدن و پیوسته شدن با ارتفاعات (دانه‌خشك) قلاجه بدو خط مهم باطاق ورنومیتوان اتصال یافت.

از این موضع ارتفاعات آق داغ وباغجه که درخاك عراق و خط مرزاست بخوبی دیده شده و خود موضع بیش از ۳۰ کیلومتر از خط مرز مسافت ندارد

۳ ـ محور موسیان ـ مهران

محور بین موسیان مهران در حدود ۱۵۳ کیلو متر میباشد از نقطه نظر طبیعی و جغرافیائی به ۲ منطقه مجزا و مشخص تقسیم میشود.

۱ ـ منطقه بین موسیان ورودخانه میمه ۲ ـ منطقه بین رودخانه میمه ورودخانه چنگوله ۳ ـ منطقه بین رودخانه چنگوله تا مهران.

۱ ـ منطقه بین موسیان و رودخانه میمه که ۴۹ کیلومتر میباشد بکلی صاف و بی آب و خالی از سکنه هوای آن گرم و پوشیده از علف خشك میباشد (در زمستان وبهار سبز است) این منطقه ازسمت خاور بوسیله رشته کوههائی دینار اناران و درسمت باختر بوسیله رشته جبال حمرین محدود میباشد کوهستانهای اناران و دینار سنگی ودارای شیب‌های تند وپرتگاهای زیاد میباشد بطوریکه حرکت پیاده در آن مشکل و برای وسایل خود روی غیر مقدور و مغاره های زیادی در این رشته کوهستانها وجود دارد جبال حمرین جنس گل رستی قرمز مواقع بارانی آبهای قرمز از آن جاری ارتفاعش ۱۵۰ الی ۲۰۰ متر میباشد این جبال در شیب کشور

شاهنشاهی دارای چشمه های شیرین ولی در سمت خاك عراق هیچ گونه چشمه ندارد این دو رشته ارتفاعات دهلیزی دراین منطقه تشکیل میدهند که عرض از ۳۰ الی ۵۰ کیلومتر میباشد کلیه آبهای این منطقه از کوههای اناران و کبیر کوه سرچشمه میگیرند که اغلب آنها سیلابی است این آبها شیار هائی عمود بمرز در اغلب نقاط موازی هم تشکیل داده اند که عمق بعضی از آنها ۱۰ الی ۱۵ متر میرسد جاده‌ای که در این منطقه موجود میباشد تا دهلران جاده وجود نداشته از مسطح بودن زمین استفاده بعمل میاید که آن هم بواسطه عدم تردد خود رو و زیادی علف رد جاده گم شده بدون بلد حرکت از این قسمت تا دهلران خالی از اشکال نمیباشد ولی از دهلران جاده در سال ۱۳۱۶ بعرض ۸ الی ۱۰ متر تهیه شده این جاده بواسطه قطع کردن شیارها دارای پست و بلندیهای زیاد میباشد که باعث کندی حرکت خود روها میگردد جاده وزمین اطراف آن فقط در روزهای غیر بارانی قابل عبور وسایل چرخی می باشد و الا در صورت باران تردد چه از جاده و چه از زمین طرفین آن غیر مقدور خواهد بود از نظر جغرافیائی ـ درطرفین محوراین منطقه غیر از بخش دهلران آبادی دیگری به نظر نمیرسد این بخش در ۱۵ کیلومتری عراق واقع از نقطه نظر مرز و داشتن کانهای نفت و قیر دارای اهمیت سیاسی و اقتصادی میباشد دهلران دارای ۳۰۰ خانوار جمعیت کوهستان دینار کهٔ در خاور آن واقع شده دارای کان قیر و نفت میباشد که فعلا از کان قیر آن بهره برداری بعمل آمده ولی کان نفت آن هنوزدست نخورده میباشد انگلیس ها در ۱۵ ال قبل در صدد بودند که چاههائی در آن حفر نمایند ولی بعداً بدون اقدام ماند از این کانها دو رشته خطوط مواصلاتی یکی راه آهن و دیگری جاده شوسه از دهلران گذشته بمرز عراق متصل میگردد فعلا خط راه آهن از کار افتاده وجاده شوسهٔ هم قابل مرمت میباشد دهلران دارای سه چشمه یکی از

آنها شیرین و دو تای دیگر شور است.

از نظر منابع محلی - عدم وجود آبادیها باعث کمی غلات و سایر احتیجات گردید. ولی چون تمام اراضی آن پوشیده از علف که در فصول زمستان و بهار سبز و در تابستان و پائیز خشك میباشد لذا از حیث حشم دارای فوق العاده خوب می‌باشد بطوریکه گله های زیادی حشم نگاهداری مینمایند.

از نظر نظامی - راه پیمائی در این منطقه بواسطهٔ صاف بودن جلگه آن بغیر از روز های بارانی مخصوصاً جهت ادوات موتوری فوق العاده مناسب فقط و نکته مهم در نظر گرفتن بلد وداشتن آب است مخصوصاً برای راه های پیاده سرعت خود روها سواری ۳۰ الی ۴۰ باری ۲۵ الی ۳۰ کیلو متر در ساعت است ولی چون این محور در مجاورت مرز عراق واقع گردیده یك محور مرزی محسوب شده و هر آن ممکن است مورد تهدید واقع گردد.

توقف گاه - چون غیر از مهران هیچگونه آبادی در این منطقه وجود ندارد توقف گاه در آن بشکل اردوگاه باید در نظر گرفته شود.

توقف گاه در آن بشکل اردوگاه باید در نظر گرفته شود.

این منطقه چون در مجاورت خط مرز و در طول آن قرار گرفته لذا در طول آن قرار لذا در طول خود است بذیرفته میباشد و هر گاه بخواهیم ارزش دفاعی آنرا نسبت بمرز عراق در نظر گیریم این منطقه یك منطقهٔ غیر عاملی شمرده شده بیش از دو رشته موضع در آن پیش بینی نمیشود یکی رشتهٔ جبال حمرین که در ۲۰ کیلومتری مرز وموازی باآن واقع شده دیگری رشتهٔ ارتفاعات دینار است موضع دوم نسبت بموضع یکم فوق العاده مهم تر می‌باشد برای آنکه اولا موضع حمرین با اینکه دارای میدان تیر و دید خوبی است ولی طرفین آن متکی بموانعی نبوده

سهولت مواصلات را نداشته و همه جای آن قابل عبور مخصوصاً برای ادوات زرهی می‌باشد چندان هم عمیق نیست و بایستی یك عده مکفی باوسایل زیاد آن را اشغال نمایند تا بتوانندمقاومت نمایندموضع‌دوم که رشته‌ارتفاعات دینار کوه و آناران‌میباشد از هر حیث ارزش نظامی را دارا بوده همانقدر که دفاع آن از نقطه نظر نظامی به‌نفع مدافعین تمام خواهد شد بهمان اندازه بلکه بیشتر به‌ضرر مهاجم خاتمه خواهد یافت برای آنکه از نقطه نظر موانع تمام مشخصات یك موضع خوب را دارا بوده ولی اگر متعرض بتواند با ستونهای قوی بآن نفوذ یابد بواسطه عدم مواصلات نخواهد توانست وسایل زندگی و تدارکات و مهمات ستونهای خود را اداره نماید و اگر هم بخواهد با ستونهای کوچك از آن پیش روی نماید به اشکالاتی بر خواهد خورد که نتیجه‌اش به نیستی آن ستونها تمام خواهد گردید.

از نقطه نظر تعرض در این محور - تعرض در این محور با در دست داشتن ارتفاعات طرفین‌دهلیز فوق العاده‌آسان وهمه نقاط آن برای حرکت واحدهای‌موتوری مناسب می‌باشد فقط نکته بلکه ستونهای متعرض باید در نظر داشته باشند این است که چون جناح چپ نزدیك بمرز بوده و خود ارتفاعات حمرین یك مانع جدی در مقابل ارابه های جنگی میباشد مجبورند جناح باز خودشان را کاملا بپوشانند اجرای تخریبات در محور این منطقه بواسطه مسطح بودن طرفین آن هیچ گونه ارزشی‌را نخواهد داشت.

منطقه دوم

بین رودخانه میمه ورودخانه جنگوله که در حدود ۸۴ کیلومتر میباشدزمینی است سراسر کوهستانی بطوریکه کوهستان های‌اطراف‌محورنسبت بارتفاعات طرفین که در خاور کوههای ایلان ودر باختر جبال حمرین باشد) پست‌تر گرچه این‌ارتفاعات

وسط منطقه از جبال حمرین منشعب گردیده ولی در اینجا بشکل تپه های نا منظم و پیچیده‌ئی میباشند که ارتفاع آنها در نقاط مختلفهٔ به ۱۵۰ الی ۱۰۰ متر میرسد این تپه‌ها اغلب ازهم مجزا وتشکیل راههای نفوذی از هر سمت میدهد این تپه‌ها درنتیجهٔ کره هائیکه بهم خورده‌اند تشکیل تنگه‌هائی داده اند که در محل بنامهای ویله - بیشه دار فردوشان معروفند که با مختصر تخریباتی میتوان در این تنگه‌ها موانعی را تشکیل داده‌اند که عبور هیچگونه وسایلی را میسر نمیسازد ولی چون خود این تپه ها اغلبشان خاکی و دارای شیب چندان نیستند ممکن است ارابه های جنگی به آنها نفوذ نماید ارتفاع تپه های خاوری نسبت به تپه های باختری بلند تر میباشد که در محل باسامی زیر معروفند - کوه ویله - سرخنو - قاسم‌آباد - کهنور - دریمرده - تورا - خوشه - چاد - لانه - چنار - در نزدیکی سرخ نو سنگر هائیکه نادرشاه در عملیات عثمانی ها تهیه نموده فعلاهم آثار آنها باقی است وارتفاعات خاوری در این منطقه دارای بریدگیهای تندی میباشند بشکل دیوار که سد خوبی در مقابل مرز باختری تشکیل میدهد آبهای این منطقه هم مثل منطقه اول ازخاور به باختر جاری بوده واغلب آنها سیلابی و تشکیل شیار های عمود به محور داده‌اند که حرکت واحدهای کوچك راتا گردان کاملا مسدود میسازد جاده در این منطقه هم بواسطه بودن شیار های زیاد و پست و بلندیهای متعدی را دارا شده است در اول این منطقه که ۳۲ کیلومتری موسیان میباشد رود خانه میمه در جریان میباشد و عرض رودخانه در حدود ۸۰ متر و عمق آن در فصل بهار ۵۰ الی ۷۰ سانتی متر ولی بهار و زمستان یك متر و نیم الی دو متر هم میرسد این رودخانه از کوههای کبیر کوه سرچشمه گرفته آب آن تند و گدارهای زیاد دارد آبادیهای این منطقه آن عبارتند از بیشه دراز - و فردوشان که هر کدام دارای ۵۰ خانوار ونصریان که آنهم تقسیم میشود به نصریان بالا ۱۸ خانوار نصریان پائین ۲۰ خانوار دهات اطراف آن عبارتند از کردیشه در قسمت خاوری

هور - کادر - آلمکان - خوشن در قسمت شمال نصریان دارای نهرهای سیلابی متعددی می باشد که عموما در زمستان پرآب و از کوههای الدان سرچشمه میگیرند رودخانه دائمی آن که شیرین میباشد عبارت است از رودخانه نصریان که از هیجده کیلومتری نصریان سرچشمه گرفته و بآب شوره معروف میباشد در نزدیکی نصریان آب شوری بآن داخل میشود که طعم آن را تلخ مینماید کوههای معروف نصریان عبارتند از کوههای بابدراه در جنوب کوه هور در خاور کوه قاسم‌آباد در شمال باختری کوه کاور که چسبیده بمحور موسیان و مهران میباشد.

از نظر منابع

منابع علی - این منطقه ازحیث منابع محلی مثل منطقه اول بوده ولی ازحیث احشام ارزش منطقه یکم را ندارد.

از حیث نظامی - راه پیمائی - این منطقه بواسطه داشتن ارتفاعات زیاد که در تمام آنها جاده با پیچ و خمهای زیادی عبور و دارای پست و بلندیهای زیاد میباشد حرکت هر گونه وسائل را باشکال انداخته است اجرای مختصری تخریبات درپیچ و خم های آن حرکت وسائل خود روی را باشکال بلکه غیرمقدور خواهد نمود چون آب در این منطقه نایاب است واحد ها باید آب لازم همراه داشته باشند سرعت خود رو ها سواری در ساعت ۳۰ الی ۴۰ باری ۲۰ الی ۲۵ کیلو متر خواهد بود.

توقف‌گاه چندین منطقه فاقد آبادی است توقف گاه باید بشکل اردو گاه بعمل آید

از نظر دفاع

این منطقه گرچه سرتا سر پوشیده از تپه های بلند و زیاد میباشد ولی چون این تپه‌ها غیر پیوسته و هر کدام یك سمت های بخصوص را دارا بوده منفذ های زیادی

دارند يك موضع دفاعی خوبی را تشكيل نداده ولی برای عمل تاخيری مخصوصاً
در چهار رشته تنگه های آن ميشود مدتی پيشروی ستونها را در روی اين محور
به تاخير انداخت علی الخصوص تخريباتی كه در اين تنگه‌ها بعمل آيد نتيجه بسيار
مؤثری را خواهد بخشيد هر گاه بخواهيم رود خانه ها را از نظر موضع دفاعی بررسی
نمائيم چون فاقد مشخصات يك موضع دفاعی ميباشد مخصوصاً از حيث ميدان تير و
ديد ابداً ارزشی نداشته فقط از جناحين مكی به كوههای دينار وحمرين ميباشد كه آنهم
باعث تطويل موضع گرديده و خود رود خانه هم بواسطه نداشتن آب زياد در تابستان
و بريدگی مانع جدی محسوب نخواهد شد.

منطقه سوم

بين رود خانه جنگوله ومهران كه در حدود ۳۹ كيلو متر می باشد يكقسمت
زمينی است بكلی باز و صاف و بی آب پوشيده از علف خشك كه هيچگونه عوارضی
در آن وجود ندارد رشته ارتفاعات حمرين از سمت باختر و رشته ارتفاعات اناران
از سمت خاور آن ها را پوشيده تشكيل يك دهليز بازی را داده كه عرض آن در
حدود ۴۰ الی ۶۰ كيلومتر ميباشد در ارتفاعات اناران نزديك بمحور در بعضی نقاط
تا ۲ كيلومتری آن ممتد گرديده اين ارتفاعات سنگی دارای شيب خيلی تند و پرتگاه
ميباشد كه در حقيقت يك سد خيلی محكمی را در مقابل مرز باختری تشكيل داده
است آبهای اين منطقه اغلب سيلابی بوده و در اين كوهها درجريان ميباشد وتشكيل
سيلابهای عظيمی را داده اند كه عرض آنها از ۱۰۰ الی ۳۰ متر ميباشد مخصوصاً
سيلابی كه در ۹ كيلومتری شمال جنگوله ميباشد دارای بريدگی به عمق ۷ الی ۹

متر ولی عرض بيشتر از ۵۰ متر نيست رودخانه هائی كه هميشه آب دارند يكی جنگوله
است و ديگری رود خانه زاينده رود كاوی است اين رود خانهٔ در محور جاده فاقد
آب بوده ولی در نزديك بهرام آباد و فيروز آباد آبهای زيد از آن جاری ميباشد
كه در دو آبان با اتصال با رودخانه گنجان جم تشكيل رود بدره را ميدهند عرض اين
رودخانه در محور در حدود ۳۰۰ متر ولی بدون بريدگی می باشد و رودخانه جنگوله
بعرض ۵۰ الی ۶۰ متر عمق آن در تابستان ۷۰ الی ۸۰ سانتيمتر ولی در بهار وزمستان
به دو تاسه متر ميرسد اين منطقه خالی از آبادی و سكنه فقط دو سه آبادی در
نزديكهای مهران وجود دارد كه آنها اكثر از توابع مهران مهران وضعيت جاده
در اين منطقه نسبت بمنطقه دوم فوق العاده خوب و شيب آن بسمت شمال ميباشد از
حيث منابع محلی - هيچگونه منابع محلی در آن وجود نداشته فقط برای گله داری
فوق العاده مناسب می باشد مخصوصاً گاو .

از لحاظ نظامی

راه پيمائی - اين منطقه چون بازوصاف می باشد حركت واحد ها در آن خيلی
خوب ولی چون بازو هوای آن گرم است از نقطه نظر استتار راه پيمائی بايد
حركت شبانه بعمل آيد آب هم كم ياب ميباشد حركت ادوات موتوری در اين منطقه
فوق العاده آسان وسرعت آنها درساعت (سواری ۵۰ الی ۶۰ باری ۳۵ الی ۴۰ كيلومتر)
می رسد :

توقف چون اين منطقه خالی از آبادی است توقف در آن بايد بشكل اردوگاه
اجرا گردد .

الف - نسبت به مرز - اين منطقه برخلاف منطقه يكم و دوم چهار راه نفوذی
نسبت بمرز دارد كه ممكنست در موقع بروز مخاطرات نظر دشمن را بخود جلب

نماید پس لازمست که در موقع صلح طریقه مسدود نمودن این دهلیز را در نظر گرفته باشیم .

ـ نسبت بمحور مواضعی که در این منطقه وجود دارد عبارت از مسیلهائیست که عمود بمحور میباشند مهم ترین آنها یکی رودخانه چنگوله در درجه یکم رودخانه کاوی درجه دوم و مسیل عریض دیگر بین رودخانه در درجه دوم سوم این ۳ رشته مانع گرچه از جناحین متکی بکوههای آناران و حمرین میباشند ولی از حیث دارا نبودن عمق زیاد و بریدگی یك مانع جدی محسوب نمیگردند غیر از این موضع سوم سایرین دارای میدان دید و تیر خوبی است

تعرض

با در دست داشتن ارتفاعات طرفین تعرض در این منطقه خیلی خوب عملی میشود ولی چون این دو رشته ارتفاعات از هر حیث دور واقعشده‌اند واحد های بزرگتر از لشگر میتوانند در حین پیش روی جناحین خود شانرا بپوشانند و الا واحد های کوچکتر از لشگر دائما مورد حمله جناحی ارابه های جنگی دشمن از طرف کوه حمرین واقع خواهند شد

نتیجه

۱ — محوریکه در منطقه موازی مرز ممتد میباشد هرآن در خطر تهدید و قطع از طرف مرز عراق خواهد بود .

۲ — با اینکه این منطقه نسبت بمرز عراق یك منطقه غیر عامل شناخته میشود ولی چون بین چنگوله و مهران دارای چهار راه نفوذی است ممکنست در یك موقعی نظر دشمن را بخود جلب نماید

۳ — با اینکه یك قسمت عمده این منطقه پوشیده از تپه ها میباشد با اینحال

غیر از وسایل چرخی که مقید بجاده هستند کلیه ارابه های جنگی در آن میتوانند نفوذ نمایند .

۴ — واحد های متعرض مجبور هستند همیشی جناح چپ خود شان را از کوههای حمرین که محل تمرکز ارابه های جنگی بوده و دائما از آن سمت مورد تهدید است بپوشانند .

۵ — تخریبات در منطقه یکم و سیم بی نتیجه ولی در منطقه دوم که کلیه کوهستانی و دارای چندین گردنه میباشد فوق العاده مؤثر است

۶ — درمقابل مرز باختری کوههای دینار اناران یك سد غیر قابل عبوری را تشکیل داده با اینکه دارای چندین راه نفوذی میباشند ولی عملیات ستونهای کوچك در آن بلااثر و ستونهای بزرك هم بواسطه عدم خطوط مواصلات نخواهند توانست وسایل زندگی و تدارکات خوشان را از عقب تأمین نمایند .

۷ — چون آب در این منطقه کمیاب بوده و خالی از آبادی و سکنه میباشد لذا قسمتها در حین عبور از آن بایستی مقدار لازم را حمل نمایند بهمین قسم ارزاق چون منطقه فاقد منابع محلی است .

۸ — چون در منطقه یکم جاده وجود نداشته و تمام نقاط آن قابل اتومبیل رانی است و از طرف دیگر جهات یابی در آن خالی از اشکال نیست بایستی از بلدهای محلی استفاده شود .

وضعیت کلی دهلران ـ نصریان

جاده در جلگه بی عارضه در زمین صافی ممتد میشود در ۱۲ کیلومتری دهلران مسیر رود میمه بنظر میرسد این رودخانه دارای آب شور است و از سر آب میمه جاریست در سر چشمه خود آب آن شیرین و بی‌نهایت گوارا است .

ولی پس از داخل شدن تیب و آبهای دینار کوه تلخ و شور شده غیر قابل شرب است این رودخانه از تنگ زوراز ماکه بین دینار کوه و نور راه (تنگ میمه) عبور کرده و یك شعبه دیگر هم از تنگ قدح وارد آن خواهد شد در طول این دره ودر طرف شمال آن طوایف ممسوس که چند آبادی میباشند سکونت دارند.

از ۱۷ کیلو متری در بین حمرین و ارتفاعات خاوری رشتهٔ جدیدی پیدا شده که دهلیز خاوری آنرا دول منیری ودهلیز باختری آنرا (بردانش) میگویند (چون کلیهٔ سنگهای سنك چخماقی است) در ۲۵ کیلومتری رشته ارتفاعاتی که از دامنه راه تنو پیدا میشود جلگه دهلران را بکلی مسدود ساخته این دره تا مجاورت حمرین ادامه دارد از این محل منطقه بکلی کوهستانی ویك رشته ارتفاعات گچی در مقابل خواهد بود که از گردنه های کم و بیش برجسته عبور خواهد کرد در ۳۳ کیلو متر جاده از بیشه دراز عبور خواهد نمود در این محل آبادی بیشه دراز واقع شده که شامل ۷ خانوار بالوی است در این دره آب شوری جاری است در ۳۹ کیلو متر دره نجمه مرده که درست در پای کوه اناران است ملاحظه میشود در ٤۱ کیلومتری از گردبیشه که دارای یك آبادی بالوی است عبور نموده در ٤۷ کیلومتر آبادی نصریان که شامل ساختمان گمرك و پاسگاه امنیه است در وسط جنگل ها دیده میشود.

وضعیت کلی نصریان - مهران

منطقه یك دهلیز کوهستانی است که عرض آن از ٦ الی ۱/٤ کیلومتر تجاوز نمینماید کوههای طرفین سنگی سخت است مخصوص کوه انارن که دارای بریدگی قابل توجهی است در صورتیکه باز ارتفاعات جناح باختری دارای دره ها و شیار کمی کم و بیش مهمی میباشد.

در ۳۱ کیلومتری پاسگاه زعفرانی ملاحظه میشود که در طرفین این پاسگاه

دو معبر است و در سمت خاور تنگ تیرمه (کارول) که ٦۲ کیلومتر تا زرین آباد و سواریه زحمت عبور مینماید ملاحظه میشود.

در سمت باختر بدشت پاسگاه بیدلو که درمرز ٤٤ کیلومتر است خواهد رفت ارتفاع انارن ارتفاع بی‌نهایت سخت ودارای پرتگاه های بسیاری است در ٤۱ کیلومتری بریدگی ننگوله که دارای عمق ۳۰ متر و عرض ۱۵۰ متر است ملاحظه میشود که در مواقع بارانی خیلی پرآب و بی نهایت عبور از آن مشکل و پرزحمت است و در فصل تابستان خرداد ماه آب آن در حدود یك چارك در گدار میباشد.

در ٤۸ کیلو متری منطقه باز شده رشته ارتفاعات کاوی که در امتداد کوه انارن و متصل بآن است در جلو نمودار میشود.

در صورتیکه در سمت چپ ام خاتون در این محل خاتمه یافته و جلگه صاف وبی عارضه نمودار میشود در ۵٤ کیلومتری راهی بکوهستان بطرف میش خاص از گردنه (برخرو) میباشد در ۳۰ کیلومتری این محل آبادیهای میش خاص واقعشده.

(در تمام مسافت بین نصریان - تامهران در جناح چپ سد کوهستانی فقط قلعه چنگوله با ۷ خانوار قرار گرفته است.)

در ۸۵ کیلومتری باز عوارض مختصری در جناح چپ ملاحظه میشود ارتفاعات کاوی بطرف خاور ممتد میشود درصورتیکه در سمت باختری یك سری هلت های دیده میشود که با عمق زیاد بطرف مرز سرازیر میشوند.

جلگهٔ منصور آباد که پس از خاتمه ارتفاعات جناح باختری و در روی ارتفاعات کاوی تهیه شده لاینقطع بزرگتر و پر عرضتر شده و جلگهٔ متصل تری را جلوه میدهد در این جلگهٔ صاف که تا پایمان کوهستان باز است دید ممتدی میباشد در این جلگه دستجات بسیار اهو در هر سو روان و منظرهٔ بسیار زیبای را این گله ها تهیه نموده در ۸۱ کیلومتری آبادی زر گوش عبده با ۱۰۰ خانوار در سمت خاور آبادی

ملخطاوی و در سمت باختر محل قلعهٔ سابق والی ملاحظه میشود در ۸۳ کیلو متری داخل مهران خواهد شد.

وضعیت کلی عیلام ـ مهران

پس از طی جلگه عیلام از دامنهٔ ارتفاعات متوجهٔ خط الرأس های جنگلی شده و در مسافت ۲۵ کیلومتر بگردنهٔ براسان خواهیم رسید این گردنه دارای دید بسیار خوب و ممتدی است چه تمام جلگه عیلام تا پای کوهستان منیشت بطور خوبی دیده میشود بس از مسافت قلیلی خطالرأس دوم که خطالرأس ماربره است ملاحظه خواهد شد که از خطالرأس اولی مرتفع تر و مهمتر است.

پس از عبور از دو ارتفاع نامبرده از وسط یك سری دره ها و ارتفاعاتی که دارای شیب ملایم بطرف باختر است عبور نموده پس از عبور از تنك نیاز در ۴۵ کیلو متری وارد جلگه هجدان داشت خواهد شد که امامزاده خاص علی در آن دیده می شود.

تا تنك نیاز کلیهٔ منطقه مشجر وجنگلی است ولی پس از خاتمهٔ تنك نیازوارد یك منطقهٔ بکلی باز بدون اشجاری خواهیم شد جلگه از این محل تدریجاً باز شده و کم کم درجلگه تپه هائی کم و بیش بلندی بنظر میرسد در ۸۴ کیلومتری پاسگاه جدید امیر آباد که در کنار جاده است جلب نظر خواهد نمود در این محل نخل های خرما جلب توجه را نموده و تغیر کامل هوای منطقه و ورود به منطقهٔ گرمسیری را اعلام میدارد از این محل آخرین رشته ارتفاعات مرزی در افق دیده میشود که همان ارتفاعات کولك و میش خاص است ارتفاعات میش خاص بطوریکه بنظر میرسدمرتفع و سخت تر ولی ارتفاعات کولك از رشته های متعددی تشکیل شده از لحاظ سختی و بریدگی ازارتفاعات میش خاص کم اهمیت‌تر خواهد بود این‌دو رشته ارتفاع بوسیلهٔ رود خانهٔ گنجان چم و تنك حسینیه جدا شده آب گنجان چم تلخ و شور است

در ۹۰ کیلومتری جاده ازرودخانهٔ گنجان عبورخواهد نمود این رودخانه‌در تابستان که بعرض ۲۰ الی ۳۰ و بعمق ۳/۴ متر است در سایر فصول عرض آن بدویست و عمق آن از یکمتر بیش بوده و حتی بمحض باران عبور از آن غیر مقدور و بایستی از روی پلها عبور نمود فعلا پل بزرگی در روی آن در دست ساختمان است دراین منطقه باد سام خیلی زیاد است ولی بواسطه وجود رودخانه تلفات نسبتاً کمتر است درجه حرارت در این منطقه در ظهر تابستان در سایه از ۴۲ درجه تجاوزنمینماید.

مدت لازم برای پیمایش جاده های پشتکوه با خود رو سواری

در نتیجه چندین آزمایش

مبداء و مقصد	مسافت	ساعت پیمایش
از کرمانشاهان به عیلام	۱۹۸ کیلومتر	۸ ساعت
از عیلام به مهران	۱۰۴ »	۴ »
از مهران به دهلران	۱۴۳ »	۵ »
از دهلران به فکه	۰۲۹ »	۵ »
از عیلام به گیلان	۱۲۴ »	۴ »
گیلان دو راهی	۴۹ »	۲ »
دو راهی نفط شاه	۷۲ »	۳ »
نفط شاه سومار	۲۰ »	۳/۴ »

فصل نهم

ارزش نظامی پشتکوه

با آنکه منطقه پشت کوه در حدود ۳۰۰ کیلو متر مرز های کشور را تشکیل میدهد ولی درصورت توجه و دقت ملاحظه میکنیم این قسمت مرز بشکل یك دیوار عظیم و یك سد غیر قابل عبور جلوه خواهد نمود برای آنکه این نظر و فکر تعبداً قبول نشود این قسمت را قدری روشن ترتشریح خواهیم کرد .

در منطقه پشت کوه که بطول ۳۰۰ کیلومتر است سه رشته کوهستان بشکل سه دیوار درپس یکدیگر و بموزات هم قرار گرفته هریك از این دیوار هـا هر قدر بطرف داخل رویم سخت تر و عبور از آن مشکل‌تر خواهد شد .

حمرین که اولین سد باختری کشور را تشکیل میدهد این کوهستان فقط از مهران بطرف فکه ملاحظه میشود با آنکه یك ارتفاع مشخصی است ولی درتمام طول خود قابل عبور است پس ملاحظه مکنیم در تمام طول ـ باختر ودر تمام نقاط میتوان از طرف باختر بطرف جلگه دهلران ـ مهران ـ وتا حدی تا مقابل عیلام راه یافت

پس اولین سد دارای ارزش سرشاری نبوده و بلکه فقط یك موضع شخصی میتوان این خط را بطرف باختر محسوب داشت که درطول آن تعدادی پیش رفتگی وجود دارد که ما را به مسیر دجله نزدیکتر مینماید و فاصله این پیش رفتگی هـا بشرح زیر است .

مهران تا بغداد	۱۵۷	پیش‌رفتگی شاهلیدن تابغداد	۱۳۲
دهلران تا علی غربی	۲۰	دهلران تاکنار دجله	۶۰
پیش رفتگی حلت‌تا کوت‌العماره	۶۰	از مسیر چنکوله‌تا کنار دجله	۶۰

در عقب این کوهستان اولیه که قابل عبور تصور شد رشته کوهستان دوم جلب نظر را مینماید این کوهستان گرچه از رشته های متعدد و متوالی تشکیل میشود باسم کوه کاوی ـ میش خاص ـ اناران ـ دینار ـ سیاه کوه و ارتفاعات بریده خاکی ولی این رشته برعکس رشته اولیه کوهستان ها اکثر بریده شامل پرتگاه ها و معابر بسیار سخت است راه های طبیعی که از این رشته کوهستان عبور میکند عبارتند از :

— راه هائی که از دو جناح این کوهستان عبور نموده .

— و معابری است که بوسیله مسیر چیغاب ـ تلزی ـ میمه ـ چنکوله کاوی بوجود میاید جز دو راه طرفین که برای عبور وسائل موتوری حاضر و قابل استفاده است بقیه معابر بر داخلی جز برای عوامل خیلی سبك راه دیگری را دارا نخواهد بود کلیه این معابر بطرف جلگه های کوچکی که بین ارتفاعات وسط و سد کبیر کوه قرار گرفته راه خواهد یافت یعنی بطرف ابدانان ـ زرین آباد و غیره

ولی آخرین سد کوهستانی یك پارچه و یك رشته سراسری است کوهستانی بسیار سخت و دشواری محسوب شده و جز چند معبر کوهستانی بسیار سخت در سراسر این کوهستان معبر دیگری ملاحظه نشده وبه یك دیوار بسیر سختی تصادف خواهیم کرد . در این جایگاه نه راه و معبر از طرفین این کوهستان خواهد بود که طرف جنوب این جلگه دامنه های کبیر کوه و شوش و در شمال آن راه جرد اول بطرف شیروان و صیمره است که هرد و از منطقه پشت کوه خارج و جزو خوزستان یا کرمانشاهان بایستی محسوب داشت .

کلیهٔ معابر این سد اصلی در نقشهٔ مربوطه نموده شده درعقب این سد کوهستانی رودخانه معظم و مهم صیمره قرار گرفته که اهمیت سد کوهستانی و ارزش نظامی آنرا فزون تر خواهد ساخت چه رودخانهٔ نیز بنوبهٔ خود سدی معظم و مانعی ازهرلحاظ قابل توجه و قابل دقت است .

در نتیجهٔ این بررسی بخوبی ملاحظه میکنیم که سراسر پشتکوه از شمال به جنوب بوسیله سد های معینی فرا گرفته شده که هر قدر بعمق آن داخل شویم صعب العبور تر و مشکل تر خواهد شد.

ضمن این بررسی ملاحظه میکنیم در سراسر این منطقه که در حدود ۳۰۰ کیلومتر است فقط یگانه راه قابل عبور عبارت از دو جناح کوهستان و سد های معظم یعنی در شمال بطرف شیروان و داخله لرستان.

درجنوب بطرف دامنهٔ کبیر کوه واندیمشك و مسیر راه آهن است.

ولی رسوخ بطرف داخلهٔ پشتکوه و فلات ایران از این طریق جز از معابر بسیار سخت و مشکل که با سهل ترین طرزی قابل نگاهداری و حفاظت است راه دیگری وجود نداشته و امکان دیگری دارا نخواهد بود.

منطقه پشت کوه از لحاظ تعداد سکنه بطوریکه ملاحظه کردیم دارای اهمیت نیست چه سکنهٔ این منطقه بسیار قلیل و آنهم در پس سد های کوهستانی یعنی در بین رشته دوم و سوم در عقب رشته سوم قرار گرفته و از لحاظ سکنه مهم و قابل توجه بنظر نمیرسد از لحاظ وضعیت اقتصادی با آنکه ممکن است این منطقه ترقیات زیادی کوده و ارزش اقتصادی در آتیه حاصل نماید فعلا ارزش زیادی نداشته و فقط احتیاجات سکنه خودرا تامین مینماید پس از لحاظ منابع محلی هم نمیتوان ارزش و قدر وقیمت زیادی برای این منطقه منظور نمود در نتیجه اهمیت انسانی - اقتصادی برای این منطقه نمیتوان قائل شده و فقط اهمیت این منطقه از لحاظ نظامی که یك دیوار معظم وسد غیر قابل عبوری را ممکن است در مقابل مرز های باختری ایران تشکیل دهد حال ملاحظه کنیم از لحاظ دفاع تعرض چه ارزشی را میتوان برای این منطقه قائل شد.

از لحاظ دفاعی - از لحاظ دفاع اراضی این منطقه دارای ارزش غیرقابل انکاری میباشد که بشرح زیر میتوان ارزش مواضع آنرا در نظر گرفت

۱ - ارتفاعات حمرین و آخرین ارتفاعات مرزی

بطرف جلگه بین النهرین دارای دید بسیار ممتدی بوده و از لحاظ میدان تیر بسیار ممتاز و خوب است ولی در تمام طول خود قابل عبور بوده مانع مهمی محسوب نشده و باضافه از لحاظ زندگانی در اکثر فصول مساعد نیست

ارتفاعات سد دوم کوهستانی - کوهستانهای بسیار سخت عبور در اکثر آنها مشکل راههای محدود دارای میدان دید و تیر متوسط.

ارتفاعات کبیر کوه مطلوب ترین مواضع ممکنه از لحاظ دارا بودن کلیه شرایط لازمه یك موضوع کامل است دفاع موضوع دوم و سوم با حد اقل قوا امکان پذیر است با آنکه ۲۰۰ کیلومتر طول این دو موضوع بخط مستقیم است ولی جای تردیدی نیست که برای دفاع موضع کبیر کوه گردان حد اکثر قوا است که بابهترین نوع قادر بمسدود کردن این معابر خواهد بود. چه بادستجات کوچك حتی باغلطانیدن سنك قادر بمسدود کردن این معابر خواهد بود

هر قدر بطرف باختر متوجه شویم بهمان نسبت مصرف قوا زیادتر و طرز دفاع مشکلتر خواهد شد که با وضعیت ارزش نظامی - اقتصادی محل بهیچوجه تناسبی دارا نخواهد بود.

تعرض - منطقه پشت کوه برای تعرض بهیچوجه مستعد وحاضر نبوده و درهیچ زمان و سده ئی برای این منظور استفاده نشده و از این لحاظ یك منطقه غیرعاملی شمرده میشود ولی در مقابل برای عمل بطرف باختر مبداء و پایگاهای خوبی را تشکیل میدهد بطوریکه در ادوار گذشته همین استفاده از این منطقه معمول شده و اردوگاه باسم سنگر نادر هنوز دراین محل باقی و مشهود است پس اگر برای تعرض بطرف

ایران این منطقه مستعد و حاضر نیست ولی برای تعرض بطرف باختر میداء های مناسبی را ارائه میدهد.

بررسی دقیق این منطقه و وضعیت طبیعی آن بخوبی نشان میدهد که پشتکوه از لحاظ نظامی بستگی کاملی با لرستان دارا بوده و نمیتواند بستگی و ارتباطی با کرمانشاهان که بکلی در شمال این منطقه قرار گرفته دارا باشد چه از لحاظ دفاع قوای مدافع برای اشغال مواضع متوالی ناگزیر است در عمق عمل کرده و یگانه جاده عرضی که ارتباط این خطوط را با عقب امکان پذیر خواهد ساخت جاده خرم آباد دزفول است.

نتیجه

بزرگترین سد کوهستانی ایران در منطقه پشت کوه قرار گرفته این منطقه که در حدود ۳۰۰ کیلومتر مرز ایران را اشغال نموده است از لحاظ اقتصادی و انسانی دارای اهمیت بسیار ناچیزی است ولی از لحاظ نظامی بمناسبت تهیه مهمترین سدهای غیر قابل عبور یك منطقه غیر عاملی بایستی محسوب داشت که یگانه راه عبور از جناحین آن خواهد بود بطوریکه کلیه فاتحین قدرت عبور از آنرا نداشته و ناگزیر شده‌اند از جناحین آن خیالات عالیه خود را برای رسوخ و تعرض انجام دهند.

پشت کوه برای همیشه یك نمونه از بهترین دیوارها و سدهای غیر قابل عبور کشور محسوب شده و میتوان با قلیل ترین قوا و با استفاده از ساکنین رشید این سرزمین دیوار قابل عبوری را بوجود آورد در صورتیکه برای تعرض پیشرفتگی‌های متعدد آن مبداهای با ارزشی را بطرف باختر تشکیل و مسیر رود خانه دجله هدف بسیار روشن و مشهودی را در جلوی آن ارائه میدهد.

خاتمه

راجع به والیان پشت کوه

نظر به خدماتی که بعضی از والیان پشت کوه در موقع هرج و مرج و بی‌نظمی ایران نموده و اقدامات موثری که در کوتاه نمودن دست اجانب و جلوگیری از تجاوزات آنها بعمل آورده‌اند شرح مختصری برای شناسائی آنها درج و بپیوست این جلد میشود طبق مدار کیکه در خانواده والیان ملاحظه شد والیان نژاداً از میرهای ربیعه (که در نزدیکی بغداد سکونت داشتند) بوده و طبق مندرجات عالم آرای عباسی از جبل سماق شام بایران هجرت نموده اند هریك از دو فرضیه بالا را قبول نمائیم مسلم است که والیان ایرانی نبوده و فقط در زمان شاه عباس کبیر پس از اعدام شاه وردی خان معروف در چنگوله به ایران آمده و از طرف شاه صفوی مورد نوازش قرار گرفته حکومت لرستان و پشت کوه بآنها محول شده سرسلسله آنها حسین خان نامی بوده که مورد نوازش شاهنشاه صفوی قرار گرفته و آخرین آنها غلامرضاخان والی است که به خاك عراق متواری و در آنجا فوت نموده است.

والیان پشت کوه تا زمان اسمعیل خان (کلان) در خرم آباد و مرکز آنها قلعه فلك الافلاك بوده است بعداً بواسطه اختلافاتی که در امور مرزی حاصل شد بنا به امر دولت محمد حسن خان والی مقر خودرا به پشت کوه انتقال داد که بخط مرز نزدیکتر بوده از تجاوزات دولت عثمانی و تحریکات آنها جلوگیری نماید.

اختلافات مرزی در زمان حسینقلی خان والی بشدت خود رسید چه در موقع بدست آمدن محصول عثمانی ها به ایران تجاوز کرده محصول رعایا را مورد تخطی و غارت قرار میدادند در سنه ۱۳۲٦ هجری مثل سنوات قبل باز عثمانیها دستجات ارتشی مرکب از دو هنك و توپخانه بمهران اعزام داشتند که محصول اهالی را ضبط نمایند ولی غلامرضاخان والی عده تفنگچی و افراد محلی بسرکردگی سید جواد عموی خود برای قلع و قمع و جلوگیری عثمانیها اعزام نموده و در نتیجه تصادف شدید خونینی کلیه افراد عثمانی را

کشته یا اسیر نموده و به غائله تجاوز مرزی خاتمه داد واز این تاریخ‌عده‌ئی تفنگچی از طرف والی در مهران ـ چنگوله ـ دهلران که مسیر تجاوز دائمی عثمانی ها بود گمارده شد وتاقبل از جنك بین‌المللی که تعیین مرز با حضور نمایندگان چهار کشور شد در مرز ایران در نتیجه اقدامات بموقع وجدی بالاتجاوزی صورت نگرفته وحتی در موقع تحدید مرز باغشاهی که از آب چنگوله مشروب وحالیه جزو عراق است به غلامرضاخان والی باسم ملك شخصی واگذارشد.

در بین والیان پشت کوه برخی خدمات بسیار بر جسته و قابل توجهی انجام داده‌اند چه در مدت تصدی آنها ایران کوچکترین ارتش یاقوائی درنواحی پشتکوه دارا نبوده وفقط جدیت و فداکاری این اشخاص بود که مرزهای ایران را محفوظ و از هر گونه تجاوزی باشدید ترین اسلوب جلوگیری نموده اند.

دربین والیان حسینقلی‌خان‌شخصی‌بسیاررشید وشجاع‌بود که شخصاًسر کردگی تفنگچیان و افراد محلی را عهده دار و کراراً طوایف اعراب راکه برای تخطی‌ودست برد به ایران‌آمده بودند تاکرانه دجله عقب رانده ازآنها تلفات وغنایم بسیاری گرفته است و از این رواست که دربین النهرین حسینقلی خان باسم ابوقداره معروف شده وهمین اسم فامیلی برای فخرومباهات در بین والیان وخانواده آنها تااواخر باقی‌بود.

درزمان جنك بین‌المللی و بی‌نظمی‌های‌بی‌حاصله باز منطقه پشت‌کوه سکونت و نظم‌دائمی‌خودراتحت نظر والیان‌ازدست نداده وبهیچوجه مورد تخطی‌و تجاوزی قرار نگرفت در صورتیکه سایر مناطق باختر سراسر دچار ویرانی وخرابی گردید.

هریك از والیان در مقابل خدمات گرانبهای خود مورد نوازش حکومت های مرکزی قرارگرفته‌اند از جمله حسینقلی‌خان ابوقداره که به‌درجه‌امیرتومانی مفتخر شده و به پاس خدماتی که مشار الیه در پشت کوه انجام داده است عکس‌مشار الیه را در این کتاب منتشر میسازیم

متمنی است مطالب زیررا در متن جغرافیای پشت‌کوه تصحیح فرمائید :

صفحه	سطر	غلط	صحیح
۱	۱۳	در دنبال	درقبال
۲	۵	سراسر باخته	سراسر باختر
۲	۱٤	کوچك کم	کوچك و کم
۲	۱۵	بنظر میرسه	بنظر میرسد
۲	۱٦	بموزات	بموازات
۳	۳	تعدادی رودخانه‌رای	تعدادی رودخانه هائی
۳	۵	جلگه های	جلگه‌هائی
٤	۱۰	نستبا گرفته	نسبتا گرمتر
٦	۱۷ ۱۹	کس	گس
۸	۲	کبیر کوه	کبیر کوه
۸	۱۱	رودخانه های	رودخانه‌هائی
۱۰	۲	سد های	سدهائی
۱۰	۱۱ ۱۳	برنگاهای	برنگاه‌های
۱۰	۱٤	۱۰ الی ۱۲ تشیکل	۱۰ الی ۱۲ متر تشکیل
۱۱	۱۳	کوهستانهاهرقدرواز	کوهستان‌ها هرقدراز
۱۳	۳	پوشیه	پوشیده
۱۳	٤	مفارهای	مغارهای
۱۳	۱۱	قللی	قلیلی
۱۵	۱٤	دالبیری	دالپری
۱۵	۲۰	دربای	دریای
۱۵	۲۳	هشت‌قعلیان‌قسمت	هشت قسمت
۱٦	۱٦	سیرراه‌آهن	مسیرراه‌آهن
۱۸	۲۲	بواسیله	بوسیله
۲۷	۱۳	تامین‌مینمایند	تامین مینماید
۲۸	۱۱	اشجار	اشجار میباشد
۲۸	۱٦	خیلی‌ازاشجار	خیلی اشجار
۲۸	۱۸	نان ومیوه	نان‌میوه
۲۹	۱	مرتفع	مراتع
۳۰	٤	دراین محلی	دراین محل
۳۰	۱۲	ساخته شده	نمرد
۳۳	٤	ازگردنه‌های ومشگل	ازگردنه‌های مشگل
۳۳	۵	برسکنه	پرسکنه
۳۳	۲۱	آبدیها وقراه	آبادیها وقراه
۳۷	۱	حاصخیزی	حاصلخیزی
۳۷	٦	نگاهداری شود	نگاهداری‌نمود
۳۸	۳	فرورفتگی‌های	فرورفتگی هائی
۳۹	۳	هیولای	هیولا
۳۹	۸	چوبنه	چوبینه
٤۱	۲	چندین قلل	چندین قله
٤۳	٤	ذرع	متر
٤۳	۱۲	وناقع وسیله	وناقع که‌وسیله
٤۳	۱۵	۵۰ملیون	۲۰ملیون
٤۳	۲۱	بوده است	بود
٤۵	٦	متوصل	متوسل
٤۷	۱	پیرمردمریه	پیرمردیه
٤۷	۷	نفری که‌ازعقب	نفری که عقب
۵۱	۲	جاده‌ها جزازیك	جاده ها در یك
۵۲	۱	قابو	تابو
۵۲	۱۳	باغهای	باغهائی
۵۲	۱٦	کنجش	کنجشک
۵۲	۲۱	رامیتوان	میتوان
۵۳	۲	کانهازیر	کانهای زیر
۵۳	۵	عشایری‌بدنشان	عشایر بدنشان
۵۳	۱٦	مذبور	مزبور
۵٦	۱۱	قبر کوچکی	قبر کوچك
۵۷	۵	از مانه دوم	از ماه دوم
۵۸	٤	قسمت جناح	قسمت جناح
۵۸	۱٦	ثالثا	زائداست
٦۰	۷	درروی‌تپه	در روی تپهٔ
٦۰	۱۰	وشایر	وشاید
٦۰	۱۰	ازنتیجه‌مطالعات	وازمطالعات
٦۱	٤	این سرزین	این سرزمین
٦۱	۱۰	درخود کبیر که	درخود کبیر کوه
٦۲	۷	وشاید بیش	وشاید بیش
٦٤	٦	کم وبیش	کم وبیش
٦۵	۵	مطالعای	مطالعات
٦۵	٦	که‌درسه مای	که در سده های
٦۷	۷	تشریخ	تشریح
٦۷	۱۲	بطول ٤/۵	بطول ٤/۵ کیلومتر
٦۸	۸	ارتفاعای	ارتفاعات
٦۹	۹	بعضی تداریس	بعضی تضاریس
٦۹	۱۱	منظم‌ساخته ویکی محسوب‌داشته	منضم‌ویکی‌محسوب داشت
۷۲	۹	بشرح	بشرح
۷۲	۱۰	راه‌شوشه‌سلماباد	راه‌شوسه‌شاه‌آباد
۷۳	۱۲	٤۰لیکومتری	٤۰ کیلومتری
۷٤	۳	ساخمان	ساختمان
۷۵	۱۰	در۲۸ کیلومتر	در۲۸ کیلومتری
۷٦	۱٦	کیلومتر	کیلومتری
۷٦	۱۷	شده واردمیشود	شده میشود
۷۸	۲۰	درنظر گرفته	در نظر گرفت
۸۰	۷	کنجاجم	کنجان‌چم
۸۳	۵	مورد تحدید	مورد تهدید
۸٦	۲۱	این چیال	این‌جبال
۸۷	۲	عوض‌از	عوض‌آن از
۸۷	۵	ازآنها۱۰	از انها به ۱۰
۸۷	۱۸	در۱۵ال‌قبل	در۱۵سال‌قبل
۸۸	٤	درتابستان	در تابستان
۸۸	۷	فقط و	فقط دو
۸۸	۱٤	زائد است‌بکلی	زده شود
۸۸	۱۵ ۱٦	لذادوطول‌آن قرار	زائد است

صفحه	سطر	غلط	صحیح
٨٦	١٦	لذا در طول خود آسیب پذیرفته	لذا در طول خود آسیب پذیر میباشد
٨٩	١٣	نکته بلکه	نکته اینکه
٨٩	١٦	اچرای	اجرای
٩٠	١٨	فصل بهار ٥٠	فصل تابستان ٥٠
٩٠	٢٠	منطقه آن	منطقه
٩١	٩	منابع محلی	منابع محلی
٩٢	٥ ٦	میباشد	میباشد
٩٢	٦	جناحی متکی	جناحین متکی
٩٣	٧	دوسه آبادی	دوسه آبادی
٩٣	٨	مهران مهران	مهران
٩٤	١٠	طرفین تمرض	طرفین تعرض
٩٤	١٣	چناحی	جناحی
٩٥	١	ارابه‌های چنگی	ارابه‌های جنگی
٩٥	٣	همیشی	همیشه
٩٦	٧	سنگهای سنگ چخماق	سنگهای آن سنگ چخماق
٩٦	١٠ ١٢ ١٤	کیلومتر	کیلومتری

صفحه	سطر	غلط	صحیح
٩٧	٣	در مرز ٤٤ کیلو متر	از مرز ٤٤ کیلومتر است
٩٧	٥	بریدگی ل نکوله	بریدگی ز نکوله
٩٩	١	در تابستون	در تابستان
٩٩	٦	در این منطقه	در این منطقه
١٠٠	١٤	یکموضع شخصی	یك موضع مشخصی
١٠٠	١٦	اصلا نزدکتر	اصلا نزدیکتر
١٠١	٨	راه طوفین	راه طرفین
١٠١	٩	معابرتر	معابر
١٠٢	١٥	زیاد کوده	زیادی کرده
١٠٢	١٧	انسانی اقتصادی	انسانی و اقتصادی
١٠٢	١٨	از لحاظ نظامیکه	از لحاظ نظامیست که
١٠٣	٢٠	باخاز مبداء و پایگاه های	باختر مبداء و پایگاههای
١٠٤	١٤	عبور یك	عبور از یك
١٠٤	١٩	ایوار قابل عبوری	دیوار غیر قابل عبوری

مؤلف کتاب : سرتیپ علی رزم آرا

شماره ۲
نقشه محل سکونت طوایف پشتکوهی
و محل ییلاق و قشلاق آنها
۱- محل ییلاق طوایف
۲- « قشلاق «
۳- آبادیها و قراء
اندازه ۱/۵۰۶۸۸۰

دهلیز بندی پشتکوه
اندازه : ۱/۸۰۰۰۰۰
بغداد

منطقه پشتکوه
جال کاشان